

Diplomová práce

2014

Bc. Martin Votruba

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

**Strach jako hlavní emoce u osob omezených na svobodě
ve vícehodinové policejní cele**

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Autor práce: Bc. Martin Votruba

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: kombinovaná

Ročník: II.

2014

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

8. 3. 2014

.....
Bc. Martin Votruba

Poděkování

„Děkuji panu PhDr. Romanu Míčkovi Th.D. za odborné vedení a pomoc s diplomovou prací. Dále děkuji Doc. PhDr. Václavu Prokopiusovi CSc. za jeho cenné rady a podněty. Svoji manželce Janě Votrubové děkuji za mimořádnou podporu při celém studiu.“

OBSAH

ÚVOD	- 5 -
I. TEORETICKÁ ČÁST	- 7 -
1. ZÁKLADNÍ PRÁVNÍ NORMY UPRAVUJÍCÍ OMEZENÍ NA SVOBODĚ	- 7 -
1.1. Ústava České republiky	- 7 -
1.2. Listina základních práv a svobod	- 9 -
1.3. Trestní právo a Trestní zákoník	- 13 -
2. VYBRANÉ DRUHY INSTITUTŮ PRO OMEZENÍ NA SVOBODĚ	- 18 -
2.1. Zajištění	- 18 -
2.2. Zadržení	- 21 -
2.3. Zatčení	- 25 -
3. POLICEJNÍ CELA	- 27 -
3.1. Práva a povinnosti osob omezených na svobodě	- 31 -
4. PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY OMEZENÍ NA SVOBODĚ	- 36 -
4.1. Kriminální jednání z pohledu psychologie	- 36 -
4.2. Osobnost pachatele	- 42 -
4.3. Psychická zátěž	- 47 -
4.4. Emoce	- 50 -
4.5. Strach	- 52 -
5. ETICKÉ ASPEKTY OMEZENÍ NA SVOBODĚ	- 59 -
II. PRAKTICKÁ ČÁST	- 67 -
6. VÝZKUM	- 67 -
6.1. Cíl výzkumu	- 67 -
6.2. Metoda výzkumu a technika sběru dat	- 68 -
6.3. Charakteristika výzkumného souboru	- 69 -
7. VÝSLEDKY VÝZKUMU	- 70 -
VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	- 84 -
ZÁVĚR	- 93 -
Seznam použitých zdrojů:	- 95 -
Příloha	- 99 -
Abstrakt	- 101 -
Abstract	- 102 -

ÚVOD

Osobní svoboda je základním pilířem demokratického státu, který uznává neporušitelnost přirozených práv člověka. Státu, ve kterém jsou si lidé rovni v důstojnosti i právech. Základní právní předpisy ve smyslu mezinárodních úmluv, Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod respektují základní práva a svobody jako nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Jen ze zákonných důvodů je lze překračovat. Omezení na svobodě je zásadní zásah do základních práv a svobod každého člověka. Jedním ze způsobů, jakým v dnešní demokratické právní realitě může být někdo zbaven osobní svobody, je umístění do policejní cely. Pojem policejní cely nahradil laickou veřejností do dnešní doby stále používaný název "cela předběžného zadržení." Přestože takovým způsobem omezit na svobodě lze pouze na základě zákona a jen zákonným způsobem, představuje takový represivní úkon státní moci pro jedince výrazný zásah do jeho psychosociální integrity. Prvotní omezení policií se svou délkou až 72 hodin omezení na svobodě, představuje často mezní životní zkušenost, vjemy a pocity může skutečně posoudit pouze ten, který takovou zátěžovou situaci sám zažil. Vzhledem k možnému závažnému dopadu na psychickou, fyzickou i sociální oblast osob zavřených do cel je důležité více prohlubovat povědomí nejen o právních, ale také o etických a psychologických aspektech krátkodobého omezování na svobodě.

Cílem práce je popsat a vyhodnotit právní skutečnosti, které jsou podkladem pro oprávnění státu omezovat osoby na osobní svobodě, zhodnotit etické aspekty oprávnění státu zasahovat do jejich práv a svobod a pomocí výzkumného šetření ukázat aktuálně prožívané pocity osob při jejich prvotním omezení Policií ČR, zejména pak různé druhy strachu.

V současné době je znalost zákonů a dalších právních norem klíčovým faktorem při řešení takto závažného problému, jakým omezení na svobodě je. Neznalost vlastních práv a povinností zátěž při omezení zvyšuje. Práce tak pomocí rozboru právních aspektů prvotního omezení na svobodě umístěním do policejní cely podává resumé práv a povinností osob při umístění do cely. Ještě více důležitá je znalost zákonných, ale i etických a psychologických aspektů u osob, které se v rámci své delegované pravomoci na omezování na osobní svobodě podílejí. Právní normy vymezují určitý prostor, jak konkrétní úkony realizovat a je tak dán prostor pro zapojení dalších aspektů konkrétního

případu. Striktní dodržení zákonem stanovených pravidel bez vlastního etického a "lidského" náhledu může bezdůvodně zvyšovat zátěž a psychický, fyzický a sociální dopad na omezenou osobu. Znalost a pochopení důvodu reakce „klienta“ na určité nutné procesní úkony tak může pomoci předcházet konfliktům a potížím, které mají základ ve špatně interpretovaných signálech a projevech. Pro ucelenější obraz jsou proto v práci rozebírány nejen právní, ale také psychologické a etické okolnosti prvotního omezení na osobní svobodě.

Ve výzkumné části práce byl realizován explorační výzkum za účelem zmapování prožívaných druhů strachu u osob, které jsou aktuálně umístěny v policejní cele. Strach je spolu s pocitem nejistoty nejzásadnějším prožitkem při omezení na svobodě. Policejní cela je přísné režimové zařízení, kam mimo taxativně uvedený okruh osob nemá nikdo povolen vstup. Ve výzkumu bylo využito možnosti zpřístupnit aktuální pocity a emoce osob, prožívajících vlastní omezení na základních právech a svobodách. Každý prožívá svůj pocit strachu vlastním subjektivním způsobem, proto nelze z výsledků výzkumného šetření příliš generalizovat získaná data, nebo vyvozovat paušální závěry. Výzkum neukazuje strach pouze jako negativní emoci, ale také jako výrazný zátěžový prožitek s pozitivním dopadem.

V teoretické části se práce opírá o ústavní a jiné zákony, které jsou nezbytné pro osvětlení zákonnosti jednotlivých právních úkonů ze strany státu, respektive policie a také o komentáře k zákonům předních odborníků na danou problematiku. V psychologické a etické části je využito myšlenek, postřehů a znalostí tématu kvalifikovaných a uznávaných psychologů, filozofů a myslitelů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ZÁKLADNÍ PRÁVNÍ NORMY UPRAVUJÍCÍ OMEZENÍ NA SVOBODĚ

1.1. Ústava České republiky

Mezi nejvyšší právní předpisy České republiky patří ústavní zákony číslo 1 a 2 z roku 1993, Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod. Ústava byla přijata Českou národní radou 16. prosince 1992 a vyhlášena ve sbírce zákonů jako zákon č. 1/1993 Sb. Ústava moderního státu musí zakotvovat základní lidská práva a dělbu moci ve státě, jinak ji nelze považovat za ústavu. Demokratičnost ústavy pak vyjadřuje její „*nadřazenost všem ostatním mocenským aktům a institucionální garance dodržování této nadřazenosti.*“¹ Ústavu ČR charakterizujeme jako psaný (je ve formě psaného zákona), rigidní (k její změně je potřeba souhlasu kvalifikované většiny), demokratický a unitaristický (stát není federací) dokument. Ústava je rozdělena do 8 hlav, 113 článků a preambule. Preambule je uvozující vstupní prohlášení. Nemá normativní význam ve smyslu závazného pravidla chování, ale může být pomoc při výkladu zákona.² Preambule české ústavy obsahuje odkaz na tradice české státnosti i státnosti československé a zakotvuje odhodlání budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku.³

Ústava České republiky obsahuje celkem 113 článků rozdělených do 8 hlav. Hlava první, *Základní ustanovení*, obsahuje charakteristiku a základní prvky právního státu. Je zde zakotvena konstrukce a dělba státní moci. Hlava druhá, *Moc zákonodárná*, definuje poslaneckou sněmovnu a senát jako dvoukomorový parlament. Jemu náleží zákonodárná moc v České republice. Třetí hlava, *Moc výkonná*, přiznává výkonnou moc mezi prezidentem a vládou. Jsou zde také zakotvena ministerstva a jiné správní úřady. Hlava čtvrtá, *Moc soudní*, obsahuje obecné zásady soudní moci v České republice a přiřazuje vykonávání soudní moci jménem republiky nezávislým soudům. Přesně určuje strukturu soudů, které poskytují ochranu právům. Pátá hlava, *Nejvyšší kontrolní úřad*,

¹) HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státní vědy*, s. 265.

²) Srov. SLÁDEČEK, V. et al. *Ústava České republiky. Komentář*, s. 1-5

³) Srov. BAHÝLOVÁ, L. et al. *Ústava České republiky*, s. 21.

vymezuje nejvyšší kontrolní úřad jako nezávislý orgán, který vykonává kontrolu nad hospodařením se státním majetkem a plnění státního rozpočtu. Hlava šestá, *Česká národní banka*, určuje Českou národní banku jako ústřední banku státu Péči o cenovou stabilitu pak jako hlavní činnost tohoto orgánu.⁴ Hlava sedmá, *Územní samospráva*, zakotvuje členění samosprávních celků a jejich pravomoci a strukturu. Určuje obce jako základní a kraje jako vyšší územní samosprávní celky. Poslední osmá hlava, *Přechodná a závěrečná ustanovení*, obsahuje ustanovení procesního charakteru, zrušovací ustanovení a datum 1. ledna 1993 jako počátek účinnosti ústavy.⁵

Existence ústavy je významným projevem právní a politické kultury státu. Představuje základní zákon státu, proto je nezbytné, aby se na ústavou zakotvených hodnotách a základech státního zřízení shodla většina i menšina společnosti. Představuje základ pro vznik společenské smlouvy mezi lidem a ústavodárcem, kde se lid vzdává své suverenity a zároveň očekává ochranu hodnot a principů, které jsou definovány v daném ústavním systému. Novodobé ústavy tak zakotvují hodnotové ideje a materiální pojetí státu.⁶

Novelizaci ústavy České republiky lze provést pouze na základě ústavního zákona (čl. 9 Úst. ČR). První novela byla uskutečněna ústavním zákonem č. 347/1997 Sb., na jehož základě byly vytvořeny vyšší územní samosprávné celky. Pomocí ústavního zákona č. 300/2000 Sb., ohledně vysílání ozbrojených sil ČR, pobytu spojeneckých sil na území České republiky, participaci ČR na obranných systémech mezinárodních organizací a také rozdělení kompetencí mezi vládu a parlament, byla provedena další novela Ústavy ČR. Vstup České republiky do Evropské unie a z toho plynoucích mezinárodních závazků si vyžádalo další novelu. Důvodem pro přijetí ústavního zákona č. 319/2009 Sb., o samo rozpuštění Poslanecké sněmovny bylo rozhodnutí Ústavního soudu, kterým byl zrušen ústavní zákon o zkrácení pátého volebního období do Poslanecké sněmovny, kdy Ústava pominula přechod pravomoci vyhlášovat volby do Sněmovny a senátu v případě, že prezident nemůže funkci vykonávat.⁷

⁴) Srov. SLÁDEČEK, V. et al. *Ústava České republiky. Komentář*, s. 817-841.

⁵) Srov. MIKULE - SLÁDEČEK. *Zákon o ústavním soudu*, s. 368-400.

⁶) Srov. KLOKOČKA, V. *Ústavní zřízení České republiky*, s. 9.

⁷) Srov. BAHÝLOVÁ, L. et al. *Ústava České republiky*, s. 821-822.

Ústava České republiky označuje soudní moc jako nástroj pro ochranu základních práv a svobod občanů České republiky. Nedotýká se jí jen několika svými články, ale věnuje soudní moci celou čtvrtou hlavu. Součástí soudní moci je ústavní soudnictví, které vychází vedle ústavy ČR z dalších právních norem, především pak ze zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění novel. Ústavní soudnictví je činnost směřující k ochraně zachování ústavních zákonů prováděnou státními orgány soudního typu. Individuální vývoj a politické, historické a jiné okolnosti každé země určují a formují konstrukci a model ústavního soudnictví. Mezi základní činnost ústavního soudu patří přezkoumávání ústavnosti právních předpisů. Dále ústavní soud rozhoduje o podaných individuálních stížnostech na porušování ústavních práv nebo přezkum ve volebních věcech a ústavnosti rozpuštění politických stran. Ústavní soudnictví se v České republice postupně formuje již od dob Rakousko-Uherska, například v zákoně o zřízení Říšského soudu, který plnil některé funkce ústavního soudnictví. Ústavní soud svým působením při kontrole ústavnosti přispívá k ochraně individuálních práv jednotlivců, která jsou garantována ústavou a listinou základních práva a svobod.⁸

1.2. Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod patří společně s Ústavou České republiky mezi nejvyšší právní předpisy české republiky. Listinou základních práv a svobod jsou deklarována přirozená základní lidská práva a svobody. Byla vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Ústava České republiky označuje Listinu základních práv a svobod ve svém článku č. 3, jako součást ústavního pořádku. Základní lidská práva jsou fundamentálním stavebním kamenem vztahu mezi jednotlivci a státní, veřejnou mocí. Jejich význam se v průběhu vývoje lidstva formuje.⁹ Nutnost jejich rozvoje a především ochrany se pak ukazuje v souvislosti s dvěma globálními válkami v první polovině 20. století. Lidská práva se stávají relevantním atributem při politických jednáních na národní a především pak na mezinárodní úrovni. Vývoj lidských práv vlivem hrůz

⁸) Srov. MIKULE - SLÁDEČEK. *Zákon o ústavním soudu*, s. 11-17.

⁹) Srov. WÁGNEROVÁ, E. *Listina základních práv a svobod. Komentář*, s. 1-4.

během světových válečných konfliktů eskaloval v konkrétní dokument, kterým se stala Všeobecná deklarace lidských práv, která byla slavnostně schválena 10. prosince 1948 Valným shromážděním Organizace spojených národů. Deklarace obsahuje práva hospodářská, občanská, politická, sociální i kulturní.¹⁰ Lidská práva jsou zde chápána jako výsledek lidského bytí a náleží svým nositelům z podstaty jejich existence. Přestože je Všeobecná deklarace lidských práv právně nezávazný dokument, je výchozím impulsem ke vzniku dalších úmluv, zákonů a nařízení, které si kladou za cíl ochranu a rozvoj lidských práv a svobod.¹¹ Pro naše území je to pak především Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů, která bývá často také označována jako Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Tento dokument Rady Evropy z roku 1950 byl tehdejší ČSFR ratifikován v roce 1992 a vstoupil v platnost od 1. ledna 1993. Úmluva má charakter mezinárodního závazku a je instrumentem mezinárodního práva veřejného. Úmluva zavazuje jednotlivé státy respektovat práva svých fyzických a právnických osob spadajících pod jejich jurisdikci. Každý subjekt má pak možnost domáhat se svého práva formou stížnosti k orgánům Úmluvou vytvořeným.¹²

V Listině základních práv a svobod jsou základní neboli přirozená práva nadřazena i nad ústavu a vychází tak z jusnaturalismu. Také Listina ZPaS, jako Všeobecná deklarace lidských práv, pojímá lidská práva tak, že vyvěrají přímo z lidského bytí a mají hodnotu pro zachování integrity člověka a zajištění jeho důstojnosti, práva na život a osobní svobodu. Práva a svobody zde vycházejí z přirozeného práva a jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Tato práva nebyla vytvořena zákonodárcem a nelze je zákonem zrušit nebo nadměrně omezit. Každý má právo se domáhat práv uvedených v Listině. Je to bezprostředně platný pramen práva, lze se tak práv domáhat už na základě jejich znění v Listině, vyjma případů, které Listina přímo vyjmenovává v článku 41 a u kterých je tak dovolání možné pouze v mezích zákonů, které ustanovení těchto práv provádějí.¹³

Listina základních práv a svobod se skládá z neoznačené preambule, šesti hlav a 44 článků. Hlava druhá je rozdělena na dva oddíly. V hlavě první, o *obecných*

¹⁰⁾ Srov. ČAPEK, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv – I. Část – Úmluva*, s. 9-12.

¹¹⁾ Srov. WÁGNEROVÁ, E. *Listina základních práv a svobod. Komentář*, s. 1-4.

¹²⁾ Srov. ČAPEK, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv – I. Část – Úmluva*, s. 9-12.

¹³⁾ MIKULE - SLÁDEČEK. *Zákon o ústavním soudu*, s. 401-404.

ustanoveních, jsou zakotveny základy a principy demokratického státu a jeho nezávislosti na náboženství a ideologii. Listina zde deklaruje rovnost lidí v důstojnosti a právech a tato práva a svobody přiznává a zaručuje všem bez rozdílu pohlaví, rasy, národnosti, jazyka, víry a politického či jiného smýšlení. Je zde uvedeno právo každého člověka rozhodnout se o své národnosti. Listina dává právo každému činit to, co zákon výslovně nezakazuje a co zákon neukládá, nesmí být nikdo nucen konat.

Druhá hlava, *Lidská práva a svobody*, je rozdělena na dva oddíly. Oddíl první jsou *Základní lidská práva a svobody*, kde je definován rozsah práv (čl. 5), který je znakem modernity a posunem v současné civilizaci. V současném moderním vyspělém státě je způsobilost vlastnit práva připsána každému bez ohledu na jeho příslušnost k určité kolektivitě. V současné době je často diskutovaným aspektem v případě vědeckého a společenského vývoje také právo na život. Například určení přesného okamžiku vzniku i zániku života je velmi komplikovanou otázkou.¹⁴ Rozsah počátku ochrany práva na život je v Listině definován poměrně obecně, má právo ochrany již před narozením. Trest smrti se v Listině nepřipouští, nikdo nesmí být zbaven života. Je zde zakotveno právo na svobodu pohybu a pobytu, na nedotknutelnost obydlí, vyjma případů daných zákonem a právo vlastnit majetek. Dále Listina nepřipouští nucené práce a služby, vyjma prací ukládaných v souladu se zákonem. Listina svým článkem 8 zaručuje osobní svobodu a definuje lhůty, po které může být osoba na základně zákonných důvodů omezená na osobní svobodě. Tyto lhůty nesmí být překročeny a omezení pro jiné, než zákonné důvody a způsobem jiným, než zákonným, se nepřipouští. Druhým oddílem druhé hlavy jsou *Politická práva*. Listina zde zaručuje právo na informace a svobodu projevu, definuje také povinnosti a odpovědnost. Svoboda projevu a právo na informovanost zde naráží na právo každého člověka, aby byla zachována jeho osobní čest, lidská důstojnost a právo na soukromí (čl. 10). V rámci politických práv jsou zaručena petiční, shromažďovací a sdružovací práva, nesmí však vzniknout nikomu újma.¹⁵ Je zde určena povinnost pro státní orgány a orgány územní samosprávy, přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti tak, jak jim to stanovují jednotlivé zákony.

Hlava třetí nese název *Práva národnostních a etnických menšin* a zaručuje ochranu proti újmě kvůli etnické příslušnosti. Listina zde dává občanům tvořících

¹⁴⁾ Srov. WÁGNEROVÁ, E. *Listina základních práv a svobod. Komentář*, s. 141-153.

¹⁵⁾ Srov. FLEGL, V. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*, s. 87-92.

etnickou nebo národní menšinu práva na vlastní kulturu, na vzdělání ve vlastním jazyce a také právo účastnit se řešení věcí, které se týkají národnostních a etnických menšin a za podmínek stanovených zákonem užívat jejich jazyka při úředním styku.¹⁶

Právo na svobodnou volbu povolání a svobodné podnikání zaručuje hlava čtvrtá – *Hospodářská, sociální a kulturní práva*. Listina určuje každému právo na vzdělání a zákon stanovuje podmínky pomoci státu při studiu. Garantuje zvýšenou péči těhotným ženám, rodičovství a rodině. Dále Listina garantuje zajištění základních životních podmínek lidem v hmotné nouzi.¹⁷ Mezi základní práva občanů České republiky patří právo na ochranu zdraví a na základě veřejného pojištění také právo na bezplatnou zdravotní péči a zdravotní pomůcky v rozsahu stanoveném příslušnými zákony, na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.¹⁸

Hlava pátá, *Právo na soudní a jinou právní ochranu*, dává právo každému domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu a jiných orgánů. Listina nezaručuje úspěch u těchto řízení, pouze právo na jejich realizaci.¹⁹ Listina označuje soudy jako jediné kompetentní orgány určit, kdo je vinný a jaký trest za trestné činy lze ve smyslu příslušného zákona uložit. Definiuje presumpci nevinny a právo obviněného, odepřít výpověď, právo na tlumočnicka a na pomoc v řízení před soudy v rozsahu a za podmínek určených zákonem. Stěžejní zásadou spravedlivého procesu je rovnost stran a presumpce nevinny.

Hlava šestá, *Ustanovení společná*, upravuje rozsah některých práv, definuje pojem občan a zakotvuje základní atributy azylové politiky státu. Zákonodárcům poskytuje možnost omezit vybraným profesím právo na stávkou nebo právo na svobodné podnikání, k dosažení účelu sledovaného nařízení.²⁰

Při dohledu nad dodržováním základních práv a svobod občanů České republiky pomáhají vedle nezávislých soudů také různé národní a mezinárodní nezávislé organizace a poradní a pracovní orgány vlády ČR. Dalším nástrojem, jakousi supervizí pro dodržování základních práv a svobod ve smyslu Listiny ZPaS a dalších mezinárodních úmluv zakotvujících ochranu lidských práv a svobod, je úřad veřejného ochránce práv. Náplní jeho práce je ochrana osob před jednáním úřadů a dalších

¹⁶) Srov. WÁGNEROVÁ, E. *Listina základních práv a svobod. Komentář*, s. 539-543.

¹⁷) Srov. MIKULE - SLÁDEČEK. *Zákon o ústavním soudu: komentář*, s. 433-440.

¹⁸) Srov. FLEGL, V. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*, s. 148-149.

¹⁹) Srov. MIKULE - SLÁDEČEK. *Zákon o ústavním soudu: komentář*, s. 444.

²⁰) Srov. WÁGNEROVÁ, E. *Listina základních práv a svobod. Komentář*, s. 866.

institucí, které je v rozporu a neodpovídá principům demokratického právního státu, nebo před nečinností těchto institucí. Vyřizuje individuální stížnosti a jejich implementace v rámci připomínkového řízení k jednotlivým nařízením a normám. Ombudsman je nezávislou, nestrannou a parlamentem volenou osobou, která šetří na základě vlastní iniciativy, nebo stížnosti, jakékoliv pochybení, nepravost, nespravedlnost, nebo nepřiměřenost v případě, že nejsou dostupné jiné účinné obranné prostředky.²¹

1.3. Trestní právo a Trestní zákoník

Součástí právního řádu České republiky je trestní právo. Jeho účelem je chránit ústavní zřízení České republiky, oprávněné zájmy fyzických a právnických osob a zájmy společnosti a dalších subjektů ČR. Trestní právo plní funkci preventivní, represivní, ochrannou a regulační. Stanovuje, která společensky škodlivá jednání jsou trestnými činy. Trestní právo rozdělujeme na hmotné a procesní. Hmotné stanovuje, které jednání je trestným činem a jaký lze za takové jednání uložit trest. Procesní pak upravuje procedurální postup při trestním řízení.²² Hmotné trestní právo prošlo v roce 2009 po téměř padesáti letech odměnou. 8. ledna 2009 byl schválen zcela nový zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník (dále jen TZ), který přináší do trestního práva hmotného nový právní kodex. Nová právní úprava přinesla mnohé podstatné změny, které si vyžádaly značný posun společnosti ve druhé polovině 20. a na začátku 21. století. TZ tak reaguje do značné míry také na změnu struktury trestných činů. TZ a Trestní řád jsou základní platnou právní úpravou trestního práva. Mezi další patří například zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, nebo zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob. Základním právním pramenem, který upravuje otázku viny a trestu, je Listina základních práv a svobod. Tento ústavní zákon stanovuje ve své páté hlavě exkluzivní právo, povinnost a odpovědnost nezávislým soudům, určit vinu a trest za trestný čin „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy*“ (čl. 40). Jako jeden z nejvyšších

²¹) Srov. SLÁDEČEK, V. *Zákon o Veřejném ochránci práv. Komentář*, s. 1-3

²²) Srov. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné - obecná část*, s. 8-9.

právních dokumentů České republiky také zakotvuje, že pouze zákon určuje, jaké jednání je trestním činem a jaký lze za toto jednání uložit trest.²³

Podstatou trestního práva je poskytnout ochranu před kriminalitou, která útočí na práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob a dalších subjektů, na právem chráněné zájmy společnosti a také na ústavní zřízení České republiky. Trestněprávní ochrana zde nastupuje ve smyslu principu „ultima ratio“ až v případě, že jsou ostatní odvětví práva, např. práva správního, občanského, rodinného nebo obchodního, nedostatečná pro naplnění účelu ochrany společnosti, oprávněných zájmů fyzických a právnických osob a dalších subjektů, včetně ústavního zřízení ČR. Trestní právo je odvětvím veřejného práva, kde stát prostřednictvím orgánů veřejné moci vystupuje proti druhému subjektu z pozice nositele autoritativně vykonávané svrchované moci a za předpokladu reflektování zásady, že tato moc smí být vykonávána pouze v rozsahu a v souladu se zákonem. Ústavní zřízení a mezinárodní právní závazky České republiky upravují způsob a rozsah využití veřejné moci vůči druhým subjektům. Sankce za trestný čin a jeho právní následek, musí mít přiměřený represivní účinek vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, ale také musí zároveň působit preventivně.²⁴ Trestné činy se podle nové právní úpravy trestního práva dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné TČ, za které stanovuje TZ trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou pak všechny TČ, které nejsou přečiny. Tam, kde TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let, se jedná o zvlášť závažné trestné činy.²⁵

V České republice je trestní právo v historickém kontextu koncipováno na zásadě individuální odpovědnosti fyzické osoby. Tato základní zásada trestního práva byla zásadně upravena přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Nabytím účinnosti dne 1. ledna 2012 došlo k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a tím k zakotvení doposud neznámé kolektivní odpovědnosti. Zásada individuální trestní odpovědnosti se tak mění na zásadu nezávislé souběžné trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob.

²³) Ústavní zákon č. 2/1993Sb. *Listina základních práv a svobod*, článek č. 39 a 40.

²⁴) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*, s. 1-4.

²⁵) Srov. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestí právo hmotné - obecná část*, s. 33.

Zanesením trestní odpovědnosti právnických osob do českého trestního práva vznikla možnost sankcionovat tam, kde není možné nalézt individuální trestní odpovědnost.²⁶

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník ve znění novel, tvoří tři části rozdělené celkem do XIII hlav. První obecná část se zaměřuje na působnost trestních zákonů, trestní odpovědnost, okolnosti vylučující protiprávnost činu, zánik trestní odpovědnosti a trestní sankce. Řeší i otázky zahlazení odsouzení, zvláštní ustanovení o některých pachatelích i výkladová ustanovení.

V nové kodifikaci je oproti původnímu Trestnímu zákonu z roku 1961 jasně formulována zásada *nullum crimen sine lege* - žádný trestný čin bez zákona, kdy § 1 TZ stanovuje zákaz retroaktivity. Skutek je podle této zásady trestný pouze za předpokladu, že jej jako trestný definoval některý zákon ještě před jeho spácháním. Nejde přitom pouze o TZ, ale i o další speciální zákony, které trestné činy a odpovědnost za ně upravují. Na § 1 pak navazuje § 2, který dále rozvádí časovou působnost ve vztahu k trestnosti činu. Je zde uplatněna snaha korigovat nutnou míru represe ve smyslu zásady humanismu, kdy se v závislosti na času spáchání skutku užije mírnější, nebo pro pachatele přínosnější posuzování trestnosti činu. Trest lze však uložit pouze takový, který zná platná právní úprava v době rozhodování o uložení trestu.²⁷ Přijetím nové právní úpravy trestního práva došlo také ke změně pohledu na povahu a závažnost trestného činu. Trestní zákon č. 140/1961 Sb., užíval pojem společenská nebezpečnost, který byl spojen s třídním pojetím a uplatňováním trestního zákona. TZ používá pojem společenská škodlivost, který je určován povahou a závažností trestného činu. Na základě toho je pak v souladu se zásadou „*ultima ratio*“ ve smyslu § 39 TZ stanoven druh trestu a jeho výměra. Soud při určení druhu a výměry trestu posuzuje v souvislosti s mírou společenské škodlivosti trestného činu zejména význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, následky a způsob provedení trestného činu, záměry a cíl pachatele a míru jeho zavinění. Zhodnocuje také okolnosti, za kterých byl trestný čin spáchán.²⁸

První část TZ řeší otázky trestní odpovědnosti, okolnosti vylučující protiprávnost, trestní sankce, zahlazení odsouzení, zvláštní ustanovení o některých pachatelích a další výkladová ustanovení. Obecná část TZ upravuje, jaké jednání lze

²⁶) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*, s. 11-13.

²⁷) Srov. STRÍŽ, I. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. I. díl - Trestní řád*, s. 3-10.

²⁸) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*, s. 117-118.

považovat za trestné a pojem a osobu pachatele. Úmyslné vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu u příslušného trestného činu je přípravou trestného činu. Definice pachatelství kopíruje formální pojetí trestného činu.²⁹ Zákoník v § 22 odst. 2 zakotvuje nově institut nepřímého pachatelství. Pachatelem tak může být osoba, která k provedení trestného činu použije jinou osobu, i trestně neodpovědnou. Hranice trestní odpovědnosti byla ještě před samotnou účinností TZ změněna novelou č. 306/2009 Sb. z 14 na 15 let. Podle TZ není za trestný čin trestně odpovědný pro nepřičetnost ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost, nebo ovládat své jednání (§ 26 TZ). Kdo měl *schopnost* rozpoznat protiprávnost jednání, nebo ovládat své jednání, *podstatně sníženou*, je „zmenšeně přičetným“ (§ 27 TZ). Rozdílem je tedy *stupeň* snížené schopnosti rozpoznat protiprávní jednání nebo ovládat své jednání. V případě nepřičetnosti není tato schopnost vůbec, v druhém případě postačí její podstatné snížení.³⁰

Ve druhé části zákoníku, zvláštní části, je taxativní výčet všech trestných činů, jejich název a popis skutkové podstaty. Druhá část TZ se dělí do XIII hlav, ve kterých jsou jednotlivé trestné činy členěny podle zájmů chráněných tímto zákonem. V novém trestně právním kodexu je zanesena změna přístupu k trestněprávní ochraně významných společenských zájmů. Nejvyšším chráněním zájmem jsou zde základní lidská práva a svobody. Prioritním zájmem hodným ochrany je v TZ člověk a jeho tělesná integrita, zdraví a život, proto jsou skutkové podstaty trestních činů útočící na tyto hodnoty zaneseny do první hlavy zvláštní části TZ.³¹ Do první hlavy zvláštní části, „*Trestné činy proti životu a zdraví*“, jsou zařazeny ty trestné činy, které mají život nebo zdraví jako hlavní nebo jediný objekt. TZ zde poskytuje ochranu proti úmyslným i nedbalostním útokům proti životu a zdraví. Důležitost této ochrany je zde koncipována v souladu s Listinou základních práv a svobod.³²

²⁹) Srov. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné - obecná část*, s. 32-37.

³⁰) Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*, § 22-27 a § 123.

³¹) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421*, s. 1451-1452.

³²) Srov. STRÍŽ, I. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. 2. díl – Trestní řád*, s. 502-503.

Další hlavy resp. kategorie trestných činů jsou:

- *II. Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství*
- *III. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti*
- *IV. Trestné činy proti rodině a dětem*
- *V. Trestně činy proti majetku*
- *VI. Trestně činy hospodářské*
- *VII. Trestné činy obecně nebezpečné*
- *VIII. Trestné činy proti životnímu prostředí*
- *IX. Trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci*
- *X. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných*
- *XI. Trestné činy proti branné povinnosti*
- *XII. Trestné činy vojenské*
- *XIII. Trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy*³³

Třetí část zákoníku tvoří přechodné a závěrečné ustanovení. Přechodné ustanovení předkládá v § 419 postup, jak postupovat v případě, že jde o trestní čin, který od 1. ledna 2010 již není trestným činem. Toto ustanovení má význam především v souvislosti s procesní stránkou trestního řízení.³⁴

Trestní zákoník, ale i celé trestní právo a ostatní zákony jsou velice úzce propojeny s Listinou základních práv a svobod a Ústavou České republiky. Jejich novelizované znění jsou v souladu s mezinárodními dohodami, k jejichž dodržování se Česká republika zavázala. Jsou to právní akty, které mají nejvyšší právní sílu a ostatní zákony s nimi tedy nesmí být v rozporu.³⁵

³³) Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*, § 140-418.

³⁴) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421*, s. 3555-3557.

³⁵) Srov. MIKULE - SLÁDEČEK. *Zákon o ústavním soudu*, s. 404-406.

2. VYBRANÉ DRUHY INSTITUTŮ PRO OMEZENÍ NA SVOBODĚ

Omezit osobu na svobodě lze pouze na základě zákona a jen zákonným způsobem. Jednou z možností, jak může být člověk omezen na svých právech, je jeho omezení na svobodě policejním orgánem pomocí zákonných institutů zajištění, zadržení nebo zatčení. Jedná se o zásadní zásah do práv každého jedince, proto zákony přesně formulují způsob a podmínky omezení na svobodě.

2.1. Zajištění

Mezi prvotní úkon, kterým může policejní orgán omezit osobu na svobodě, patří zajištění. Tento úkon má povahu bezprostředního zásahu. Policista může zajistit na základě paragrafu 26 a 27 zákona o Policii České republiky občana České republiky, cizince a to i osobu mladší 15 let.³⁶ Zajištění je tradiční institut policejního práva. Jedná se o administrativní krátkodobé omezení na osobní svobodě osoby. Využívá se v případech, kdy je potřeba zamezit jednání, které narušuje veřejný pořádek a bezpečnost, nebo za účelem zajištění podmínek a důkazů pro další služební úkony. Zajištění má pořádkový charakter. Zajištění je prvotní druh omezení na svobodě a může ho využívat pouze policista a jen pokud je dán některý z taxativně vyjmenovaných důvodů uvedených v zákoně 273/2008 Sb., o Policii ČR. Při zajišťování osoby se postupuje v souladu s obecnou zásadou přiměřenosti, zakotvenou v paragrafu 11 zákona o policii, a sice dbát, aby žádné osobě v důsledku postupu policejního orgánu nevznikla bezdůvodná újma a aby způsobený zásah do práv a svobod osob, proti kterým služební zákrok směřuje, nebyl nepřiměřený účelu sledovaného tímto zákrokem. Například u agresivní osoby je možné použít služební pouta ve smyslu paragrafu 54, nebo jí připoutat ke vhodnému předmětu dle paragrafu 25 zákona o Policii ČR.³⁷

Policista je povinen osobu propustit ze zajištění ihned, jakmile pominou důvody pro její zajištění. *„Maximální možná doba omezení na svobodě v případě zajištění je 24 hodin od okamžiku prvotního omezení osoby, pokud se nejedná o zajištění cizince*

³⁶) Srov. MATES, P. *Nové policejní právo*, s. 61.

³⁷) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 130-131.

podle paragrafu 27 odstavec 2, kdy to může být až 48 hodin.³⁸ Pokud tato lhůta uplyne a nejsou dány důvody pro překvalifikování zajištění na zadržení osoby podle § 76 trestního řádu, kde dochází k prodloužení lhůty až na 48 hodin, je policista povinen osobu ihned bezodkladně propustit a to i v případě, že stále trvají důvody, pro které byla policejním orgánem zajištěna.

Policista je oprávněn provést zajištění osoby v případě naplnění zákonných důvodů, které jsou taxativně vyjmenovány v zákoně o Policii ČR. Prvním důvodem je situace, kdy se osoba, proti které služební zákrok policisty směřuje, dopouští bezprostředního jednání proti životu či zdraví svému, nebo proti životu, zdraví či majetku jiné osoby. Pokud tato osoba svým jednáním naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu a další podmínky, například jsou zde dány vazební důvody, provádí policista místo zajištění osoby její zadržení ve smyslu paragrafu 76 trestního řádu.³⁹ Zajistit osobu může policista také v situaci, kdy úmyslně znečišťuje nebo poškozuje majetek v budově útvaru policie, anebo urážlivě verbálně útočí na policistu nebo jakoukoliv jinou přítomnou osobu ve smyslu paragrafu 49 zákona o přestupcích, který upravuje přestupky proti občanskému soužití.

Zákon o Policii ČR dává oprávnění policejnímu orgánu zajištěním omezit na právech také osobu, která je předváděná podle jiného právního předpisu, například podle trestního řádu, správního řádu nebo občanského soudního řádu. Pro použití oprávnění podle toho písmene zákon nevyžaduje, aby mu předcházel pokus o útěk nebo kladení odporu proti předvedení.⁴⁰ Osobu předváděnou podle zákona o policii je možné zajistit za předpokladu, že tato kladla při předvedení pasivní nebo aktivní odpor, nebo se pokusila o útěk. Dalším důvodem k zajištění osoby je její útěk z výkonu trestu odnětí svobody, z výkonu ochranného léčení nebo zabezpečovací detence podle trestního zákoníku. Dále pak pokud osoba utekla z výkonu ústavní výchovy vycházející ze zákona o rodině, předběžného opatření uloženého podle § 76a občanského soudního řádu, nebo utekla z výkonu ochranné výchovy nařízené ze zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Zajistit lze také osobu, která není trestně odpovědná, nebo je její trestní odpovědnost z nějakého důvodu omezená a která byla přistižena při jednání mající znaky trestného činu a je „důvodná

³⁸) Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 26, odst. 3.

³⁹) Srov. MATES, P. *Nové policejní právo*, s. 63-65.

⁴⁰) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 131-132.

obava, že v protiprávním jednání bude pokračovat anebo mařit řádné objasnění věci.“⁴¹ Policejní orgán může také zajistit nezletilou osobu, pokud je to nezbytné pro její navrácení do rodičovské nebo obdobné péče zákonnému zástupci. Posledním důvodem zajištění ve smyslu § 26 zákona o Policii ČR je omezení svobody osobě, která byla přistižena při jednání mající znaky správního deliktu. Podmínkou zajištění je na základě konkrétních důvodů existující předpoklad možného pokračování, či opětovného páčení deliktu, nebo obava z možného maření jeho objasnění. Ve druhém odstavci paragrafu 26 je explicitně vyjádřeno pravidlo, které ukládá policejnímu orgánu povinnost zajištěnou osobu neprodleně propustit, pokud odpadne důvod, pro který byla zajištěna, neuvádí-li zákon jinak, například předání jinému příslušnému orgánu nebo zařízení. Zákon dále ukládá povinnost policii informovat zákonného zástupce nebo školské, výchovné či jiné zařízení, ve kterém má být osoba umístěna. Tato zařízení, nebo zákonný zástupce mají povinnost si bez zbytečného odkladu zajistit odvoz zajištěné osoby z útvaru policie, nebo uhradit náklady na převoz, nestanoví-li tento zákon jinak. O každém zajištění je obligatorně sepsán úřední záznam.⁴²

Zákon o Policii České republiky definuje speciálně nad rámec obecného ustanovení o zajištění osoby důvody, pro které je možné zajistit cizince. Jedním z takových důvodů je jednání cizince, pro které mu může být ukončen pobyt na území České republiky, nebo zahájeno řízení o správním vyhoštění z území ČR. Dále pak v případě, že řízení o správním vyhoštění ze zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, bylo již zahájeno a jsou zde důvody pro zajištění podle tohoto zákona, nebo má být cizinec na základě vykonatelného rozhodnutí z území ČR vyhoštěn. Důvodem k zajištění cizince je důvodná obava, že vstoupil a pobývá na území ČR neoprávněně. O zajištění cizince musí policista bez zbytečného odkladu informovat orgán, který o ukončení pobytu na území ČR, nebo o správním vyhoštění cizinců ze své podstaty rozhoduje.⁴³

Osoba omezená na osobní svobodě pomocí zajištění má právo na takové zacházení, které naplňuje standardy přijaté v rámci mezinárodních úmluv o lidských právech a ústavních zákonů České republiky. Je výslovně zákonem zakázáno jí podrobit jakémukoliv mučení, krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení. Každý má právo

⁴¹) Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 26, odst. 1 písm. g.

⁴²) Srov. VANGELI, B. Zákon o Policii České republiky, s. 136.

⁴³) Srov. MATES, P. *Nové policejní právo*, s. 66-68.

cestou policejního orgánu vyrozumět o svém zajištění osobu blízkou, nebo osobu, kterou si určí. Vyrozumění provede policista ihned, jakmile to okolnosti a povaha služebních úkonů umožňují, pokud tomu nebrání důležitý zájem služby a mohlo by tím dojít k ohrožení splnění účelu závažného úkonu. Práva, vyrozumět osobu blízkou, nebo jinou určenou, se osoba může vzdát vyjma případu, kdy se jedná o osobu nezletilou, kde je policista povinen vyrozumět zákonného zástupce. U osob mladších 15 let navíc vyrozumí i orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dále má zajištěná osoba právo nechat se vyšetřit nebo ošetřit lékařem a zajistit si v součinnosti s policií na vlastní náklady právní pomoc.⁴⁴

2.2. Zadržení

Zadržení je vedle zajištění ve smyslu zákona o Policii ČR a zatčení podle trestního řádu dalším institutem, kterým orgány činné v trestním řízení omezují na osobní svobodě. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním - trestní řád, ve znění novel (dále jen TR), umožňuje v souladu s Listinou základních práv a svobod zadržet osobu až na 48 hodin od okamžiku prvotního omezení na osobní svobodě. Díky tomu může v případě zadržení docházet k velmi výraznému zásahu do základních lidských práv a svobod, proto je postup a důvody pro zadržení v zákoně přesně definován a je možné ho aplikovat pouze v souladu se zákonem.

Zadržení je v trestním řádu rozděleno na zadržení obviněného policejním orgánem (§ 75 TR), zadržení podezřelého policejním orgánem (§ 76/1 TR), zadržení osoby přistižené při spáchání činu nebo bezprostředně poté ve zkráceném přípravném řízení a omezení osobní svobody osoby přistižené při spáchání trestného činu (§ 76/2 TR).⁴⁵ Zadržení osoby není rozhodnutím. Podstatou zadržení je krátkodobé omezení na svobodě, které slouží k zajištění přítomnosti obviněného na procesních úkonech nezbytných pro dosažení účelu trestního řízení. Zadržení provádí policejní orgán, aby mohl získat potřebné důkazy, výpovědi svědků a další materiály potřebné

⁴⁴) Srov. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 24.

⁴⁵) Srov. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní*, s. 47-48.

pro trestní řízení. Proti zadržení není možný žádný opravný prostředek, nejde o rozhodnutí, ale pouze o opatření orgánů činných v trestním řízení.⁴⁶

Zákon stanovuje pro možnost uplatnění institutu zadržení splnění několika podmínek. Především, že jde o osobu, u které je předpoklad, že spáchala trestný čin, pro který je omezena na svobodě. Proti osobě zadržované podle § 75 TŘ musí být již zahájeno trestní stíhání podle § 160 odst. 1 TŘ. V případě zadržení podle § 76 TŘ tato povinnost neplatí. Dále pak, že jsou zde důvody vazby ve smyslu § 67 TŘ, bez prozatímního zkoumání podmínek vazby ve smyslu § 68 odst. 2 a 3. Zadržení může provést policejní orgán pouze s předchozím souhlasem státního zástupce. Bez souhlasu je možné provést zadržení osoby v případě, že věc nesnese odkladu a souhlas státního zástupce není možné opatřit předem.⁴⁷ Omezit osobu na osobní svobodě zadržením ve smyslu § 76 TŘ může nejen policejní orgán, ale zákon stanovuje, že omezit na svobodě může kdokoli. Podmínkou je, že jde o osobu, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté a omezení této osoby je nutné pro zjištění její totožnosti, zabránění jí v útěku, nebo k zajištění důkazů. Ten, kdo osobu omezil na osobní svobodě, je však povinen jí ihned předat policejnímu orgánu nebo nejbližšímu útvaru ozbrojených sil v případě příslušníka ozbrojených sil. Nelze-li předání učinit bezodkladně, je povinnost toto omezení osobní svobody policejnímu orgánu, resp. útvaru ozbrojených sil, ihned oznámit.

Policejní orgán o provedeném zadržení sepisuje protokol a provede výslech osoby zadržené. Ze zákona o Policii České Republiky č. 273/2008 Sb. je policista povinen poučit osobu o jejích právech a povinnostech a o právních důvodech provedení úkonu ihned, jakmile to povaha a okolnosti úkonu dovolují.⁴⁸ V protokolu policista uvede přesný čas zadržení. Pokud zadržení předcházelo jiné omezení na osobní svobodě, například zajištění nebo předvedení, zanesse tento fakt policista do protokolu. Čas omezení, který je důležitý pro stanovení maximálně možné lhůty omezení na svobodě se počítá od okamžiku prvotního omezení na svobodě. Dále v protokolu uvede osobní údaje zadržené osoby, označí místo a bližší okolnosti zadržení a uvede podstatné důvody pro zadržení.⁴⁹ O provedeném zadržení policejní orgán bezodkladně informuje

⁴⁶) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 964-965.

⁴⁷) Srov. STRÍŽ, I. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. 1. díl - Trestní řád*, s. 252-254.

⁴⁸) Srov. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 13.

⁴⁹) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 976-977.

státního zástupce, který po předložení opisu protokolu o zadržení a dalšího spisového a důkazního materiálu od policejního orgánu zhodnotí oprávněnost zadržení a důvody a podmínky vazby a také důvodnost usnesení pro zahájení trestního stíhání podle § 160 TŘ. V případě, že státní zástupce shledá důvody vazby ve smyslu § 67 a 68 TŘ, musí do zákonných 48 hodin od okamžiku prvotního omezení osob na osobní svobodě podat návrh na vzetí do vazby k příslušnému soudci. Současně s návrhem na vzetí na vazbu předává státní zástupce soudu také spisový a důkazní materiál. Pokud pominou důvody zadržení, nebo státní zástupce neshledá důvody vazby, je státní zástupce, resp. policejní orgán povinen bezodkladně propustit osobu ze zadržení na svobodu.⁵⁰ Pokud státní zástupce předá soudu návrh na vzetí osoby na vazbu, musí o tomto návrhu příslušný soud rozhodnout do zákonem stanovených 24 hodin od podání návrhu, pokud se tak nestane, nebo není včas podán návrh na vazbu, je povinnost osobu bezodkladně propustit ze zadržení na svobodu.⁵¹ Soud vyrozumí o době a místě konání výslechu zadrženého bezodkladně vhodným způsobem zvoleného nebo ustanoveného obhájce, za předpokladu, že je pro soud dosažitelný a jeho účast zadržená osoba požaduje. O výslechu též vyrozumí státního zástupce.⁵²

Základním právem zadržené osoby je právo na obhájce. Policejní orgán je povinen jí o tomto právu prokazatelným, písemným, způsobem poučit. Zadržená osoba má právo s advokátem hovořit bez přítomnosti třetí strany. Má právo požadovat jeho přítomnost při výslechu před policejním orgánem v průběhu zadržení. Pro zvolení obhájce poskytne policejní orgán přiměřenou lhůtu. Policista umožní zadrženému telefonické vyrozumění a spojení se zvoleným advokátem.⁵³ Zadržená osoba má právo o svém omezení na svobodě informovat osobu blízkou nebo jinou osobu, kterou si sama určí. Zákon nestanovuje způsob, jakým policejní orgán vyrozumění provede. Vyrozumění policejní orgán provádí ihned, jakmile to okolnosti a povaha služebního úkonu dovolí tak, aby nedošlo k ohrožení splnění účelu sledovaného tímto úkonem, nebo pokud vyrozumění není spojeno s nepřiměřenými obtížemi, například vyrozumění nedohledatelné osoby.⁵⁴

⁵⁰) Srov. STŘÍŽ, I. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. 1. díl – Trestní řád*, s 256-257.

⁵¹) Srov. Ústavní zákon č. 2/1993Sb. *Listina základních práv a svobod*, článek č. 8 odst. 3.

⁵²) Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., *Trestní řád*, § 77 odst. 2.

⁵³) Srov. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní*, s. 47.

⁵⁴) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 126-127.

Dalším druhem institutu zadržení je omezení v souvislosti s vydáním osoby, která je omezena na osobní svobodě zadržením na území České republiky. Zde je postupováno ve smyslu § 93 resp. § 203 a § 204 zákona č 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci. Pokud jsou dány důvody předběžné vazby ve smyslu § 94 odst. 1, tohoto zákona, tedy důvodná obava z útěku osoby pramenící ze zjištěných skutečností, které tomu naznačují, může státní zástupce, resp. policejní orgán se souhlasem státního zástupce osobu zadržet. Bez souhlasu státního zástupce může policie osobu zadržet v případě, že věc nesnese odkladu a nelze opatřit souhlas předem. Policejní orgán je povinen bezodkladně státního zástupce informovat a předat mu opis protokolu o zadržení ihned, jakmile to okolnosti a povaha služebního úkonu dovolují. Státní zástupce má lhůtu 48 hodin na podání návrhu na vzetí do předběžné vazby k soudu, jinak musí být osoba bezodkladně propuštěna. Zadržená osoba je vyslechnuta policejním orgánem, nebo státním zástupcem a o tomto výsledku je sepsán protokol, který musí obsahovat všechny předepsané náležitosti. Především pak zde musí být uvedeno místo a přesný čas zadržení, osobní údaje k osobě zadržené a bližší okolnosti a důvody zadržení. Zadržená osoba má právo na prokazatelné poučení. Součástí je i poučení o možnosti souhlasit se svým vydáním do cizího státu. Zároveň se osoba poučuje také o následcích a podmínkách spojených s vyslovením tohoto souhlasu, včetně práva na vzdání se uplatnění zásady speciality. Zadržená osoba má právo zvolit si svého obhájce, a pokud je obhájce dosažitelný pro orgány činné v trestním řízení v přiměřené lhůtě, má zadržená osoba právo požadovat jeho přítomnost u výslechu.⁵⁵ Na rozdíl od zadržení podle § 75 a 76 TRŘ nedochází u zadržení z důvodů předběžné vazby ke vznesení obvinění, ale je proti této osobě vedeno vydávací řízení. Nařízení o zatčení vyžadované osoby, na základě evropského zatýkacího rozkazu z rozhodnutí orgánu cizího státu, není na území České republiky vykonatelné, představuje však právní důvod pro její zadržení kompetentními orgány.⁵⁶

⁵⁵) Srov. Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, § 93 odst. 2 a 3.

⁵⁶) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád III. § 315 až 471. Komentář*, s. 4153-4154 a 4230.

2.3. Zatčení

Zatčení je dalším zákonným institutem, kterým orgány činné v trestním řízení mohou omezit základní lidská práva a svobody krátkodobým omezením na osobní svobodě. Trestní řád upravuje problematiku zatčení ve svém § 69. Zatčení provede orgán Policie ČR na základě příkazu k zatčení podle § 69 odst. 3 TŘ. Příkaz k zatčení je institut, který má formu *sui generis* a zákon proti tomuto rozhodnutí nepřipouští stížnost.⁵⁷ Zatčení má povahu zadržení osoby za účelem její dodání orgánu, který příkaz k zatčení na osobu vydal. Pro naplnění zákonnosti tohoto rozhodnutí je nutné splnit definované podmínky.⁵⁸

Základní podmínkou pro vydání příkazu k zatčení je zahájené trestní stíhání podle § 160 odst. 1 TŘ. Proti osobě podezřelé příkaz k zatčení vydat nelze. Další podmínkou je předpokládaný fakt přítomnosti některého z důvodů vazby podle § 67 TŘ, nebo kvalifikovaného důvodu vazby podle § 68 odst. 3 nebo 4 TŘ. Vydávající orgán při zvážení oprávnění příkazu k zatčení musí taktéž posoudit, jestli je zatčení v konkrétním případě adekvátním zajišťovacích opatřením.⁵⁹ Příkaz k zatčení jako prostředek pro dosažení účelu sledovaného rozhodnutím je možné vydat pouze za předpokladu, že použití jiného způsobu, například předvolání, předvedení nebo zadržení, je nemožné.

Subjektem oprávněným k vydání příkazu k zatčení je vždy pouze soudce, resp. předseda senátu. Soudce rozhoduje o vydání příkazu k zatčení v přípravném řízení a to pouze na návrh státního zástupce, který je povinen soudu předložit trestní spis, včetně usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 TŘ s dokladem o jeho oznámení obviněnému. V návrhu na vydání příkazu k zatčení je státní zástupce povinen uvést popis skutku, pro který má být příkaz k zatčení realizován tak, aby nemohlo dojít k záměně. Uvede také zákonné označení trestného činu skutku a shledané důvody vazby. Pro oprávněnost vydání příkazu k zatčení zde musí být předestřeny okolnosti, které dokládají nemožnost zajistit přítomnost obviněného při výslechu před soudem. Pokud je to pro vydání příkazu k zatčení podstatné, předkládá státní zástupce stejnopisy protokolů o důkazních prostředcích. V řízení před soudem vydává příkaz k zatčení

⁵⁷) Srov. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní*, s. 47-48.

⁵⁸) Srov. STRÍŽ, I. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. 1. díl – Trestní řád*, s. 215-216.

⁵⁹) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 782-783.

předseda senátu, který tak může konat i bez předchozího návrhu státního zástupce.⁶⁰ Nedílnou součástí příkazu k zatčení jsou identifikační údaje obviněného, aby nemohl být zaměněn s jinou osobou. Příkaz k zatčení se vydává písemnou formou.

Policejní orgány provádějící zatčení na základě příkazu k zatčení jsou povinny, pokud je to potřeba, vypátrat pobyt obviněného.⁶¹ Policejní orgán je povinen zatčenou osobu bezodkladně předat soudu, jehož soudce příkaz k zatčení vydal, nejpozději však do 24 hodin od okamžiku omezení na svobodě. V Listině základních práv a svobod je doslova uvedeno „zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu.“⁶² Příslušnost soudu dále upravuje trestní řád, který umožňuje policejnímu orgánu dodat zatčenou osobu nejen soudu, jehož soudce příkaz vydal, ale v případě nepředvídatelných okolností, které dodání zatčeného příslušnému soudu znemožňují, může být obviněný dodán nejpozději do 24 hodin od okamžiku prvotního omezení na svobodě jinému věcně příslušnému soudu. Výslech může soud provést i prostřednictvím videokonferenčního zařízení.⁶³ Pro určení přesného okamžiku je nezbytné, aby policejní orgán, který zatčení provedl, vyznačil přesný okamžik dostižení obviněného do protokolu o zatčení, který se zatčeným sepisuje. Zákon nepřipouští jakékoliv prodloužení, nebo přerušování této 24 hodinové lhůty. Pro počátek a konec lhůty není rozhodné, pokud připadají na den pracovního klidu, svátek nebo noční dobu. Pokud není osoba dodána soudu do stanovených 24 hodin, musí jí policejní orgán bezodkladně propustit na svobodu.⁶⁴

Soudce, kterému byl obviněný dodán, je povinen obviněného vyslechnout a rozhodnout o vazbě a toto rozhodnutí oznámit obviněnému do 24 hodin od doby, kdy byla osoba obviněná dodána soudu. Pokud výslech obviněného provádí jiný věcně příslušný soudce, informuje věcně příslušného soudce vydávajícího příkaz k zatčení a ten rozhodne o vazbě a své rozhodnutí oznámí obviněnému prostřednictvím soudce, který provádí výslech obviněného.⁶⁵ Pokud soud nerozhodne o vzetí do vazby, je povinen zatčeného bezodkladně propustit na svobodu. Soud musí splnit svou povinnost vyzkoušet obhájce obviněného o času a místě konání výslechu, pokud obviněný žádá

⁶⁰) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 783.

⁶¹) Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., *Trestní řád*, § 69 odst. 3.

⁶²) Ústavní zákon č. 2/1993Sb. *Listina základních práv a svobod*, článek č. 8 odst. 4.

⁶³) Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., *Trestní řád*, § 69 odst. 4 a 5.

⁶⁴) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 787.

⁶⁵) Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., *Trestní řád*, § 69 odst. 5.

uplatnit toto své právo a pokud je obhájce v dané lhůtě pro soud dosažitelný. Vyrozumění obhájce obviněného může být provedeno telefonicky a to i zanecháním vzkazu na záznamovém zařízení v sídle advokátní kanceláře obhájce.⁶⁶ V případě, že se obviněný zdržuje v cizině, je vydání příkazu k zatčení podle § 69 TŘ zjevně bezpředmětné. V tomto případě lze zajištění obviněného pro účely soudu dosáhnout pomocí vydání evropské zatýkacího rozkazu.⁶⁷

3. POLICEJNÍ CELA

Policejní cela je zařízení sloužící k umístění osoby omezené na osobní svobodě na dobu nezbytně nutnou. Tato doba je stanovena v závazném pokynu policejní prezidenta č. 159 z roku 2009 ve znění všech změn: „*Celou se rozumí policejní cela pro krátkodobé umístění osoby omezené na osobní svobodě na dobu nezbytně nutnou, nejdéle však v celkovém součtu 6 hodin, není-li možné nebo účelné tuto osobu umístit do cely pro vícehodinové umístění.*“⁶⁸ Pominou-li důvody pro umístění osoby v policejní cele, musí být neodkladně propuštěna na svobodu. Mezi důvody pro okamžité propuštění osoby z policejní cely patří především překročení zákonné lhůty pro omezení na osobní svobodě. Doba omezení ve vícehodinové cele je pak upravena zákonem o Policii České republiky ve smyslu zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním - trestní řád, ve znění novel a ústavního zákona číslo 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Maximální možná doba omezení v policejní cele je 48 hodin od okamžiku prvotního omezení na svobodě oprávněným orgánem.⁶⁹ Pokud je trestní věc předána cestou státního zástupce věcně a místně příslušnému soudu, může být prodloužena doba omezení na svobodě umístěním v policejní cele o tzv. „soudní lhůtu“ k přípravě soudního projednání věci, a to až o 24 hodin, na celkových 72 hodin od počátku prvotního omezení.⁷⁰

⁶⁶) Srov. STŘÍŽ, I. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. 1. díl - Trestní řád*, s. 215-216.

⁶⁷) Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 784.

⁶⁸) Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. prosince 2009, článek č. 9, písm. b.

⁶⁹) Srov. Ústavní zákon č. 2/1993Sb. *Listina základních práv a svobod*, článek č. 8.

⁷⁰) Srov. Zákon č 141/1961Sb., *Trestní řád*, § 77 odst. 2.

Každé takové umístění v policejní cely představuje výrazný zásah do práv občana. Především je zde silně dotčeno právo na osobní svobodu a svobodu pohybu. Toto ústavním zákonem garantované právo je možné prolomit umístěním do policejní cely pouze na základě zákona a v mezích stanovených zákonem. Umístění do policejní cely není činěno formou správního rozhodnutí, ale má povahu bezprostředního zásahu.⁷¹

Konkrétní zákonné důvody, pro které lze omezit osobu na osobní svobodě umístěním do policejní cely taxativně vyjmenovává zákon o Policii České republiky v paragrafu č. 28 tohoto zákona. Zde jsou upraveny podmínky, za kterých lze v policejní cely zbavit dočasně osobu jejich práv.⁷²

Do policejní cely je policista oprávněn umístit osobu, která je,

- *zajištěna dle § 26 a 27 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky,*
- *zadržena dle § 75, §76 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním - trestní řád, ve znění novel,*
- *zatčena dle § 69 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním - trestní řád, ve znění novel,*
- *dodávaná do výkonu trestu odnětí svobody dle § 321 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním - trestní řád, ve znění novel,*
- *převzatá policistou z vazby, výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného léčení k provedení procesních úkonů,*
- *předvedena dle § 63 a 65 a nelze-li pro její odpor zajistit provedení úkonů uvedených v § 63 a 65 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním - trestní řád, ve znění novel.⁷³*

Zákon o Policii České republiky vymezuje případy, kdy je policista povinen do policejní cely umístit osoby odděleně. Jedná se o osoby různého pohlaví a osoby mladší 18 let. Důvodem je jejich ochrana před potencionálním obtěžováním a nevhodným působením dospělých osob a ochrana důstojnosti. Odděleně se umístit také osoby zadržené nebo zatčené dle trestního řádu, u kterých jejich trestní věci spolu souvisejí, nebo může být vedeno společné trestní řízení a mohlo by tak dojít k jeho maření. Osoby, které vykazují znaky možného agresivního chování, nebo už agresivně

⁷¹) Srov. MATES, P. et al. *Nové policejní právo*, s. 69-70.

⁷²) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 138.

⁷³) Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 28.

jednají, umisťuje policista odděleně z obavy, aby nedošlo k protiprávnímu jednání a újmě na zdraví. Taxativní výčet podmínek pro oddělené umisťování do policejní cely udává povinnost, ale není zde vyloučeno zároveň využití tohoto oprávnění v dalších případech. Například u osob zajištěných podle zákona o policii ČR, u kterých je z takticko-operativního hlediska vhodné provést oddělení pro jejich společné jednání, může policista zvážit jejich oddělené umístění do policejních cel. Nejčastějším důvodem je zabránění domluvy výpovědi a tím maření dalšího postupu policejních orgánů.⁷⁴

Dalším specifickým při umisťování do policejní cely je osoba zjevně pod vlivem návykové látky, kterou lze umístit do cely pouze po provedení lékařské prohlídky ve smyslu § 67 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Pokud vyšetřující lékař neshledá důvody pro umístění osoby na protialkoholní a proti toxikomanické záchytné stanici, nebo v jiném zdravotnickém zařízení, vydává písemně vyjádření lékaře, ve kterém uvede, že je osoba schopna umístění v policejní cele bez omezení, popřípadě uvede za jakých podmínek a omezení je tuto osobu možné do cely umístit.⁷⁵ Pojem návykovou látku vysvětluje trestní zákoník ve svém § 130 jako „*alkohol nebo omamnou, psychotropní a jinou látku ovlivňující ovládací nebo rozpoznávací schopnosti a psychiku člověka nebo jeho sociální chování.*“⁷⁶ Povinnost podrobit se takovému vyšetření je zakotvena v ustanovení § 16 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působených tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. „*Pokud se lze důvodně domnívat, že umisťovaná osoba vykonává pod vlivem alkoholu nebo jiných látek činnost, kterou by mohla ohrozit zdraví nebo život svůj nebo jiných osob, anebo poškodit majetek, je povinna se podrobit orientačnímu a odbornému lékařskému vyšetření.*“⁷⁷ Lékařské vyšetření a vyjádření k dalšímu umístění v policejní cele je také vyžadováno i u osob, které před nebo během umístění v policejní cele uvedou akutní nemoc, dlouhodobé užívání léků nebo zranění. Povinnost podrobit se lékařskému vyšetření zakotvuje také blíže nespecifikovaným způsobem zákon o policii České republiky. Je zde také zanesena povinnost policisty konajícího ostrahu policejní cely poskytnout osobě první pomoc a přivolat lékaře

⁷⁴) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 139-142.

⁷⁵) Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. Prosince 2009, článek č. 12.

⁷⁶) Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*, § 130.

⁷⁷) Zákon č. 379/2005 Sb., *Opatření k ochraně před škodami působených tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami*, § č. 16 odst. 2 a 3.

v případě, že se osoba pokusí o sebevraždu, onemocní nebo utrpí jinou újmu na zdraví. V případě, že se osoba i přes upozornění na zákonnou povinnost odmítá prohlídce nebo vyšetření podrobit, sepisuje s ní o této skutečnosti lékař písemné prohlášení – revers ve smyslu § 34 zákona o zdravotních službách.⁷⁸

Podrobnosti ke zřizování a rušení policejních cel, režimu pobytu a jejich povinném vybavení a další otázky, upravují vnitřní pokyny policejního prezidenta.⁷⁹ Ředitelům příslušných útvarů policie náleží rozhodnutí o zřízení nebo zrušení policejních cel pro krátkodobé i dlouhodobé umístění osob omezených na svobodě. Každá cela musí splňovat podmínky pro zřízení a provozování policejních cel, hygienickou nezávadnost a vybavenost vyplývající z příslušných předpisů. K dodržování a splnění podmínek pro zřízení a provoz policejní cely se vyjadřuje hygienik a vedoucí lékař zdravotnického zařízení Ministerstva vnitra.⁸⁰ Vybavení cely a zásady pro budování cely stanovuje závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/ 2009 o eskortách, střežení osob a policejních celách a přílohy tohoto závazného pokynu. Cela pro vícehodinové umístění osob omezených na svobodě musí splňovat obecné a stavební zásady včetně odpovídajícího vybavení. Dohled a kontrola osob umístěných v celách se zajišťují pomocí kamery s vyvedením na monitor u dozorčího služby. Kamera je zabudována tak, aby byla zajištěna důstojnost osoby při používání toalety. V případě, že není vykonávána ostraha cely pomocí technických prostředků, je prováděna kontrola osoby minimálně každou hodinu osobně policistou konajícím ostrahu cely. V prostorách cely je nutné zabezpečit možnost použití toalety a umyvadla s tekoucí vodou a zajistit odpovídající osvětlení a větrání dle parametrů uvedených v příslušných právních předpisech. Mezi další zařízení vícehodinové cely patří lůžko, stolek a sedačka stanovených rozměrů, jejichž konstrukce musí umožňovat pevné spojení s podlahou nebo zdí cely, a splňovat tak požadavky na bezpečnost.⁸¹

Zákon o Policii ČR ukládá povinnost zabezpečit, aby v policejní cele nebyly žádné předměty, které by mohly být umístěnou osobou zneužity k ohrožení života nebo zdraví vlastní nebo policisty. Je přímou odpovědností policisty konajícího ostrahu cel, aby se v cele nenacházely žádné ostré předměty použitelné jako případná zbraň, drogy a jiné

⁷⁸) Srov. Zákon č. 372/2011 Sb., *O zdravotních službách*, § 34.

⁷⁹) Srov. MATES, P. *Nové policejní právo*, s. 69.

⁸⁰) Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. Prosince 2009, článek č. 10 a č. 11.

⁸¹) Srov. Tamtéž, článek č. 16 a příloha č. 1.

nebezpečné předměty. Policista je oprávněn se před umístěním osoby do policejní cely přesvědčit, že tato u sebe nemá zbraň nebo jinou věc, kterou lze ohrozit život anebo zdraví a takovou jí případně před umístěním do policejní cely odebrat. Toto oprávnění policista naplňuje vykonáním prohlídky osoby ve smyslu § 111 zákona o Policii ČR. Prohlídku osoby a jejích svršků smí vykonat pouze osoba stejného pohlaví s využitím přímého fyzického kontaktu nebo pozorováním odhaleného těla. Policista je povinen sepsat seznam všech odebraných věcí a kopii osobě předat. Seznam věcí slouží osobě jako doklad o odebraných věcech. Seznam podepisuje policista, který věci osobě odebral i osoba, které byly odebrány. Po propuštění osoby z policejní cely jí policista proti podpisu věci předává dle seznamu zpět.^{82, 83}

3.1. Práva a povinnosti osob omezených na svobodě

Zákon o Policii České republiky nařizuje policii povinnost prokazatelně, nejlépe písemně, poučit každou osobu, která je omezována na svobodě. Poučuje se o jejích právech a povinnostech. V případě umístění do policejní cely tuto povinnost ještě doplňuje závazný pokyn policejního prezidenta č. 159 z roku 2009. Pokud je poučovaným cizinec, který prohlásí, že neovládá český jazyk, musí mu být informace o jeho právech a povinnostech poskytnuta v jazyku, který uvede.⁸⁴ Omezení na svobodě je zásadním prolomením základních práv a svobod občanů ČR. V ústavním zákonu č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, jsou ve druhé hlavě prvního oddílu zakotvena základní lidská práva a svobody. Listina garantuje každému občanu České republiky právo nebýt stíhán nebo jinak zbaven svobody, než z důvodů a způsobem stanovených ze zákona. Také práva osob v případě umístění do policejní cely vychází z tohoto ústavního zákona.⁸⁵ Zásah do těchto práv provádí obvykle policejní orgán. Policie se při zasahování do práv a svobod občanů řídí zákonem o Policii České republiky ve smyslu článku 2 Ústavy České Republiky „*státní moc slouží všem*

⁸²) Srov. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 29, 33, 111.

⁸³) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 139-145.

⁸⁴) Srov. MENDEL, R. A. *Méně slov a více pomoci*, s. 37.

⁸⁵) Srov. Ústavní zákon č. 2/1993Sb. *Listina základních práv a svobod*, článek č. 2.

*občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*⁸⁶

Procesní úkony, na jejichž základě dochází k omezení na osobní svobodě, jsou ze zákona o Policii ČR zajištění, zadržení, zatčení nebo předvedení osoby. Dále v případě dodání osoby do výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby. Doba omezení na svobodě je zákony stanovena na nezbytně nutnou dobu. V případě zatčení osoby podle § 69 trestního řádu, které může být realizováno pouze na základě odůvodněného písemného příkazu soudce, je doba omezení stanovena v článku 8 Ústavy ČR, na maximálně 24 hodin od okamžiku prvotního omezení osoby na svobodě. Do této doby je povinnost soudce osobu vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo jí propustit na svobodu. Zatčeného je policejní orgán povinen neodkladně, nejpozději však do 24 hodin, dodat k soudu, jehož soudce příkaz vydal. Ve výjimečném případě vzhledem k nepředvídatelným okolnostem to může být i jiný věcně příslušný soud. Pokud policejní orgán nestihne v této stanovené lhůtě 24 hodin od prvotního omezení osoby na svobodě tuto k soudu dopravit, je povinen jí bezodkladně propustit na svobodu.⁸⁷ Osobu obviněnou nebo podezřelou z trestného činu policejní orgán omezuje na svobodě pomocí institutu zadržení, který je zakotven v § 75 resp. 76 trestního řádu. Na základě tohoto oprávnění je možno zadržet osobu jen na dobu nezbytně nutnou k provedení procesních úkonů a to maximálně na 48 hodin. Do této doby musí být věc předána cestou státního zástupce příslušnému soudu s návrhem na vzetí na vazbu podle některého z důvodů uvedených v § 67 a 68 trestního řádu. O návrhu na vzetí na vazbu musí příslušný soud rozhodnout do zákonem stanovených 24 hodin od podání návrhu, pokud se tak nestane, nebo není včas podán návrh na vazbu, je povinnost osobu bezodkladně propustit ze zadržení na svobodu.⁸⁸

Ze zákona o Policii České Republiky č. 273/2008 Sb. je policista povinen poučit osobu o jejích právech a povinnostech a o právních důvodech provedení úkonu ihned, jakmile to povaha a okolnosti úkonu dovolují.⁸⁹ Paragraf číslo 12 zákona o Policii ČR pojem policista definuje jako příslušníka policie, který má za povinnost se při provádění úkonu prokázat svou příslušností k Policii České republiky služebním stejnokrojem,

⁸⁶) Ústavní zákon č.1/1993Sb. *Ústava České republiky*, článek č. 2 ods.3.

⁸⁷) Srov. Zákon č 141/1961Sb., *Trestní řád*, § 69 odst. 4 a 5.

⁸⁸) Srov. Ústavní zákon č. 2/1993Sb. *Listina základních práv a svobod*, článek č. 8 odst. 3.

⁸⁹) Srov. Zákon č. 273/2008 Sb., *o Policii České republiky*, § 13.

služebním průkazem nebo odznakem policie s viditelným identifikačním číslem, popřípadě ústním prohlášením policie, ihned jakmile to povaha nebo okolnosti úkonu umožňuje, aby byla ztížena možnost se za policistu vydávat jinou osobou. V případě, že policista plní služební úkony v situaci a prostředí, kde by jeho prokázání příslušnosti k policii mohlo vést ke zmaření účelu, sledovaného tímto úkonem, má oprávnění příslušnost k policii zastírat.⁹⁰

O svém omezení na svobodě má každá osoba právo informovat osobu blízkou nebo jinou osobu, kterou si sama určí. Zákon nestanovuje způsob, jakým policejní orgán vyrozumění provede. U osoby nezletilé je policista povinen vždy vyrozumět zákonného zástupce a u osoby mladší 15 let navíc orgán sociálně-právní ochrany dětí, odbor péče o dítě. Vyrozumění policejní orgán provádí ihned, jakmile to okolnosti a povaha služebního úkonu dovolí tak, aby nedošlo k ohrožení splnění účelu sledovaného tímto úkonem, nebo pokud vyrozumění není spojeno s nepřiměřenými obtížemi, například vyrozumění nedohledatelné osoby.⁹¹

Práva a povinnosti osob omezených na svobodě umístěním do policejní cely určené pro vícehodinové umístění vycházejí z požadavků na dodržování a respektování lidské důstojnosti a základních lidských práv a svobod pramenících ze závazků demokratického právního státu a mezinárodních úmluv, zakotvených v Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod. Zákon o Policii ČR stanovuje policejnímu orgánu povinnost osobu umístěvanou do policejní cely prokazatelně poučit o jejích právech a povinnostech.

Každá osoba umístěná do policejní cely má právo na respektování své lidské důstojnosti, a aby na ni nebyl činěn žádný psychický ani fyzický nátlak. Má právo na poskytnutí právní pomoci a na možnost informovat osobu blízkou nebo jí určenou o své situaci. Ostraha policejní cely na žádost osoby umístěné v policejní cele provede cestou policejního orgánu, který osobu do policejní cely umístil, kontaktování právního zástupce a vyrozumění o umístění do cely. Pokud před, nebo během umístění v policejní cele uvede osoba akutní nemoc, dlouhodobé užívání léků nebo zranění, je policista konající ostrahu cely povinen umožnit osobě využít její právo na ošetření a vyšetření lékařem v souladu se zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění novel.⁹²

⁹⁰) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 99-102.

⁹¹) Srov. Tamtéž, s. 126-127.

⁹²) Srov. Zákon č. 273/2008 Sb., *o Policii České republiky*, § 31 a 32.

Zákon č. 20/1966 Sb., deklaruje, že každý občan má právo na poskytnutí zdravotní péče ve smyslu tohoto zákona a podle zákona o všeobecném zdravotním pojištění a ze zákona o ochraně veřejného zdraví. Vyšetření a ošetření provádí lékař zdravotnického zařízení Ministerstva vnitra, nebo lékař jiného zdravotnického zařízení. Osoba má právo si lékaře sama určit, pokud to povaha a okolnosti vyšetření a ošetření umožňují a nehrozí tím ohrožení zdraví a života osoby.⁹³ Osoba má právo na poskytnutí potřebných léků a zdravotních pomůcek, které jsou vyšetřujícím lékařem uvedeny v písemném vyjádření lékaře pro Policii ČR, v souladu s § 18 a 31 zákona o Policii ČR. Dále má osoba omezená na svobodě umístěním v policejní cele právo na přiměřený odpočinek včetně spánku, vykonaný zpravidla v noční době mezi 22 až 6 hodinou. Nárok na odpočinek a spánek, na poskytnutí přikrývky, na přístup k vodě pro vykonání nezbytné hygieny, včetně ústní a na provedení toalety, je minimálním standardem z hlediska obvyklých hygienických zvyklostí při péči o přijatelný fyzický a psychický stav osoby umístěné v policejní cele. Na stravu má osoba nárok zpravidla 3x denně. Strava se poskytuje zpravidla každých 6 hodin od doby prvotního omezení na svobodě a to během denní doby. Policejní orgán může na žádost osoby poskytnout stravu i dříve než po 6 hodinách od prvotního omezení, nebo v noční době. Například z důvodu delší časové prodlevy mezi posledním jídlem a okamžikem omezení na svobodě, nebo pokud má speciální stravovací potřeby. Pokud má osoba u sebe vlastní finanční prostředky, u kterých není důvodné podezření, že pocházejí z trestné činnosti, je ochotna si poskytnutí stravy uhradit a nebrání tomu jiné služební okolnosti, může jí být strava podle požadavku zakoupena.⁹⁴ Dále má osoba nárok na zapůjčení čistého oděvu a obuvi, pokud její vlastní nesplňuje společensky přijímaný standard nebo není dostatečný z hlediska obvyklých zdravotních a hygienických zvyklostí.⁹⁵

V případě potřeby má osoba omezená na svobodě umístěním v policejní cele právo podávat návrhy, podněty a stížnosti. Sepsání stížnosti na postup Policie České republiky může uskutečnit prostřednictvím svého právního zástupce, nebo pokud je to potřeba, za pomoci pracovníka vnitřní kontroly Policie ČR. Sepsanou stížnost bezodkladně policista zabezpečující výkon ostrahy cely předává nadřízenému k dalšímu

⁹³) Srov. Zákon č 20/1966Sb., *o péči a zdraví lidu*, § 9 odst. 1a 2.

⁹⁴) Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. Prosince 2009, článek č. 12 a č. 19.

⁹⁵) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*, s. 145-146.

opatření a kopii zakládá do evidence příslušného útvaru. Dále má osoba umístěná v cele nárok, aby bylo na její náklady posláno její sepsané sdělení státnímu orgánu České republiky nebo mezinárodní organizaci, která řeší podněty týkajících se ochrany lidských práv. Má právo být informována o dalším úředním postupu a průběhu dalšího omezení na svobodě.⁹⁶

Mezi základní povinnosti osoby umístěné do policejní cely patří nařízení řídit se pokyny a příkazy policistů, dodržovat režim pro pobyt v policejní cele a podrobit se prohlídce. Policista je ze zákona o Policii ČR povinen přesvědčit se, zda osoba u sebe nemá zbraň nebo jinou věc, kterou lze ohrozit život anebo zdraví a takovou jí případně před umístěním do policejní cely odebrat. Prohlídku provádí vždy osoba stejného pohlaví. Osoba je povinna strpět prohlídku svršků a odhaleného těla s využitím přímého fyzického kontaktu nebo pozorování. Odebrané věci policista uchovává na místě k tomu určeném a zaprotokoluje jejich seznam, který podepisují obě strany. V případě propuštění na svobodu jsou věci oproti podpisu osobě vráceny, nebo jsou předány jinému orgánu.⁹⁷ Další povinností osoby v cele je udržování pořádku a nepoškození zařízení policejní cely. Ze zákonných důvodů je policista oprávněn použít donucovacích prostředků podle zákona o Policii ČR, například hmatů, chvatů, úderů a kopů, nebo služebních pout a použít je k připoutání osoby ke vhodnému předmětu. Takové omezení musí být ukončeno v momentě, kdy je zřejmé, že už nebude osoba v protiprávním jednání pokračovat, nejdéle však do 2 hodin od okamžiku připoutání.⁹⁸

⁹⁶) Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. prosince 2009, článek č. 15.

⁹⁷) Srov. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 29, 33 a 111.

⁹⁸) Srov. Tamtéž, § 25 a 52.

4. PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY OMEZENÍ NA SVOBODĚ

4.1. Kriminální jednání z pohledu psychologie

Kriminální jednání je specifický způsob lidského chování. Obecně je kriminálním chováním jednání, které porušuje právní normy, jimiž si každá společnost stanovuje pravidla společného soužití. Nemusí jít pouze o instrumentálně pohybový akt nebo projev řeči, ale chováním je i samotná nečinnost, například lhostejné přihlížení. Při posuzování lidského chování je potřeba na celou situaci nahlížet komplexním pohledem. Jednání jedince ovlivňuje nejen aktuální, ale i celková jeho situace v životě, v sociálním prostředí a další vlivy. Druhy jednání rozlišujeme podle základního členění na aktivní a pasivní formu. Dále také na expresivní nebo adaptivní, reaktivní nebo operantní formu aj. Obvykle je pojem jednání spojen s konkrétním aktivním jednáním. Lidské chování je příliš komplikované a působících vlivů je velmi mnoho, než aby bylo možné vyhodnotit v aktuální okamžik všechny vnitřní pochody a aktivity organismu. Člověk, který v určité situaci jedná pasivně, může vykazovat vnitřní aktivitu, jenž může například zabránit aktivnímu pohybovému projevu.⁹⁹ Chování je obecně chápáno jako aktivita člověka v určitém čase a prostředí. „Každý druh chování má své specifické zvláštnosti a pro organismus konkrétního člověka má určitý smysl.“¹⁰⁰ Chování je ovlivněno motivy a vnějšími motivujícími podněty. Způsob chování je ovlivňován vnějšími situačními podmínkami a vychází tak ze vztahu situace a dosahovaného cíle. V případě jednání probíhajícího v delším časovém horizontu se může jednat o předmětnou činnost člověka. Chování člověka je projev, v němž se uplatňuje celá řada dílčích behaviorálních aktů, které jsou složkami aktuálních a trvalejších motivací konkrétního jedince.¹⁰¹

Kriminální chování je souhrn vnitřních a vnějších činitelů. Nelze generalizovat motivaci kriminálního jednání, ale je možné nalézt v něm typické strukturální charakteristiky osobnosti. U lidí, kteří páchají kriminální jednání, je možné nalézt řadu shodných vzorců chování. Mají sklon k bezprostřednosti uspokojení svých potřeb.

⁹⁹) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*, s. 35-37.

¹⁰⁰) SILLAMY, N. *Psychologický slovník*, Chování.

¹⁰¹) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 17-22.

Jejich nezdrženlivost je dána egocentrickou orientací osobnosti na uspokojení svých tužeb bez ohledu na morální a právní normy. Při kriminálním jednání dochází k přeskokování fází rozhodovacího procesu, kdy po vzniku fáze motivu následuje bezprostředně fáze realizace chování vedoucí k impulzivnímu jednání za účelem uspokojení touhy. U recidivy, tedy kriminálního opakování, dochází k určitému zautomatizování tohoto procesu jednání. Kriminální jednání se pak může stát instinktivním procesem, který probíhá na základě určitého vhodného spouštěcího impulsu.¹⁰² Impulsivní jednání patří z forenzního hlediska mezi nejzávažnější poruchy jednání a je definováno jako jednání realizované se značnou energií a bez zjistitelné motivace. Je to provedení okamžitého nápadu bez nějakého afektivního doprovodu, například zlosti. Na rozdíl od impulzivního jednání, sleduje zkratkové jednání dosažení cíle nejkratší možnou cestou. Je to jednání bez rozmyslu a jedinec tímto chováním dosahuje pouze okamžitého uspokojení své potřeby bez ohledu na výhodnost svého jednání. Zkratkové jednání je běžné v dětském věku. Dalším druhem lidského jednání je projev vyúsťující ze silné úzkosti a doprovázené nemotivovaným útočným chováním a velkým neklidem. Takové jednání je označeno jako raptus. Jde o psychotickou poruchu, která v případě jejího konstatování vede k exkulpaci pachatelova jednání.¹⁰³

Kriminální jednání, trestná činnost, zločiny a delikvence jsou závadná jednání, která v právním kontextu vznikají až s formulací kodexů a norem. Předpisy a kodexy jako formální normy, stanovují hranice, které v určité době a konkrétní společnosti vymezují určité jednání jako nežádoucí. Vedle tohoto vnějšího imperativu, vycházejícího z historie, zkušeností a určitého konsensu společnosti, jsou ještě normy neformální. Tato vnitřní norma chování je brána jako přirozená součást jedince.¹⁰⁴ Určit hranici mezi duševní normalitou osobnosti a její patologií je velmi složité. Jednání, které je v určité době nebo u konkrétního společenství považováno za normální, může být v jiné době nebo u jiné společnosti chápáno jako patologické.¹⁰⁵ Každá z nejrozšířenějších a nejvýznamnějších psychologických teorií současnosti se zabývá jiným pohledem na podstatu a důvody kriminálního jednání, jakož i osobností osob podílejících se na takovém jednání. Přestože jsou teoretické základy nejnvlivnějších

¹⁰²) Srov. BLATNÍKOVÁ, Š. *Psychologické aspekty uvěznění*, s. 18-20.

¹⁰³) Srov. PAVLOVSKÝ, P. *Soudní psychiatrie a psychologie*, s. 112-117.

¹⁰⁴) Srov. NEVŘALA, J. *Forenzní psychologie*, s. 5-6.

¹⁰⁵) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 75-76.

psychologických směrů současnosti původně diferencované v hodnocení a přístupu k jedinci a jeho chování, není většina současných psychologů osobnosti přikloněna pouze k jedné z nich. Více se uplatňují kombinace několika přístupů.¹⁰⁶

Jednou z psychologických teorií, na základě kterých se zkoumají důvody a podstaty kriminálního jednání, je behaviorismus. Podle průkopníka behaviorismu, amerického psychologa Johna Watsona, může být psychologie definována jako věda o chování. Omezuje se na studium pozorování organismu na základě reakce na podněty z okolí a odměny a tresty, které pak následují.¹⁰⁷ Pro tuto psychologickou teorii je příznačný pedagogický optimismus a osobnost chápe jako souhrn vzorců chování, které jsou výsledkem procesu učení jedince. Učení je rozhodující role ve vývoji. Pokud má člověk nevhodný vzor chování při svém vývoji, může to vést k inspiraci pro kriminální chování. Behavioristický výklad psychických jevů je příliš zjednodušující.¹⁰⁸ Oproti původním tezím behavioristického učení připouští tzv. neobehaviorismus aktivní roli organismu. Neobehavioristické směry se snaží překonat základní behavioristické stanovisko redukující psychologický akt na podnět a reakci. Behaviorismus navazuje na objev podmíněných reflexů I. P. Pavlova. Instinkty jsou vnímány jako série propojených reflexů. Člověk je v behaviorálním smyslu vnímán jako systém naučených způsobů, kterými reaguje na určité situace. Podle této teorie je možné chování i vyjadřování citů změnit výchovou.

Behaviorismus byl postupně překonán jinými psychologickými teoriemi, protože vnitřní proměnné veličiny je možné měřit pouze v laboratorních podmínkách.¹⁰⁹ Behavioristé definují kriminalitu jako kriminální chování, které podléhá stejným zákonitostem jako každý jiný typ chování. Kriminální chování je výsledkem učení, které může být inspirováno nevhodnými vzory například v podobě rodičů, vrstevníků, sociálního okolí, nebo masmédií. Behaviorální terapie vychází z předpokladu, že lze nahradit nevhodné postoje a chování jinými lépe adaptovanými.¹¹⁰ Pokud vnímáme osobnost jako souhrn naučených vzorců chování a reakcí na dané podněty, je člověk takovým, jakým ho učinilo jeho prostředí. Pro prevenci a částečně i nápravu

¹⁰⁶) Srov. NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, s. 556.

¹⁰⁷) Srov. SILLAMY, N. *Psychologický slovník*, Behaviorismus.

¹⁰⁸) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 13.

¹⁰⁹) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*, s. 59-60.

¹¹⁰) Srov. SILLAMY, N. *Psychologický slovník*, Behaviorální terapie.

kriminálního chování některých skupin pachatelů, je možnost zpětně usměrňovat učení důležitým východiskem.¹¹¹

Mezi další psychologické teorie, které se pokouší objasnit okolnosti kriminálního jednání, patří psychoanalýza. Sám její zakladatel Sigmund Freud jí definoval jako vědu o nevědomí. Freud v průběhu své psychiatrické praxe na přelomu 19. a 20. století odvodil tři složky lidského psychického aparátu, id, ego a superego. Duševní život je pak interakcí těchto tří složek, kdy se střetávají požadavky pudů s požadavky osobní morálky a morálkou společnosti.¹¹² Poukazuje na dynamické a konfliktní stránky lidské psychiky. Psychoanalýza se zabývá jednotlivými vývojovými stádii člověka, který prochází různými konfliktními situacemi. Konflikty mohou být vývojově naprogramované, například Oidipův nebo Elektrín komplex, nebo mohou vznikat přirozeně v mezilidských vztazích a sociálním prostředí člověka. Podle psychoanalýzy mohou být v dětství neřešené konflikty mezi rodiči nebo ztráta některého nejbližšího rodinného příslušníka podnětem pro vznik konstitučních vad a abnormalit, které jsou velkým rizikem pro vznik závažných duševních nemocí nebo pro projev kriminálního jednání a poruch chování v dospělosti. Psychoanalýza svým pojmem nevědomí oproti behaviorismu zdůrazňuje vnitřní zdroje chování. Náhodné jednání nebo chybné výkony jsou výrazem nevědomých konfliktů.¹¹³ Kriminální chování v dospělosti je zaseto již v dětství. Neřešené konflikty z minulosti, abnormality a konstituční vady rozpoznané v dětství pak představují riziko pozdějšího kriminálního chování nebo závažných duševních nemocí.¹¹⁴

Dalším psychologickým směrem, který podrobuje chování člověka rozboru, je kognitivní teorie. Základním principem kognitivní teorie je aktivní role jedince při zpracovávání jeho zkušeností. Každý člověk zpracovává vlastním způsobem přicházející vnější podněty a dává jim určitou významovou hodnotu. Tento proces poznávání ovlivňuje jeho další chování.¹¹⁵ Kognitivní přístup je reakcí na nedostatky behaviorismu a jeho nedostatečné vnímání lidské komunikace, plánování, usuzování a dalších lidských činností. Současný kognitivní směr psychologie vychází ze dvou premis. Za prvé je to myšlenka, že jen na základě studia duševních procesů můžeme

¹¹¹) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 26-27.

¹¹²) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*, s. 58-59.

¹¹³) Srov. KERN, H. *Přehled psychologie*, s. 192.

¹¹⁴) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 27-30.

¹¹⁵) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*, s. 53.

pochopit činnost organismů a pak za druhé, že tyto duševní procesy lze objektivně sledovat zaměřením se na specifické chování, které interpretujeme z hlediska duševních procesů, jenž je jejich základem.¹¹⁶

Kognitivní psychologie je rychle se prosazující směr a znamená určitý převrat na poli psychologie. Zabývá se myšlením a inteligencí. Jako interdisciplinární věda zahrnuje filozofii, psychologii, neurovědy, lingvistiku, antropologii a umělou inteligenci. Kognitivní vědu lze charakterizovat jako interdisciplinární aktivitu.¹¹⁷ Kognitivní psychologie jako mladý psychologický směr na rozdíl od behavioristické teorie akceptuje existenci nepozorovatelných vnitřních procesů v organismu. Každé chování je výsledkem volby jedince, kdy si člověk vždy volí pro danou situaci z několika možných alternativ jednání. Ke konkrétnímu způsobu jednání člověka vedou jeho myšlenky, sny, představy a fantazie, tedy jeho kognice. Podle kognitivního psychologického směru se pro kriminální jednání člověk nerozhoduje proto, že trpěl v dětství, nebo protože to vidí ve svém okolí, ale toto jednání si vybere z možných alternativ chování. Kognitivní psychologie ukázala možnost měnit pohled člověka na smysl různých životních událostí. Kognitivisté se snaží zjistit důvody pachatelova pohledu na konkrétní životní události a výběr varianty jednání, které je závadné. Pro posuzování kriminálního jednání je nežádoucí pohlížet na pachatele jako na oběť společnosti nebo osudu.¹¹⁸ Pro kognitivní terapii je „*prioritní dialog, jehož cílem je naučit pacienta podrobovat své pocity a emoce rozboru rozumem.*“¹¹⁹ Snahou je zde kritický pohled na vlastní možnosti, naděje a chování.

Vliv masových médií na chování a vývoj osobnosti je v posledních letech součástí mnoha různých sociologických a psychologických výzkumů. Řada takových výzkumů ukazuje na kauzální spojitost mezi množstvím agresivního a závadného obsahu v televizním vysílání, internetu a počítačových hrách a nárůstu agresivity jak v dětském věku, tak i v dospělosti. Negativní názory na důsledky zvýšeného příjmu agresivního obsahu v masmédiích nejsou jediné. Pozitivní přínos některé studie vnímají v odreagovávání a tlumení agresivity. Polaritu vlivu takového obsahu na člověka ovlivňuje řada faktorů, především pak zralost psychiky každého jedince, patologické

¹¹⁶) Srov. NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, s. 31.

¹¹⁷) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*, s. 62-63.

¹¹⁸) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 31-34.

¹¹⁹) SILLAMY, N. *Psychologický slovník*, Kognitivní terapie.

predispozice a narušení zábrán a oslabení regulačních mechanismů.¹²⁰ Výzkumy, které ukazují negativní dopady na konzumenta násilného obsahu, mají vliv na vývoj médií. Negativní dopady některých typů obsahu v médiích jsou tak předmětem velmi soustředěné pozornosti. Zvláště obsah s explicitně násilnými prvky, nebo naturalisticky prezentovaným sexuálním chováním bývá značně regulován. Pozornost se zaměřuje na obsahy zobrazující fyzické násilí, působení bolesti, poškození zdraví, zbavení života. Rozlišuje se násilí implicitní, které si uživatel domyslí, od explicitního, které je předvedené podrobně včetně následků.

V současné době, která bývá označována jako postmoralistní, je v médiích patrný trend upřednostnit fakta před hodnotami. Informace prezentované v médiích jsou směs senzacechtivosti a spektakulárnosti a zrežirované aktuálnosti. V současné konzumní individualistické společnosti má sdělovaná informace v médiích z poloviny podobu emočně šokující, děsivě tvrdé katastrofické reality a napůl má podobu zábavné show.¹²¹ Významný vliv má role, do které se divák při konzumaci závadného obsahu ztotožňuje. Může se vžít do role oběti násilí nebo do role agresora. Důležitý je také způsob podání zla konzumentovi. Zlo a agrese mohou být prezentovány jako „hrdinství“ a „správná“ volba způsobu projevu, nebo mohou působit naopak výchovně jako špatné řešení potíží. Násilí tak lze posuzovat podle rolí v kontextu, v němž je předváděno. Může zde být jako „zpestření“ děje, nebo zakomponováno jako krajní řešení a nepřijatelný způsob jednání.¹²²

Impuls ke kriminálnímu jednání může mít různé podoby. Za určitých podmínek se kriminálního jednání může dopustit i jinak zcela trestně bezúhonná osoba. Pachatele trestního jednání lze podle motivace a okolností spáchání kriminálního jednání rozlišit na ty, kteří jednají pod vlivem emocí a aktuálních impulsů, například strachu a vzteku, nebo v důsledku vlastní neschopnosti řešit nastalou krizovou situaci jinak. Další skupinou jsou pachatelé, kteří se vyznačují vysokou schopností sebeovládání a k jejich závadnému jednání dochází programově po zralé úvaze.¹²³ Dalším faktorem promítajícím se do kriminálního jednání je míra inteligence pachatele, která hraje roli v povaze trestné činnosti. Jedinci se sníženým intelektem mají obecně větší sklon

¹²⁰) Srov. NEVŘALA, J. *Forezní psychologie*, s. 27-28.

¹²¹) Srov. LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*, s. 72-74.

¹²²) Srov. JIRÁK, J. - KÖPPOVÁ B. *Média a společnost*, s. 23-25.

¹²³) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*, s. 85-86.

k trestné činnosti, než lidé s průměrnou nebo nadprůměrnou inteligencí. Vysoký intelekt je typický u pachatelů počítačové kriminality, daňových úniků a sofistikovaných hospodářských deliktů. Lidé se sníženým intelektem mají sklon jednat více nelogicky a nesmyslně a jejich trestná činnost je často snadno odhalitelná a vykazuje znaky přílišné agresivity a bezúčelné tvrdosti. Tito jedinci jsou mnohem častěji závislí na jiných lidech a jsou tak lépe zneužitelní a ovladatelní. U lidí s nižším intelektem je problematičtější náprava a je zde větší sklon k recidivě.¹²⁴

Psychologické směry a koncepce se snaží vyprofilovat důvody a vnitřní pohnutky pachatelů kriminálního jednání. Většinou se částečně liší ve zdůvodnění, proč člověk podlehně vnějším faktorům a vnitřním pochodům své mysli a dopustí se závadného jednání. V případě obecných znaků příznačných pro kriminální jednání se různé psychologické teorie většinou shodují. K obecným znakům pro kriminální jednání patří sklon pachatele k bezprostřednímu uspokojování potřeb. Vedle nezdrženlivosti je to také značná egocentričnost a sklon k relativizování morálních a právních norem. Dalším obecným znakem pachatelů kriminálního jednání je vynechávání určitých fází v rozhodovacím procesu, čím dochází k impulsivnímu jednání. Mezi příznačné znaky pro kriminální jednání je pachatelova bagatelizace důsledků jednání a následků pro oběti.¹²⁵ Okolnosti, motivace a způsob provedení kriminálního jednání jsou relevantní informace pro orgány činné v trestním řízení a mají vliv i na výši uloženého trestu. Tyto faktory závadného jednání tak můžou být polehčujícími nebo naopak přitěžujícími okolnostmi daného trestného deliktu.

4.2. Osobnost pachatele

V současné době se bez odpovědného náhledu na jednotlivé psychické procesy v lidském organismu neobejde většina fundovaných teorií kriminálního jednání. Psychologie osobnosti, potažmo pojem osobnost je dnes centrálním psychologickým tématem. Osobností se zabývá nejen psychologie, ale další vědní disciplíny, například sociologie, filozofie nebo právo. Osobností rozumíme pro jedince příznačné vzorce chování, emocí a myšlení, které tak definují individualitu člověka a jeho osobní styl

¹²⁴) Srov. NEVŘALA, J. *Forenzní psychologie*, s. 31.

¹²⁵) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*, s. 87-91.

interakce s fyzickým a sociálním prostředím.¹²⁶ Osobnost je tedy soubor různých vnitřních faktorů, které činí jedince za určitých okolností jedinečného. Z pohledu psychologie nemůžou existovat dva lidé se stejnou osobností. Každý člověk za určitých okolností jedná jako všichni ostatní, jindy jako většina a někdy zase jedinečně. Pokud hledáme odpověď na otázku, jakou má člověk osobnost, ptáme se v podstatě na to, jaký ten člověk je. Osobnost jako celek duševního života nahradila pojem duše.¹²⁷

Psychologie osobnosti se zabývá psycho–socio-biologickými vlastnostmi, rysy a stavy osobnosti. Podstatou je získávání poznatků o vzniku, vývoji, fungování a struktuře osobnosti. Podstatnou charakteristikou osobnosti je její individuální struktura a dynamika chování. Je to otevřený systém interakcí jedince a jeho prostředí. V případě osobnosti se psychologie ptá po struktuře osobnosti, dynamice osobnosti, genezi a utváření osobnosti.¹²⁸ Z pohledu nežádoucího, závadného kriminálního jednání je pak nejdůležitější patologie osobnosti. Struktura osobnosti je to, co člověka charakterizuje a čím se projevuje. Tvoří individuální základ jedince. Jedná se o relativně stálé charakteristiky a dispozice jedince, které se v závislosti na situaci mohou aktualizovat. Podle psychologického přístupu se liší pohledy na strukturu osobnosti. Vedle tradičního pojetí Hanse Eysencka, kdy se za základní složky respektive faktory osobnosti považují inteligence, temperament, charakter a stavba těla, předpokládá psychoanalýza tři základní složky osobnosti. Patří sem id, ego a superego.¹²⁹ Podle Freuda je osobnost rozdělena na tyto tři hlavní systémy, které ve vzájemné interakci řídí chování jedince. Id jakožto pudová složka je základním systémem, z něhož se postupem vyvíjí ego a superego. Podstatou Id je bezprostřední uspokojení impulzů. Ego se vyvíjí z Id jako nová složka osobnosti s ohledem na požadavky skutečnosti. Řídí se principem reality, kdy bezprostřední uspokojení impulzů ustupuje požadavku vhodnosti uspokojení. Ego je prostředníkem mezi Id a Superegem. Superego posuzuje správnost a špatnost jednání. Je to zvnitřněná reprezentace hodnot a morálky společnosti. Jde o svědomí jedince.¹³⁰

Na strukturu osobnosti se nahlíží dvěma různými obecnými směry. Prvním směrem je statistický přístup, ve kterém jednotlivé diferencované složky osobnosti lze

¹²⁶) Srov. NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, s. 536.

¹²⁷) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 57-58.

¹²⁸) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 20-24.

¹²⁹) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 60.

¹³⁰) Srov. NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, s. 543-544.

kolacionovat metricky za pomoci psychodiagnostických testových metod. Statistický přístup rozčleňuje osobnost na schopnosti, rysy osobnosti, temperament a charakter.¹³¹ Druhým směrem je klinický přístup, který klade důraz na individualitu člověka a zhodnocení jednotlivých charakteristik osobnosti, které jsou podmínkou výsledného chování pachatele. Ve forenzní diagnostice se využívá specifický model osobnosti amerického psychologa Richarda Lazaruse, jenž navrhl sedmi úroňový model komponent osobnosti nazvaný „BASIC ID“, kde každé písmeno představuje počáteční písmeno jednotlivé modality osobnosti. Tento model je využíván ke zpřesnění nebo úpravě chyb při odhadu pachatele a bývá někdy označován jako základní identita pachatele.

- „B“ vychází ze slova *Behaviours*, tedy viditelné chování, projevy a návyky. Smyslem behaviorálního pohledu je předpovědět na základě zmapování určitých vzorců chování v různých situacích možné další jednání pachatele.
- „A“ jako *Affective Processes*, tedy afektivní procesy, city, emoce a nálady. Úkolem je zjistit, jaké podněty u pachatele předmětné pocity navozují a takových poznatků využít v dalším průběhu trestního řízení.
- „S“ vychází z výrazu *Sensations*, který vyjadřuje smyslové vjemy a tělesné pocity, například napětí, červenání, třes a zvýšené pocení. Znalost těchto spouštěčů je důležitým prvkem při plánování další taktiky jednání s pachatelem.
- „I“ ze slova *Imagery* představuje pachatelovy sny a představy o vlastním chování a dobře charakterizují jeho osobnost.
- „C“ jako *Cognitions* vyjadřuje obsah mysli pachatele, například názory, hodnocení, a očekávání.
- „I“ – *Interpersonal Realties*, neboli mezilidské vztahy pachatele. Jejich zmapování je často nezbytné pro zhodnocení prostředí, které formovalo osobnost pachatele a pomáhá tak vysvětlit jeho motivaci k závadnému jednání.
- „D“ jako *Drugs* – značí biologická hlediska a funkce. Zkoumá se především pachatelův zdravotní stav, hygiena, výživa nebo abúzus alkoholu a drog.^{132 133}

¹³¹) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 61-63.

¹³²) Srov. ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*, s. 38-41.

¹³³) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 64-65.

Zvláště pro kriminální obory je pojem osobnosti pachatele stále důležitějším atributem pro mapování motivu spáchaného kriminálního jednání, způsobu spáchání a výběru cíle útoku.¹³⁴ V případě osobnosti pachatele kriminálního jednání jsou předmětem zájmu psychologie duševní pochody a vlastnosti uvozující trestnou činnost, kterými jedinec ke kriminálnímu jednání dospívá. Dále psychologie sleduje psychické zvláštnosti pachatele od lidí, kteří nepáchají závadné trestní jednání a zdali není určitá spojitost mezi různými pachateli trestního jednání.¹³⁵ Náhled psychologie na pachatele kriminálního jednání prošel postupným vývojem. Mezi krajní, mnohdy až extrémní teorie osobnosti pachatele patří tzv. biologizující teorie, které spojuje předpoklad, že má pachatel kriminálního jednání zakotveno v biologickém základu své vnitřní osobnosti dědičně, nebo konstitučně. Příkladem biologizující teorie osobnosti pachatele je atavistická teorie kriminality, kterou vypracoval italský lékař, biolog a kriminolog Cesare Lombroso. Podle této teorie lze pomocí různých fyziognomických znaků člověka rozeznat možného pachatele kriminálního jednání. Pomocí této metody se Lombroso snažil detekovat rozené zločince. Biologizující teorie se staly inspirací k řadě genofobních a fašizujících ideologií.¹³⁶ Předpoklady dědičnosti kriminality pachatelů trestného jednání u biologizujících teorií vyvrací výzkumy putativní kriminality. Výsledkem takových výzkumů je prokázání určité potencionální připravenosti bezúhonných jedinců ke kriminálnímu jednání za předpokladu, že takové jednání nebude odhaleno a tím ani stíháno.¹³⁷

V současné době se dědičný vliv na možné kriminální jednání nepodařilo spolehlivě prokázat a místo dědičných vlivů vstupuje do popředí zájmu psychologie tzv. sociální dědičnost. Místo dědičného zatížení se ukazuje sociální vliv, tedy podmínky a prostředí, ve kterém se člověk vyvíjí a kde přejímá určité vzory chování, myšlení a usilování, jako příčina kriminálního jednání, které je tak výsledkem stereotypního sociálního působení a sociálních očekávání.¹³⁸ Další psychologické studie dospěli na základě longitudinálních výzkumů k definování třech určitých rizikových osobnostních předpokladů, které, za předpokladu přítomnosti všech tří současně, mohou vést k závadnému jednání i u jedinců, u kterých nejsou zpozorovány žádné rizikové vnější

¹³⁴) Srov. ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*, s. 48-49.

¹³⁵) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*, s. 59-60.

¹³⁶) Srov. NEVŘALA, J. *Forezní psychologie*, s. 16-17.

¹³⁷) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*, s. 67-68.

¹³⁸) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 68.

vlivy a jsou tak předpokladem k takovému jednání. Takové nápadné projevy chování je pozorovatelné už od dětství. Patří sem *snížená úzkostnost* jedince, která mu umožňuje bez obav zkoušet nové neisté aktivity, *zvýšená impulsivnost*, kdy jedinec chce být neustále v akci a *nezávislost na odměně*, která u jedince způsobuje lhostejné vnímání faktu, zdali bude chválen, nebo nebude.¹³⁹

Mnoho různých psychologických typologií, které vycházejí z předpokladů, že lze veškerou populaci na základě různých charakteristik zařadit do určitých osobnostních skupin, využívá forenzní a kriminální psychologie při svých typologiích osobností pachatelů závažného jednání. Zobecněním těchto teorií vzniklo rozlišení 5 základních typů osobnosti pachatelů kriminálního jednání, se kterým kriminální psychologie pracuje. Patří sem *socializovaný* typ, na který se vztahují obecné poznatky o prožívání a chování a chybí zde výraznější poruchy osobnosti. Druhým typem osobnosti pachatelů je *neurotický*, který vykazuje určité neurotické poruchy a bývá označován jako emočně narušený. *Psychopatický* typ se vyznačuje svérázným a nápaditým způsobem prožívání a chování a bývá značně zastoupen mezi recidivisty. Do tohoto typu osobnosti patří také *sociopatický* typ, pro který je charakteristické odmítání, porušování a nerespektování sociálních a právních norem. Pro *mentálně nedostačivý* typ osobnosti je typická nízká inteligence a závažné jednání postrádá promyšlenost. Posledním typem osobnosti je *psychotický* typ, u kterého je přítomno některé duševní onemocnění.¹⁴⁰

Rozbor osobnosti pachatele je pro forenzní vědy a kriminologii důležitým ukazatelem při hodnocení pohnutek, motivů a okolností pachatelova jednání a může mít vliv na případnou výši trestu nebo beztrestnost. Znalost různých typů osobnosti pachatele a jejich typické projevy chování, může pomoci každému članku v celém trestně-právním soukolí pochopit „klienta“, ukázat cestu, jak s takovým člověkem jednat a umožnit lépe porozumět jeho vnímání a prožitkům. Znalost struktury osobnosti a jeho diferencí je pomocníkem pro fundovaný a kvalifikovaný individuální přístup orgánů činných v trestním řízení při jednání s pachatelem kriminálního jednání.

¹³⁹) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*, s. 61.

¹⁴⁰) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*, s. 69-75.

4.3. Psychická zátěž

Dočasná ztráta svobody pohybu a dalších základních práv a svobod, která je v podobě krátkodobého omezení na osobní svobodě umístěním do policejní cely způsobená represivním zásahem zákonné moci, představuje psychicky vyhocenou situaci. Osoba, jejíž práva jsou takto zasažena a omezena, prožívá svízelnou a konfliktní situaci, ve které dochází ke zvýšení nároků na psychickou odolnost a k porušení rovnováhy mezi vnějšími tlaky a požadavky a mezi připraveností a způsobilostí člověka takové situace zvládat. Takové situace psychologie souhrnně nazývá psychickou zátěží.¹⁴¹ Psychická zátěž při prvotním omezení na svobodě má různé podoby. Osoba omezená na právu svobodně se pohybovat prožívá velké psychické vypětí, které je doprovázené obavou o svou osobu, o svou budoucnost, úzkostí a pocitem osamocení, nebo obavou o své sociální zázemí a ekonomické postavení. Pojem psychosociální zátěž vychází z neschopnosti přizpůsobit se rychle nové situaci. Plynou z ní zesilující pocity nejistoty a vnitřního a vnějšího ohrožení. Psychosociální zátěž doprovází pocit ztráty dobrého zdraví a nenaplnění v sociálních rolích.¹⁴² V širším pojetí znamená pojem psychická zátěž psychofyzické změny způsobené situacemi, které vyžadují po jedinci nadměrné psychické nebo psychofyzické vypětí a z hlediska psychologie nabývá různých podob, například frustrace, deprivace, nebo jako stres.

V souvislosti s psychickou zátěží se současné době v odborné i neodborné literatuře prosazuje pojem stres. Původní pojetí stresu vypracoval kanadský fyziolog Hans Selye v roce 1936 na základě výsledků výzkumů se zvířaty. Uvěznění neboli omezení na svobodě je jedním ze základních zdrojů psychického stresu. Podněty, které zesilující psychickou zátěž, jsou úzkost, vztek, pocit bezmocnosti a nesvobody, nadměrné starosti a žal.¹⁴³ Stres je reakce organismu lidí na určité vnější nebo vnitřní události, které jsou vnímány jako možné ohrožení vlastní tělesné nebo duševní pohody.¹⁴⁴ Mezi vnější faktory patří traumatické události, například živelná pohroma, vážná nemoc nebo smrt blízké osoby. Nepředvídatelné události, například rizikový služební zákrok složek integrovaného záchranného systému, nebo předvídatelné,

¹⁴¹) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 126.

¹⁴²) Srov. HARTL, P. - HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník: zátěž psychosociální*, s. 689.

¹⁴³) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie*, s. 617.

¹⁴⁴) Srov. NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, s. 584.

například nějaká ohlášená zkouška, na kterou se můžeme dopředu připravit. K vnitřním faktorům patří například nevyřešené vědomé nebo nevědomé konflikty.¹⁴⁵

Pojem zátěž je obecně označený skutečný nebo pomyslný rozpor mezi vnějšími požadavky na jedince a tím jakou má vnitřní způsobilost je řešit. Psychická zátěž osoby vzniká nejen na základě reálně probíhajících a prožívaných událostí, ale tlak na schopnost a připravenost ke zvládnutí takového nepříznivého stavu navíc zvyšuje vliv vlastních představ. Vliv představ na psychofyziologický stav jedince je vědecky prokázán.¹⁴⁶ Člověk si v důsledku probíhajících zátěžových situací dokáže představit ve vlastním nitru velmi negativní vize, které posilují nežádoucí emoční stavy, například úzkost nebo strach. Pobyt v policejní cele pro dlouhodobé umístění je pro umístěnou osobu značně nestandardním prožitkem, který může pomáhat tvorbě nelibých fantazií a představ. Různé osoby mohou reagovat na omezení na svobodě odlišným způsobem. Reakce a způsob prožívání závisí na předchozích zkušenostech a na tom jak je jedinec vnímal. Recidivista díky svým zkušenostem z předchozích podobných situací zvládá aktuální omezení bez výraznějších emočních prožitků. Vnímá omezení na právech jen jako změnu své situace a dopady na jeho psychiku jsou často minimální.¹⁴⁷

Současná psychologie osobnosti označuje rysy, stavy a procesy při zvládnání zátěžových situací pojmem dynamismy adaptace a zvládnání. Na nich závisí uchování vnitřní integrity osobnosti. Pokud se prožívaná situace nevymyká obvyklému schématu jedince, adaptuje se na ni bez větších potíží. Teprve v zátěžových, neobvyklých nebo nových situacích začínají adaptační mechanismy viditelným způsobem regulovat a determinovat individuální prožívání člověka.¹⁴⁸ Na základě provedených dlouhodobých výzkumů osob ve výkonu trestu odnětí svobody bylo vyzorováno, že ztráta svobody způsobuje neadekvátní reakce a nepředvídatelný způsob chování jedince, projevující se agresivním a impulzivním jednáním. Jako nejzásadnějším problémem při omezení na svobodě bývá jedinci uváděna ztráta kontaktu s osobou blízkou, nemožnost naložit s časem dle vlastního uvážení, omezení pohybu, sociální izolace, pocit životní prázdnoty a ztráta zábavy.¹⁴⁹ Teorií zabývajících se důvody rozdílného vnímání psychické zátěže a způsobů s jejich vypořádáváním je několik. Podle teorie psychologa

¹⁴⁵) Srov. KERN, H. a kol. *Přehled psychologie*, s. 24.

¹⁴⁶) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 127.

¹⁴⁷) Srov. BLATNÍKOVÁ, Š. *Psychologické aspekty uvěznění*, s. 19.

¹⁴⁸) Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, s. 266.

¹⁴⁹) Srov. BLATNÍKOVÁ, Š. *Psychologické aspekty uvěznění*, s. 20.

Richarda Lazaruse má vliv na způsobu zpracování podnětů na psychické úrovni jedince jeho vlastní hodnocení jejich významu. Každý dává různým podnětům své vlastní hodnocení. Hodnoty významů rozčlenil na neutrální, příznivě pozitivní a stresující. Stresující podnětovou situaci rozděluje podle psychického zpracování na ublížení, ohrožení nebo výzvu.¹⁵⁰

Fungování psychiky v zátěžových situacích, například při umístění do policejní cely, probíhá v několika fázích, během kterých dochází ke změnám chování a prožívání jedince. První fází je fáze aktivizace, při níž dochází k mobilizaci psychických a fyzických možností jedince. Při této fázi například narůstá pocit úzkosti. Další fází je zvládání nebo pokus o zvládání zátěže. Následuje fáze důsledková, ve které nabývá zřetele fakt, jestli jedinec náročnou situaci zvládnul, nebo zda situaci podlehl, tedy že došlo k jeho psychickému selhání. Při takovém stresujícím zážitku dochází k emočním projevům, zejména stavům úzkosti, vzteku, deprese a agrese a k oslabení některých kognitivních funkcí, které se projevuje potížemi s logickým uspořádáváním myšlenek a soustředěním. Fyziologickým projevem zátěžové situace je zvýšená srdeční činnost, vyplavení endorfinů do krve, stoupající krevní tlak a svalové napětí. Stres je také spojován se situací, při níž se od jedince vyžadují obvyklé a osvojené činnosti, ale za ztížených podmínek pro jejich realizaci. Ztíženou podmínkou může být například časová tíseň pro realizaci požadované činnosti nebo pocit ohrožení z neúspěšné realizace. Podle stresologa Vratislava Schreibera je stres jakýkoliv fyzikální, chemický, sociální nebo politický vliv okolního prostředí, který ohrožuje fyzické a psychické zdraví citlivých jedinců. Emoce a fyziologická aktivace vyvolaná stresovou situací je obvykle nepříjemná a proto bývá motivací pro aktivní jednání vedoucí k odstranění nebo zmírnění nepříjemného stavu a je nazývána zvládáním. Zvládání stresových situací má dvě hlavní formy rozdílné podle způsobu zaměření. Zvládání zaměřené na problém a zvládání zaměřené na emoce.^{151 152}

Při hodnocení prožívání a psychické zátěže osoby, která je omezena na svých základních právech umístěním do policejní cely, je možné použít označení stresující a organismus člověka ohrožující. Pro takové hodnocení jsou typické projevy neklid,

¹⁵⁰) Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, s. 266-267.

¹⁵¹) Srov. NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*, s. 609.

¹⁵²) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 127-128.

napětí, úzkost a strach, které jsou často viditelným projevem u osob zavřených v policejní cele.

4.4. Emoce

Emoce jsou subjektivní projev libosti a nelibosti, doprovázené fyziologickými změnami a motorickými projevy. „*V psychologii se rozlišuje osm základních typů emocí, které provázejí základní životní události. Patří sem radost, důvěra, překvapení, anticipace, strach, vztek, smutek a znechucení.*“¹⁵³ Psychologicky vymezit pojem emoce je značně nesnadné a mnoho psychologů se orientuje spíše na popis jednotlivých druhů citů místo samotné definice emoce. Pojmy emoce a city bývají často zaměňovány. City však tvoří zážitkovou složku emocí. City jsou rozhodující složkou v lidské psychice, jsou podstatou učení, ovlivňují vnímání, imaginaci a myšlení. Emoce hrají důležitou složku v motivačním procesu zaměřování chování k dosahování příjemného nebo k vyhýbání se nepříjemnému.¹⁵⁴ Emoce lze charakterizovat z mnoha hledisek. Například podle Wilhema Wundta je možné každý pocit umístit mezi základní dimenze citového prožívání, které jsou příjemnost a nepříjemnost, napětí a uvolnění, vzrušení a uklidnění. Další psychologové považují za základní charakteristiku spíše strach a zlost, libost a nelibost. Obecně je základním rozdělením na pozitivní a negativní emoce.¹⁵⁵

Emoce mají regulativní charakter a velký význam pro učení. Mají stimulující nebo tlumící účinek a ovlivňují tak míru aktivace organismu a tím i intenzitu následné reakce na určité podněty. Emoce vstupují mezi podnět okolí a následnou reakci organismu a zajišťují tak optimální způsob chování, kterým je dosažitelné biologicky chtěné, nebo naopak vyhnout biologicky nechtěného. Pocit uspokojení potřeby vyvolává příjemný pocit a pozitivní emoce. Naopak objekty, situace či osoby vyvolávající nepříjemné pocity jsou vnímány negativně a snahou je pak eliminace těchto pocitů a posílení tendence, vyhnout se příští konfrontaci s těmito podněty. Původní funkce emocí souvisí s biologickou účelností, která je hodnotícím kritériem při hodnocení podnětů a situací, v nichž se člověk nachází a ovlivňuje tak jeho učení se reakcím na dané

¹⁵³) HARTL, P. - HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník: emoce základní*, s. 138.

¹⁵⁴) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*, s. 8-9.

¹⁵⁵) Srov. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*, s. 400.

podněty, ovlivňuje podstatu motivace. Emoce jsou propojené s aktivací organismu, mobilizací energie a dalšími biologicky účelnými změnami stavu organismu.¹⁵⁶

Projev citů je ve třech úrovních. V první řadě si člověk uvědomuje svou náladu a rozpoložení. Dále se emoce projevuje v mimice, gestikulaci a dalších pozorovatelných vnějších projevech emocionálního chování, například v pláči, útěku nebo útoku. Poslední úrovní projevu emocí jsou fyziologické procesy v organismu, například pocení, blednutí, červenání nebo zrychlené dýchání.¹⁵⁷

Emoční prožitky je možné rozdělovat také podle intenzity prožitku a délky trvání. Zpravidla pak platí nepřímou úměrou, že čím kratší dobu trvání má určitý emoční prožitek, tím výraznější intenzitu má. Znalost možných reakcí na různé podněty a jejich emoční projevy u člověka, doprovázené pro konkrétní emoce typickými fyzickými projevy, je přínosná pro správné porozumění reakcí člověka. Schopnost poznat vnitřní pocity a stavy člověka na základě jeho emočních projevů je nespornou výhodou při každé interakci více osob. Vnější projev emocí, například mimikou, je do jisté míry univerzální a vrozený, proto je možné je s pomocí empatie a pozorování odhadnout a porozumět tak emočnímu prožitku na druhé osobě. Potíží emočního hodnocení je ambivalence a proměnlivost citových prožitků. Člověk může mít nepříjemné pocity i z pro něj velmi chtěných věcí. Omezení na svobodě je situace, která způsobuje jedinci velké emoční prožitky. V průběhu omezení na svobodě dochází k neuspokojování některých potřeb. Projevem je pak emoční prožitek ve formě smutku a zármutku. Tento stav může spadnout až do stavu deprese. V případě vzniku újmy a tím i pocitu nespravedlnosti může dojít k potřebě napravit situaci, nebo potrestat viníka za vzniklou okolnost a dochází k velmi negativnímu emočnímu prožitku ve formě hněvu, zlosti a vzteku. Typickou fyziologickou reakcí doprovázející tyto emoční prožitky bývá agresivní jednání.¹⁵⁸ Dalším možným projevem emocí u osob omezených na svobodě je strach.

¹⁵⁶) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, s. 177-178.

¹⁵⁷) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 110.

¹⁵⁸) Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 145 a 151-154.

4.5. Strach

Strach je určitá reakce - stav organismu, která je doprovázena řadou fyziologických změn organismu člověka. Strach obvykle bývá doprovázen řadou dalších emocí a pocitů. Strachová reakce je odpovědí jedince na určité překážky a nenadálé situace. Projevuje se formou změny chování a jednání jedince. Na intenzitě strachové reakce se podílí řada různých faktorů, například emoční labilita a stabilita jedince, nebo jeho fyzická kondice.¹⁵⁹ „*Strach je nelibá emoce s neurovegetativním projevem organismu. Je to přirozená obranná reakce organismu na pocit nebezpečí a ohrožení, vyvíjí se s věkem a zkušenostmi jedince a míra jeho prožitku souvisí s konstitučními vlastnostmi člověka.*“¹⁶⁰ Fenomén strachu patří do emoční kategorie psychických procesů. Strach jako reakce na hrozbu je základní lidskou emocí, jejímž posláním je biologicky účelná aktivace organismu, při které dochází k mobilizaci energie. Zařazení strachu do kategorie základních emocí a citů je již od Aristotela. V současné době se klasifikace a fenomenologie emocí vztahuje především k jejich vztahu k situacím a jejich významu pro jedince. Intenzita projevu strachu sahá od obavy, která patří do slabších forem strachu a patří do ní například strach o budoucnost v zaměstnání, až po hrůzu. Hrůza je afektivním projevem strachu a člověk jí vnímá v situacích, kdy je obrana zdánlivě nebo fakticky nemožná.¹⁶¹

Významným spouštěcím mechanismem strachu, který je reakcí osoby na významný podnět, je úlek. Významný vliv na intenzitu prožitku strachu má nahodilost podnětu a připravenost organismu na něj. Každý člověk reaguje svým charakteristickým způsobem na různé ohrožující podněty. Vliv na intenzitu reakce jedince na strach vyvolávající podněty závisí nejen na jeho fyzických předpokladech, například nespavosti, oslabení po nemoci nebo jiném fyzickém vyčerpání organismu, nebo na jeho psychickém stavu, například emoční stabilitě a labilitě, ale také na jeho předešlé zkušenosti s podobným strach vzbuzujícím podnětem. Opakovaným studiem fenoménu strachu u člověka je pozorován fakt, že se lze cílevědomým přístupem na řadu strach vyvolávajících podnětů připravit a zmírnit tak jejich vliv na intenzitu projevu strachu u jedince. Trénink a opakované vystavování se podobným strachovým podnětům, cílená

¹⁵⁹) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 9-10.

¹⁶⁰) HARTL, P. - HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník: strach*, s. 554.

¹⁶¹) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie*, s. 355-361.

příprava a také výchova učí zvládat strachové situace.¹⁶² Toho se využívá například u některých povolání, ve kterých je určité potlačení obranných reakcí organismu na riziko a s ním spojeného strachu velmi žádoucí. Strach při vstupu do neznámých prostor, ve kterých hrozí reálné riziko napadení vlastní osoby ze strany pachatele trestné činnosti, úrazu nebo dokonce smrti, nesmí být pro policistu v tak silné intenzitě, aby mu znemožnil provést požadovaný služební zákrok, zároveň však by neměl být plně potlačen. Určitá míra strachu je žádoucí, funguje například jako důsledný oponent při rozhodování dalšího postupu zákroku.

Strach lze rozdělit základním způsobem na zdravý, který mobilizací organismu zásobuje naše tělo potřebnou energií pro případné zdolání obtížných překážek a na nezdravý, který naopak způsobuje řadu tělesných obtíží, jako jsou například lapání po dechu, pocit dušení až po zástavy srdce a tím možnou smrt. V případě tak silné emoce jakou je strach, dochází ke změně frekvence dýchání a srdečního tepu, zužování cév a dalším fyziologickým projevům. Člověku v afektu vzteku se mohou například nekontrolovatelně roztrást ruce a v případě emočního prožitku úzkosti může mít pocit sevření hrdla, tlak v žaludku nebo změny ve funkci trávicího a vymešovacího traktu. Strach je v určité životní situaci normálním přirozeným pocitem a je obvykle spouštěn nejistými a ohrožujícími situacemi.¹⁶³

Strach bývá spojován s řadou dalších emocí. Člověk obvykle reaguje na vnitřní a vnější podněty kombinací několika emocí, kdy určit přesné hranice prožívané jedné emoce od druhé je velmi složité. Strach a vztek jsou dvě základní lidské emoce, které se velmi podílejí na lidském chování. Zatímco strachem reagujeme na hrozbu, vztek je reakce na překážku v uspokojení nějaké potřeby. Podle C. E. Izarda (1981) je strach „nejtoxictější“ emoce, která může i zabít. Strach je vždy z něčeho konkrétního a tím se liší od emočního stavu úzkosti. Úzkost konkrétní předmět nemá, přesto někteří psychologové mezi strachem a úzkostí nevnímají podstatné rozdíly a tyto pojmy slučují. Obě tyto negativní emoce jsou vyjádřením obavy z reálného nebo možného ohrožení v budoucnosti. V případě úzkosti je obava vyvolaná neurčitým a často blíže nespecifikovaným podnětem, naproti tomu strach je vždy obavou před konkrétní skutečností a člověk si je vědom, čeho se bojí.¹⁶⁴ Strach je krátkodobou emocionální

¹⁶²) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 12.

¹⁶³) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 112-113.

¹⁶⁴) Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie*, s. 361.

reakcí na víceméně známé riziko, zatímco úzkost je souborem dlouhodoběji prožívaných emocí strachu, nejistoty a zlých tušení, které mají těžko definovatelnou příčinu. Strach je reakcí na podnět, úzkost je stav organismu.¹⁶⁵ Obecně je strach prezentován a vnímán v jeho negativní poloze. Mezi emocemi patří na druhý konec hodnotící škály lidských emocí. Mezi negativní důsledky prožívání strachu patří především jeho vliv na zdraví jedince. Silná psychická zátěž a prožívaná výrazná strachová reakce může u člověka vyvolat komplexní hluboké psychické přetížení, které pak může vyústit v psychický stres se všemi jeho fyzickými a psychickými důsledky pro lidský organismus. Každý prožívá strach individuálně. Reakci na konkrétní strachový podnět nelze paušalizovat pro každého. Pro jednoho silný podnět, vedoucí k hlubokému intenzivnímu projevu strachu, může u jiného vyvolat jen slabé emoční rozrušení, které nemusí být doprovázeno žádnou, na první pohled viditelnou fyzickou aktivitou organismu.

Fritz Riemann (1961) rozlišuje na základě lidské existence ve světě a z toho pramenící nerozlučné protikladnosti a rozpornosti, čtyři základní druhy strachu. Prvním je *strach ze sebeodevzdání, prožívaného jako ztráta já a závislosti*. Člověk svádí vnitřní boj mezi snahou o individualitu své osoby a zároveň snahou nevybočovat příliš z bezpečí sounáležitosti a pospolitosti vlastního okolí, které vede k vyloučení ze skupiny a přílišnou osamělost. Druhým typem strachu je *strach ze sebe uskutečnění, prožívaného jako nezajištěnost a jako izolace*. Obava pramení z přílišného otevření se světu a ze ztráty svého já, vedoucí k závislosti na druhých. *Strach z proměny, prožívané jako pomíjivost a nejistota*, je dalším základním druhem strachu. Podstatou tohoto strachu je protikladnost požadavku žít život tak, jako by měl trvání bez hranic, plánovat budoucnost a být cílevědomí, přesto však vědět, že náš život může kdykoliv skončit. Posledním druhem je *strach z nutnosti, prožívané jako definitivnost a nesvoboda*. Rozpornost je mezi požadavkem na vývoj jedince, přijímání změn společnosti, jejich tradic a z toho pramenících nutností, pravidel a zákonů a mezi omezováním vlastních možností a touhy po svobodě. Každá varianta strachu či úzkosti je pouze variací těchto čtyř základních druhů strachů. Schopnost zvládnout strachové podněty závisí nejen na

¹⁶⁵) Srov. HANOVSKÁ, L. *Člověk a strach. Strach v antropologických perspektivách*, s. 180.

našem dědictví, tedy okolních podmínkách, fyzické a psychické vybavenosti, ale i na naši biografii, na historii vývoje našich úzkostí.¹⁶⁶

Čírtková (2000) uvádí dělení strachu podle povahy vyvolávajících podnětů do čtyř druhů. Prvním druhem strachu je strach v nebezpečí. Tento hodnotný a zdravý strach je uvočován signály konkrétního nebezpečí a spouští tělové reakce, které mohou být rozhodující pro odvrácení nebezpečí. Reakce těla na takový podnět může být pozitivní, kdy jedinec zvládne vlivem zvýšeného množství energie nestandardních výkonů, nebo negativní, kdy dojde k ochromení akceschopnosti těla i mysli. Dalším typem je strach v nezvyklé situaci. Bývá způsoben signály, které z důvodu jejich neznalosti považujeme za podezřelé. V momentě zorientování se v nezvyklé situaci a tím zažehnání pocitu ohrožení pocit strachu zmizí. V případě intuitivního strachu si člověk není vědom konkrétních signálů, které v něm vyvolávají vnitřní intenzivní pocit, přesto na ně reaguje. Startéry intuitivního strachu mohou být například určité nonverbální projevy nebo drobné nelogičnosti v jednání osob v našem okolí, které podprahově vnímáme. Posledním typem strachu dělených podle povahy vyvolávajících podnětů je fantazijní, resp. klamný strach. Ten bývá spojen s určitými osobnostními dispozicemi a jeho zdrojem mohou být nepřítomné signály ohrožení, které plynou z katastrofických scénářů a možných komplikací existujících v mysli dané osoby.¹⁶⁷ Strach u člověka může být vyvolán konkrétně daným podnětem, zejména v souvislosti s obavou o jeho vlastní osobu, například obavy z nadcházející bolesti při plánovaném lékařském zákroku, nebo z důvodu jeho duchovního přesvědčení, kdy může člověk pociťovat obavy v souladu se svou vírou, v souvislosti s nevysvětlitelnými záhadami, nebo mystikou.

Z jiného úhlu pohledu je dělení strachu na strach o sebe a strach o druhé. Strach o svou osobu, o své zdraví a život patří k největším a nejdůležitějším obavám. Potlačení strachu o svou osobu a tím i popření určitých pudových obranných mechanismů, je obvyklé především u tak silných vztahů, jakými jsou například vztah rodič a jeho potomek. Takové konání je patrné i v jiných souvislostech, například během válečných konfliktů, kdy překonání strachu o svou osobu vede k řadě mimořádných hrdinských činů a záchraně tak neznámých lidí. Strach o sebe tak může být za jistých okolností potlačen jiným strachem, například o rodinu nebo blízké. Navzdory síle pudu

¹⁶⁶) Srov. RIEMANN, F. *Základní formy strachu*, s. 16-19.

¹⁶⁷) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 112-114.

sebezáchovy tedy nemusí strach o sebe vždy zaujímat nejvyšší příčku v hierarchii strachu.¹⁶⁸ Prvotní omezení na svobodě je svojí povahou a průběhem tak psychicky zátěžovým prožitkem, že se v jeho průběhu kombinuje několik poloh strachu. Právě v takovém typu zařízení se ukazuje adaptační schopnost jedince na zátěžové prostředí. Při opakovaném pobytu v policejní cele klesá u určitých typů strachu intenzita jeho prožitku, například u obavy o svou osobu v průběhu krátkodobého omezení na svobodě, nebo u strachu z možných zdravotních dopadů.

Strach vycházející z negativních okolností nemusí být vždy pocíťován nepříjemně. Typickým příkladem jsou strašidelná divadelní nebo filmová díla, při jejichž konzumaci divák pocíťuje určité formy strachu. Míra intenzity takového vjemu závisí nejen na kvalitě zprostředkování takového zážitku, ale především na schopnosti empatie a vnímání diváka, s jakou se dokáže do sledovaného příběhu vcítit. Zajímavým prožitkem strachu jsou různé domy hrůzy, ve kterých je návštěvníkovi nabízen fiktivní pocit ohrožení vlastní bezpečnosti a díky vysoce realistickému ztvárnění život ohrožujících situací je prožitek strachu intenzivní, přesto je vnímán s oblibou. Přestože se u takového prožitku u člověka může dostavit většina negativních doprovodných fyzických a psychických důsledků, lidé se opakovaně tomuto dobrovolně vystavují. Maďarský psychoanalytik Michael Balint takové jednání vysvětluje tak, že lidé mají „chut' bát se.“¹⁶⁹

Navzdory všeobecně vnímané negativní poloze strachu v lidském životě, je jeho pozitivní úloha neméně podstatná. Vedle zdravého, pozitivního důsledku strachu, který mobilizací organismu zásobuje naše tělo potřebnou energií pro případné zdolání obtížného, nepříjemného, nebo dokonce život ohrožujícího problému, je kladným vlivem strachu samotný proces poučení se z chyb v historii. Právě strach z neznámých přírodních sil patřil v historii k motivačním impulzům člověka k porozumění přírodních zákonitostí a úkazů. Strach před všude přítomným nebezpečím divoké zvěře vedl naše prapředky k hledání dalších způsobů ochrany a boje, lovu, nebo využití ohně. Psychický stav strachu motivuje člověka k hledání způsobu, jak tento strach ovládnout nebo mu předcházet. Díky určité kvalitě strachu se mohl a stále může člověk posouvat ve svém vývoji.¹⁷⁰ V sociálním kontextu strach člověka nejen zušlechťuje a pomáhá vytvářet

¹⁶⁸) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 84-87.

¹⁶⁹) Srov. KERN, H. a kol. *Přehled psychologie*, s. 63-64.

¹⁷⁰) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 15-18.

lidská seskupení, například za účelem ochrany, ale také zároveň umožňuje silnějším slabší ovládat. Lidská historie je celá protkána snahou ovládnout základní strach, a sice strach z vlastní smrti. Člověk je jediný tvor na tomto světě, který zná a zažívá ten největší možný stupeň strachu, jakým je strach z přicházející a nevyhnutelné vlastní smrti.¹⁷¹ Strach je pocit znepokojení z nezadržitelně se blížícího zla. Strach je emocionálním projevem vnímaných důsledků konečnosti lidského života. Člověk žije na rozdíl od zvířat ve strachu z budoucnosti, ve které si s jistotou uvědomuje vlastní existenční konec.¹⁷² Tato nevyhnutelná součást našeho života a její zdánlivá definitivnost a surová fatálnost vzbuzuje v lidech nejsilnější druh obav a toho využívá řada duchovních a politických systémů, náboženství, magií a také věda. Zatímco současná věda neslibuje „pokoření“ smrti, ale nabízí možnosti její oddálení v životě, většina náboženství předkládá řešení v nějaké podobě posmrtného života. V církvi vedl strach lidi k dodržování desatera, jakožto mravního kodexu. Vybočení z požadované poslušnosti, slušnosti a morálního chování mělo za následek vizi božího trestu, pekla a pekelných muk. Takový způsob ovládnutí lidí však neměl pouze pozitivní dopad v podobě zvyšování mravního chování společnosti, ale vedl ke zneužití moci, které se projevilo ve formě zavedení odpustků, tedy zkrácení posmrtných trestů za hříchy výměnou za dar církvi, nebo neoprávněné hromadění majetku církve v rozporu s vlastními křesťanskými ideály. Každá nedemokratická a totalitní vláda využívá strachu, jako nástroje k udržení vlastní moci. Stabilitu společensko-politického systému zajišťuje v celospolečenském měřítku právě strach.¹⁷³ Vedle mravního uvědomění každého jedince je to především strach z možného dopadu vlastního jednání, které by bylo v rozporu se společenským konsensem, a který nutí dodržovat psaná i nepsaná pravidla.

Poruchami strachu se zabývá psychopatologie. Poruchou strachu je například nepřiměřené prožívání strachu úměrně ke konkrétní situaci, pokud strach přetrvává příliš dlouho nebo se přehnaně často opakuje, je spojen se ztrátou kontroly vlastního chování, zasahuje podstatně do běžného života jedince, nebo způsobuje intenzivní psychické strádání. Nejběžnější formou poruchy strachu jsou neurotické poruchy – fobie, kdy navzdory racionálnímu zhodnocení podnětů vlastního strachu ho nedokáže

¹⁷¹) Srov. DELUMEAU, J. *Strach na Západě ve 14. - 18. Století*, s. 242.

¹⁷²) Srov. HANOVSKÁ, L. *Člověk a strach*, s. 194.

¹⁷³) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 79-81.

člověk ovládat. U paranoidních poruch je typický chorobný strach z bludných domnělých rizik a představ. Snahou odborné pomoci není strach úplně odbourat, ale utlumit jeho nezdravé a závadné podoby. Pro redukování nežádoucích pocitů strachu se využívají dva základní přístupy. První metodou jsou povzbuzovací techniky, kdy je cílem vzbudit v osobě pevný pocit důvěry ve vlastní schopnosti zvládat strach vyvolávající podnět a tím zvládnout nepříjemnou situaci. Druhou jsou relaxační techniky, jejichž podstatou je usměrnit tělesné projevy strachu pomocí záměrného uvolnění těla i mysli, pomocí navození vnitřní harmonie, klidu a pohody.¹⁷⁴

Strach je vrozený obranný mechanismus a má pro člověka několik zásadních funkcí. V případě ohrožení dokáže strachová reakce organismu pomoc udržet jedince ve stavu připravenosti k řešení nastalých konfliktních a zátěžových situací, na druhou stranu dokáže strach ochromit člověka natolik, že je neschopen adekvátně reagovat. Místo akčního projevu je u něj útlum, odevzdanost situaci nebo apatie. Strach patří nevyhnutelně k životu. Navzdory tomu, že díky moderní vědě a technickému pokroku lidstva dokážeme vysvětlit řadu strach vzbuzujících situací a přírodních jevů, vytvářejí se neustále nové a další okolnosti, které vzbuzují strach nový. Důvodem je zatím nepřekonaná, naopak v důsledku událostí posledních staletí vzrůstající obava z vlastních možností a také jejich značné zneužitelnosti.¹⁷⁵ Strach má pro nás jak pozitivní, tak i negativní dopad. To, jaký dopad na nás nakonec prožívaných strach bude mít, záleží vedle našich psychických a fyzických dispozic na mnoha faktorech a dalších okolnostech, například i zkušenosti s daným strachovým podnětem. Strach není pro nás pouze varovným signálem před domnělým či faktickým nebezpečím, ale často také výzvou a impulzem k jednání, které má za následek překonání vlastních bariér. Bariér, kterých se do té doby dogmaticky držíme a nemáme snahu je překonat. Díky strachu můžeme poznávat nové možnosti a obzory. Každý nový zážitek a zkušenost sebou nese vedle dobrodružství a potěšení z objevování a radosti z rizika, také nutnou míru obav, strachu a úzkosti. Strach prožívaný v policejní cele má řadu standardních i mimořádných podob.¹⁷⁶ Osoby, které jsou omezené Policií ČR na základních právech a svobodách umístěním do policejní cely, prožívají mimořádné pocity, jež si lidé, kterým taková negativní zkušenost chybí, nedovedou obvykle ani představit. Důležitost poznání

¹⁷⁴) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 114-115.

¹⁷⁵) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 20-21.

¹⁷⁶) Srov. RIEMANN, F. *Základní formy strachu*, s. 12-13.

aktuálních pocitů a prožitků při prvotním omezení je v jejich obranných projevech. Znalost možných důsledků strachu u osob omezených na svobodě může přinést všem aktérům této psychicky značně zátěžové situace řadu výhod a pomoci jim celé omezení na svobodě úspěšněji zvládnout. Člověk, který prožívá intenzivní pocit strachu, může reagovat pro jeho osobu i zcela netypickým projevem, například vysokou agresivitou, nebo snahou o útěk z nastalé situace. Připravenost na všechny možné varianty chování osob omezených na svobodě, jednajících pod vlivem nezvládnutých emocí, může pomoci předcházet zbytečným komplikacím při výkonu služebních pravomocí.

5. ETICKÉ ASPEKTY OMEZENÍ NA SVOBODĚ

Hodnocení etického aspektu omezení na svobodě má několik rovin úhlu pohledu. Komplikací při úvaze nad morálním a etickým podkladem pro samotný proces omezování lidí na svobodě, byť ze zákonných důvodů, je samotný pojem spravedlnost. Každý chápe spravedlnost pod vlivem subjektivních zkušeností a vnímá jí vlastním, osobitým způsobem. Soužití současné moderní společnosti je bez určitého vymezení pojmu spravedlnost nemožné. Sama podstata pojmu spravedlnost je jedním z hlavních témat etiky a morální filozofie již od dob antických myslitelů. Právě význam a náplň pojmu spravedlnost je podkladem pro právní uspořádání společnosti, ve které se na základě všeobecně přijatém konsensu správnosti jednání její členové dohodli, jaké budou případné sankce za nedodržení akceptovatelného chování. Ve společnosti, kde vnitřní mravní regule členů společnosti nestačí k naplnění obecně akceptovatelné míry správného jednání pro společné soužití, musí nastoupit vyšší autorita v podobě právní regulace, která za pomoci přiřčených nástrojů moci vynucuje dodržování morálky.¹⁷⁷

Právě Policie České republiky je jedním z nástrojů v současné právní demokratické společnosti, který má kompetence zasahovat do základních práv a svobod členů společnosti. Takové oprávnění dostala policie na základě delegované pravomoci občanů České republiky. V demokratickém právním státě správně není policie závislá na politické moci a neslouží individuálním ani skupinovým cílům a zájmům, ale

¹⁷⁷) Srov. PROKOPIUS, V. *Základy etiky*, s. 3-6.

hlavním zájmem je dohled na dodržování obecně závazných pravidel formulovaných státem, chránit lidská práva, poskytovat pomoc lidem v případech nouze, udržovat nebo obnovovat sociální pořádek a předcházet zločinům a odhalovat je.¹⁷⁸ Společnost všeobecně akceptuje výkon státní pravomoci za předpokladu, že je tato vykonávána, v souladu s právem a s etickými hledisky, v zájmu zachování demokratických hodnot. K naplňování očekávání společnosti napomáhá etický kodex Policie České republiky. V právním demokratickém zřízení může být zásah do práv občanů prováděn oprávněnými orgány a institucemi pouze na základě zákona. Tento postup naše společnost vnímá v základě jako spravedlivý. Už Aristoteles předkládá myšlenku, že za spravedlivé lze považovat vše zákonné, protože je to stanovené mocí zákonodárnou.¹⁷⁹

I přesto, že morálku ve společnosti, která musí pramenit z každé vnitřní morálky jednotlivých členů společnosti, nelze nahradit, je v současnosti právní regulace jednání zatím jediný efektivní způsob, jak určitou hladinu morálního soužití zajistit. Spravedlnost a její funkce v hodnotovém systému politicko-sociálního sjednocení lidí, je pro každou společnost klíčovým faktorem pro vzájemnou interakci mezi subjekty a institucemi. Zásadním problémem pro určení všeobecně platné definice spravedlnosti je fakt, že každá lidská socio-kulturní společnost se snaží o vlastní zdůvodnění principů spravedlnosti a relevantních kritérií spravedlnosti.¹⁸⁰ Univerzálně definovat pojem spravedlnost je složité, možná i nemožné. Mravně hodnotit nelze pouze lidské jednání, ale také může mravně hodnotit sociální útvary, instituce a zákony. Sociální útvary jsou utvářeny a výsledkem jednání, které hodnotíme jako dobré a špatné, mravné nebo nemravné či svědomité nebo nesvědomité. V sociální etice mravně posuzujeme sociální útvary, jestli jsou spravedlivé nebo lidsky důstojné. Právo a zákony stanovené státem, jejichž dodržování je vynucováno hrozbou sankce, jsou spravedlivé tehdy, pokud jsou jeho základní normy sociálně přijímány a platí též mravně.¹⁸¹ Spravedlnost je nekončící věčný nárok a vznášení požadavků. Lidskou snahou je uskutečňování práva ve jménu spravedlnosti a zakotvení spravedlnosti v právu.¹⁸²

Každý národ a každá společnost se v průběhu věku mění a vyvíjí a právě tak se i vyvíjí její vnímání obsahu pojmu spravedlnost. V průběhu vývoje teorie spravedlnosti

¹⁷⁸) Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*, s. 171-172.

¹⁷⁹) Srov. ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova - Kniha Pátá*, s. 113.

¹⁸⁰) Srov. VÁNĚ, J. *Proměny spravedlnosti*, s. 7-12.

¹⁸¹) Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 14, 68 a 111.

¹⁸²) Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*, s. 139.

se jednotlivé filozofické proudy a myslitelé pohybují někde mezi spravedlností vnímanou jako spíše božskou kompetenci, nebo naopak jako spíše lidská vlastnost a ctnost. U Platóna je spravedlnost vnímána jako lidská, božského aspektu oprošťující se vlastnost. Pro Platóna je spravedlivé to, že každý koná to co konat má a každému náleží, co jeho jest. Spravedlnost je nejdokonalejší ctnost a cíl. Takto definovanou spravedlnost lze často zaměnit za mravnost. Spravedlnost je ctnost, která při optimálním fungování harmonicky propojuje uměřenost, moudrost a statečnost, tedy všechny tři složky lidské duše.¹⁸³ Aristoteles pojem spravedlnost posouvá ještě více od jejího metafyzického vnímání. Rozděluje jí na všeobecnou, která je celkovou ctností a na její část, kterou nazývá speciální spravedlností. Aristoteles popisuje dva druhy spravedlnosti. Vedle distributivní spravedlnosti rozdělované podle osobních hodnot vymezuje spravedlnost opravnou, která posuzuje každého formálně stejně a jejímž úkolem je nastolovat rovnost, která byla způsobena nerovnostmi při rozdílném vnímání hodnot.¹⁸⁴ Ve středověku navazuje na Aristotela Tomáš Akvinský, který však považuje distributivní spravedlnost za politickou zodpovědnost. Jednotlivec participuje na distributivní spravedlnost jen do té míry, jakou se podílí na politické moci. Thomas Hobbes se k objektivním pravidlům spravedlnosti staví kriticky a poukazuje na fakt, že každý má svou subjektivní svobodu a touhu být úspěšnější než druzí. Za účelem ochrany je východiskem vzdání se určitého dílu vlastní svobody, jenž umožní sdružení lidí do společenských celků a nastolení určitých pravidel soužití. Lidé se vzdávají části svých přirozených práv a získávají práva občanská. Spravedlivé nebo nespravedlivé je pak dodržování, či porušování těchto pravidel soužití společnosti.¹⁸⁵ Na pravidlech a principech spravedlnosti, které jsou základem společenské smlouvy u Hobbese nebo Locka, definuje americký filozof John Rawls svou koncepci spravedlnosti „*fairness*.“ Jeho pojetí spravedlnosti odpovídá stavu rovnosti v teorii společenské smlouvy. Podstatou spravedlnosti jako férovosti je výchozí fakt, kdy si lidé zvolí principy spravedlnosti bez povědomí o svém společenském postavení, třídní ani sociální statusu, generických předpokladech a inteligenci. Nikdo není zvýhodněn ani znevýhodněn. Právě v takové hypotetické situaci je možné dohodnout základní „slušné, férové“ principy spravedlnosti, které vedou ke zvolení ústavy a legislativy k vydávání

¹⁸³) Srov. VÁNĚ, J. *Proměny spravedlnosti*, s 38-39.

¹⁸⁴) Srov. ARISTOTELES. *Etika Nikomachova - Kniha Pátá*, s. 115-116.

¹⁸⁵) Srov. VÁNĚ, J. *Proměny spravedlnosti*, s 52-54.

navazujících zákonů. V dobré společnosti pak všichni uznávají dohodnuté principy, každý je opravdu dobrým člověkem a má smysl pro spravedlnost a základní instituce těmto principům také odpovídají a sami je naplňují.¹⁸⁶ Kritici této teorie poukazují například na fakt, že každý jedinec je nositelem subjektivních tužeb a hodnotového systému a je nemožné najít potřebný konsensus a pro definování základního principu spravedlnosti tak, jak jej Rawls hypoteticky navrhuje. Kritika je spatřována například v Rawlsově rozdělování statků. Robert Nozick argumentuje proti Rawlsovi a jeho pojetí sociálního státu tezí, že pomocí svojí redistribuční funkce sociální stát využívá určité skupiny občanů jako prostředků proti jiným, což odporuje kategorickému imperativu Immanuel Kanta, který definoval ve svém díle základy metafyziky mravů „ *s člověkem se nesmí jednat jako s prostředkem, ale pouze jako s účelem.*“¹⁸⁷

Problém spravedlnosti a rovnosti je pak přímo spjat s politickým uspořádáním společenského celku a se sociální spravedlností. V rámci kolektivní úmluvy o principech spravedlnosti je stát oprávněn kontrolovat, zda jeho občané plní stanovené povinnosti. V případě potřeby je pak oprávněn použít svůj donucovací aparát k jejich donucení konat to, co sami dobrovolně nechtějí. Občané pak mohou chtít po státu pomocí jeho donucovacího systému vynutit na jiných i věci, které jsou pro některé lidi nesprávné. Taková možnost nutně evokuje diskuzi a zamyšlení nad ospravedlněním státní autority a nad okolnostmi, za kterých je výkon takového oprávnění obecně přijatelný a kdy je ještě správné chtít po lidech podržovat zákony, se kterými nesouhlasí. V otázce legitimitnosti státu dohlížet nad dodržováním zákonem nařízeného chování v případě závažných provinění, například vraždy, nebude příliš rozporu. V takovém případě nebude příliš pochyb proti zásahu státu proti právům a svobodám jednotlivců. Náročnější bude najít společenský konsensus v otázce méně závažného provinění, přestupků a dalších společensky méně nebezpečných jednání, které jsou přesto v rozporu se zákonem a stát je povinen dohlížet nad jejich dodržováním.¹⁸⁸

Policejní etika, jako autonomní disciplína, zkoumá morální principy a normy v souvislosti s policejní praxí. Policejní etika je na bázi povinností a závaznosti, které jsou policistovi určeny právně v různých normách a nařízeních. Svým pojetím se částečně podobá Kantově deontologickému přístupu k etice. V současné době se

¹⁸⁶) Srov. RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, s. 21-22.

¹⁸⁷) Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*, s. 139.

¹⁸⁸) Srov. SWIFT, A. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politikologie*, s. 21-23.

používá také výraz policejní deontologie. Význam policejní etiky v souvislosti s potřebou rozvíjení etického rozměru příslušníků policie roste. Současná postmoderní společnost klade zvyšující se nároky na vymezení principiálních etických hodnot a norem, důležitých pro optimální výkon pravomocí příslušníků Policie ČR a prohloubení jejich morální odpovědnosti, sebeuvědomění, sebehodnocení a sebeovládání. Etický kodex je soubor psaných etických pravidel, norem, které mají za úkol regulovat chování a rozhodování policejních subjektů. Problémem je však jeho implementace do reálného služebního života. Potřeba příslušníků policie, kteří budou pracovat na maximálně možný profesionální úrovni, je zřejmá. K naplnění této vize však nestojí v cestě pouze osoba policisty a jeho vnitřní morální uvědomění a ztotožnění se s kodexem, ale také tzv. „sociální faktory efektivnosti policejní etiky.“ Mezi tyto faktory patří potřeba upevnění pocitu odpovědnosti občana za jeho vlastní chování a jednání, zvýšení autority státu, zefektivnění řízení policejní činnosti, odbourání nadbytečné administrativy a zvýšení profesní i lidské úrovně u nadřízených pracovníků. Ve výsledku se policista může chovat podle zásad policejní etiky pouze z důvodů dodržení nařízení a rozkazů a ne z vlastního vnitřního přesvědčení.¹⁸⁹

Díky výraznému vlivu médií na náš život a skladbě mainstreamových zpravodajství je silně evokován pocit, že násilí v naší společnosti neúměrně přibývá a je tak potřeba tvrdě zakročit. V takovém klimatu se může jevit represe ze strany státu vůči „podezřelým“ osobám, tedy osobám, které Policie České republiky v rámci výkonu svých povinností omezuje na základních právech umístěním do policejní cely, je zcela opodstatněná.

Celý problém je potřeba nahlédnout v širších souvislostech. Podle psychologa z Harvardovy univerzity Stevena Pinkera jsme v současnosti svědky nejméně násilného soužití lidstva, než tomu bylo v minulých epochách. Pinker svůj názor podkládá velkou řadou různých studií o násilném chování z mnoha míst světa, studiem historických pramenů a v neposlední řadě porovnáváním různých statistik. Pozitivním trendem ve vývoji od násilné k mírumilovné společnosti, je například zrušení otroctví, humánní vývoj společnosti, vysoká feminizace, zvyšující se gramotnost, ilegalizace dětské práce a neúměrných dětských trestů, mezinárodní spolupráce v trestněprávních věcech a jiné. Zevrubným studiem historických dokumentů vyvstává na zřejmost fakt, že

¹⁸⁹) Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*, s. 151-153 a 164.

v současnosti žijeme v době, kdy existuje v dějinách lidstva nejmenší míra rizika pro běžného člena společnosti, že bude zavražděn nebo unesen. V současné době se lidé na celém vyspělém světě snaží spíše o spolupráci, než o vzájemné napadání a zabíjení.¹⁹⁰

Protipólem jsou filozofické úvahy nad současným stavem společnosti s ohledem na individuální morálku a hodnoty členů společnosti. V současné době jsme svědky souboje dvou protichůdných skutečností. Etika získává stále větší význam ve společnosti a lze se snít setkat u každé větší firmy a společnosti a to ve formě různých kodexů a profesních nařízení. Televize, internet a tisková média, výroky a skutky vlivných a mocných lidí, nové objevy medicíny a celkově vědy, to vše podněcuje filozofické, právní a deontologické úvahy. Navzdory růstu vlivu etiky na společenský život a tím znovu objevování morálních hodnot dochází k dekadentnímu úpadku, nárůstu kriminality, násilí ve společnosti. Jedním z důvodů je změna společnosti, kdy nejsou velebeny hodnoty jako odříkání, zdrženlivost a obětování se, ale naopak je systematicky povzbuzován kult blahobytu, hmotného štěstí a egoistického plnění vlastních přání. Roste vliv nezcizitelných práv a svobod jedince a tím i potřeba jejich ochrany. Povinnost se však stává pouze závazkem, který je potřeba respektovat. V současné době individualismu vyznáváme více negativní hodnoty typu „nedělat něco“, než hodnoty pozitivní, které spojuje slovo „musíš“. V současné civilizaci konzumního blahobytu, kde vítězí štěstí nad morálním přikázáním, rozkoš nad zákazem a pokušení nad povinností, není snaha individuální touhy potlačit, ale vystupňovat a především pak zbavit viny.¹⁹¹

Dalším faktem, který rozšiřuje diskuzi nad oprávněností státu omezovat lidská práva a svobody, byť ze zákonných důvodů, je zhodnocení rozsahu represe v historickém kontextu. Před několika staletími byl výkon spravedlnosti, v souladu s parametry tehdejšího étosu, z dnešního pohledu značně brutální a nehumánní. Věznění a zadržování lidí se dělo za podstatně horších okolností a ve značně jiných podmínkách. Hrdelní trest byl mnohdy vynášen i nad pachateli, kteří ze současného pohledu vnímání práva neměli řádný soudní proces, navíc za skutky, které dnešní trestní právo kvalifikuje jako přestupky či přečiny. Neobvyklé nebylo ani vystavování mrtvol pachatelů. Prokletí a vyobcování lidé bývali pro výstavu ostatním pověšeni, nabodnuti na kůl či jinak zbaveni života a následně několik dní, týdnů i měsíců vystaveni na očích

¹⁹⁰) Srov. PINKER, S. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*, s. 10-12.

¹⁹¹) Srov. LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*, s. 11-19 a 65-68.

všem. Cesty k šibenicím lemovali mrtví. Tělo popravených bylo dáno napospas dravým ptákům. Takto neuctivá smrt a naložení s ostatky měly být výstrahou ostatním a posmrtným trestem popraveného.¹⁹²

Ve světle těchto, z historických pramenů doložených skutečností, je současný výkon prvotního omezení na svobodě umístěním do policejní cely značně humánním zásahem státu do práv jedince. I v současné době jsou stále země, kde dochází k porušování základních lidských práv a svobod a to dokonce na základě zákonů. Takový postup nelze vnímat ve smyslu Aristotelovského pojetí spravedlnosti a zákonnosti za správné jednání, pokud pravomoci deleguje represivním složkám totalitní režim, nebo armádní junta, která svou moc nezískala na základě svobodného vyjádření občanů. Česká republika se řadí k zemím, kde je Ústavou a Listinou základních práv a svobod zaručena ochrana základních práv a svobod občanů, zásada presumpce nevinny a dodržování základní lidskosti a další. Státem pověřené složky musí uplatňovat represi pouze na základě zákonů, které jsou dílem parlamentu, jehož členové opírají svůj mandát o demokratické vyjádření občanů země v parlamentních volbách. Takové zásahy ze strany policie by ale neměly být konány ve smyslu utilitaristického vnímání etiky, kdy množství dobra a užitku převažuje nad formou a morálkou. Ve striktním utilitarismu se pro základ mravního jednání a hodnocení považuje užitečnost jednání. Benthamovo utilitaristické pojetí morálky určuje povahu mravního jednání na základě stupně užitečnosti takového jednání. Konečným cílem je pak maximální uspokojení pro největší počet osob.¹⁹³ Správné jednání ze strany policie by pak bylo to, které povede k pozitivním následkům pro co největší skupinu lidí. V krajní podobě pak bez ohledu na okolnosti a způsobu jejich dosažení. Policejní činnost musí zohledňovat také etickou úvahu ve smyslu deontologické etiky, kdy každý jednotlivý příslušník má jednat mravně dle své autonomní morálky a na základě Kantova kategorického imperativu „jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.“¹⁹⁴ Příslušníci Policie České republiky mají delegovanou pravomoc výrazně zasahovat do práv a svobod občanů. Proto je potřeba každý možný neadekvátní zásah podrobovat přísnému vyhodnocení a dohledu ze stran kontrolních mechanismů Policie ČR a průběžně hodnotit a sledovat výkon pravomoci policie a dalších orgánů

¹⁹²) Srov. OHLER, N. *Umírání a smrt ve středověku*, s. 29-31.

¹⁹³) Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 39-40.

¹⁹⁴) Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 54.

činných v trestním řízení ze stran různých organizací, které mají v různé podobě za úkol dohled nad dodržováním základních lidských práv a svobod. Vzdělávání nejen v oblasti práva, ale také v oblasti etiky, psychologie a dalších oborů, důsledné kontrolní mechanismy, supervize a další nástroje proti vyhoření příslušníků, posuzování zákonných norem a nařízení nejen ve smyslu práva, ale také v etickém a mravním kontextu, tedy komplexní přístup je správnou cestou, jak co nejvíce eliminovat případy zneužívání státem daných oprávnění a překračování nutné míry uplatňované represe.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. VÝZKUM

6.1. Cíl výzkumu

Omezení na svobodě je závažným zásahem do základních lidských práv. Každý zásah do osobní integrity a svobody pohybu je doprovázen širokou škálou pocitů. Cílem výzkumu bylo zmapovat rozsah a podobu strachu u osob zavřených v policejních celách. Jak ukázal předchozí výzkum prožívaných emocí při prvotním omezení na osobní svobodě, který byl proveden u osob omezených na svobodě umístěním do policejní cely pro dlouhodobé umístění, je určitá forma strachu přítomna u většiny osob omezených na svobodě a je spolu s pocitem nejistoty nejzásadnějším prožitkem při omezení na svobodě.¹⁹⁵ Výzkumné šetření tak na tento výzkum volně navazuje.

Podstatou výzkumu bylo zachytit aktuální prožitek strachu přímo při průběhu samotného omezení svobody pohybu a dalších základních lidských práv. V případě dotazování na prožitek strachu z daleké i nedaleké minulosti je vysoké riziko deformace vzpomínek událostmi, které po tomto prožitku následovaly. Z tohoto důvodu byl tento výzkum zaměřen přímo na osoby, které byly omezeny na svobodě v policejní cele pro vícehodinové umístění. Toto zařízení je umístěno v areálu Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje v Českých Budějovicích.

Cílem výzkumu je podpořit další diskurz na téma nutnosti dané represe ze strany státu vůči osobám omezovaných na svobodě. Široká veřejnost by měla mít alespoň základní povědomí o průběhu omezení v policejní cele, částečně se orientovat v právní oblasti týkající se omezování na svobodě a orgány činné v trestním řízení by měli při uplatňování nutné represe dostatečně brát v potaz i psychickou zátěž pro osobu umístěvanou do policejní cely. Hypotézy nebyly vzhledem k explorační povaze výzkumu předem stanoveny.

¹⁹⁵) Srov. VOTRUBA, M. *Omezení na svobodě jako mezní životní zkušenost*, s. 74.

6.2. Metoda výzkumu a technika sběru dat

Pro naplnění cílů výzkumu byla zvolena metoda sběru dat v podobě strukturovaného rozhovoru s osobami umístěnými v policejní cele pro vícehodinové umístění osob omezených na svobodě a to přímo v průběhu jejich omezení na svobodě, zpravidla do několika hodin od začátku jejich omezení na svobodě Policií ČR. Subjektům byly pokládány otázky podle předem stanoveného dotazníku a následně zaznamenávány jejich odpovědi. Ve výzkumu byly uplatněny postupy kvalitativní metodologie. Sběr potřebných dat probíhal pomocí řízeného strukturovaného rozhovoru s osobami umístěnými v policejní cele v období od října 2012 až do listopadu 2013.

Na základě předchozích výzkumů a vzhledem ke specifčnosti vzorku respondentů byl strukturovaný rozhovor vyhodnocen jako nejvhodnější možná forma získání potřebných dat. Předložení dotazníku jako nejběžnějšího způsobu pro získávání dat pro výzkum nebylo považováno za vhodné nejen z důvodu nutnosti ochoty dotazovaného dotazník vyplnit, „dotazník klade vysoké nároky na ochotu dotazovaného, otázky je snadné přeskočit nebo na ně neodpovědět,“¹⁹⁶ ale především z důvodu bezpečnosti. Policejní cely pro vícehodinové umístění jsou přísně režimovým zařízením, kde není možné z hlediska právních nařízení a z hlediska charakteru umístěvaných osob k těmto do cely libovolně vstupovat. Vstup do policejní cely je možný pro vymezený okruh lidí a pouze za účelem stanoveným v příslušných právních předpisech.¹⁹⁷ Z tohoto důvodu není možné dotazovaným osobám předkládat dotazník a psací potřeby pro jejich vyplnění, navzdory faktu, že je dotazník velmi efektivní metoda pro získání velkého množství potřebných dat v poměrně krátkém čase.

V rámci řízeného rozhovoru byly respondentům pokládány předem připravené otázky a jejich odpovědi ihned písemně zaznamenávány, aby nedošlo k jejich pozdější mylné interpretaci, nebo zkreslení pod vlivem subjektivních pocitů tazatele. Pokud nejsou ústní odpovědi dotazovaných osob nahrávány na záznamové zařízení, nebo ihned písemně zaznamenány, hrozí vysoké riziko znehodnocení získaných dat. Pozdější interpretace odpovědí může být poznamenána osobním zájmem, přesvědčením nebo postojem tazatele a snižuje se tak validnost výzkumu.¹⁹⁸

¹⁹⁶) DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 141.

¹⁹⁷) Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. Prosince 2009, článek č. 17.

¹⁹⁸) Srov. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 143.

Samotnému strukturovanému rozhovoru předcházelo dotazové šetření za účelem zjištění ochoty dotazovaného podílet se na výzkumném šetření. Každému byl vysvětlen důvod, pro který bude rozhovor veden a také bylo provedeno opakované ujištění o naprosté anonymitě sběru dat. Vzhledem ke specifickému vzorku respondentů bylo nutné také každému dostatečným způsobem vysvětlit, že pokládané otázky nebudou mít naprosto žádný dopad na jejich trestní věc.

V rámci samotného strukturovaného rozhovoru bylo respondentům ochotným odpovídat položeno celkem 14 otázek, přičemž otázka č. 12 a 13 byla vázaná na kladnou odpověď u otázky č. 11. Rozhovor obsahoval tři otázky vymezení identifikační, otázky uzavřené i polouzavřené a dvě otázky otevřené. Součástí rozhovoru bylo pět otázek týkajících se aktuálního prožitku formou strachu.

6.3. Charakteristika výzkumného souboru

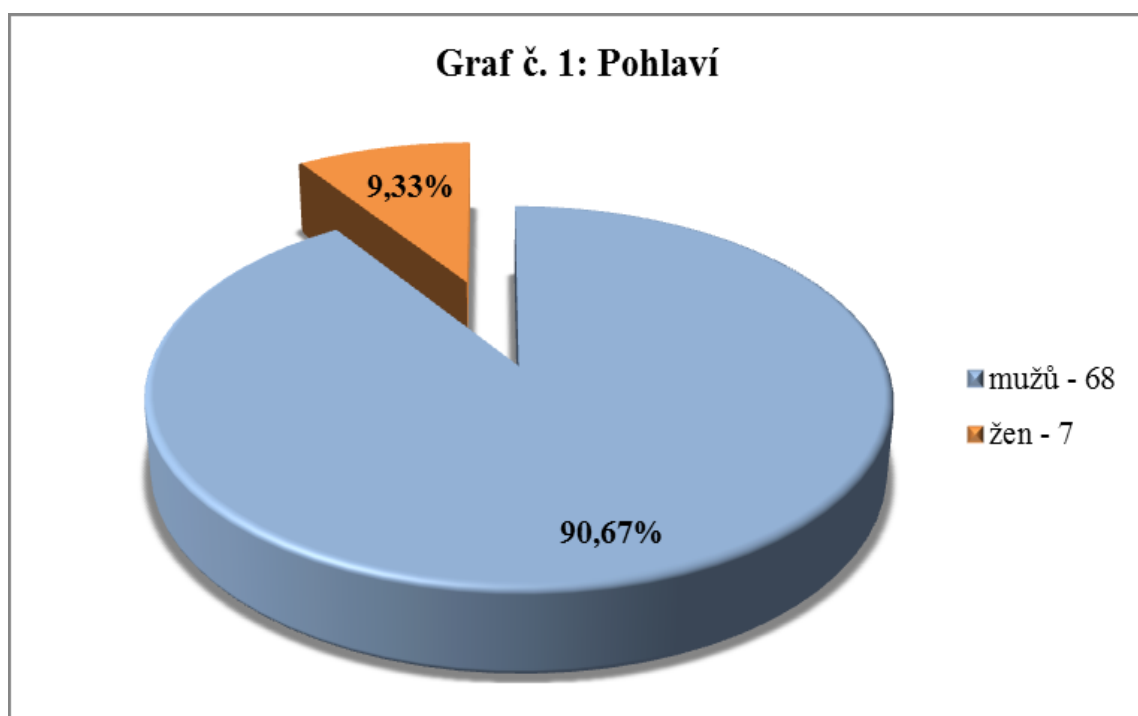
Cílový soubor je tvořen osobami, které byly umístěny v policejní cele Krajského ředitelství Policie České republiky pro vícehodinové umístění osob omezených na svobodě. Celkem bylo osloveno 138 osob s žádostí o účast na strukturovaném rozhovoru v rámci sběru dat pro výzkum. Žádosti vyhovělo celkem 75 respondentů, kteří byli ochotni alespoň na některé otázky z řízeného rozhovoru odpovídat. Po poučení o naprosté anonymitě rozhovoru, krátkém představení osoby tazatele, fakulty a diplomové práce, pro kterou jsou data získávána, byly pokládány v přesném pořadí otázky a odpovědi ihned zapisovány do připraveného formuláře. K vyhodnocení a zpracování dat bylo použito grafů a tabulek.

7. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výsledky výzkumného šetření jsou zobrazeny v grafech a tabulkách, kdy každá otázka ze strukturovaného rozhovoru je vyhodnocena a má přiložený pro přehlednost výsledku vlastní graf nebo tabulku. Ze 158 (100%) oslovených osob jich 75 (47,47%) vyhovělo žádosti o účast na řízeném rozhovoru v rámci sběru dat pro výzkum. Rozhovor obsahoval celkem 14 otázek. Dvě otázky, číslo 12 a 13, byly vázané na kladnou odpověď u otázky číslo 11.

Otázka č. 1: Pohlaví

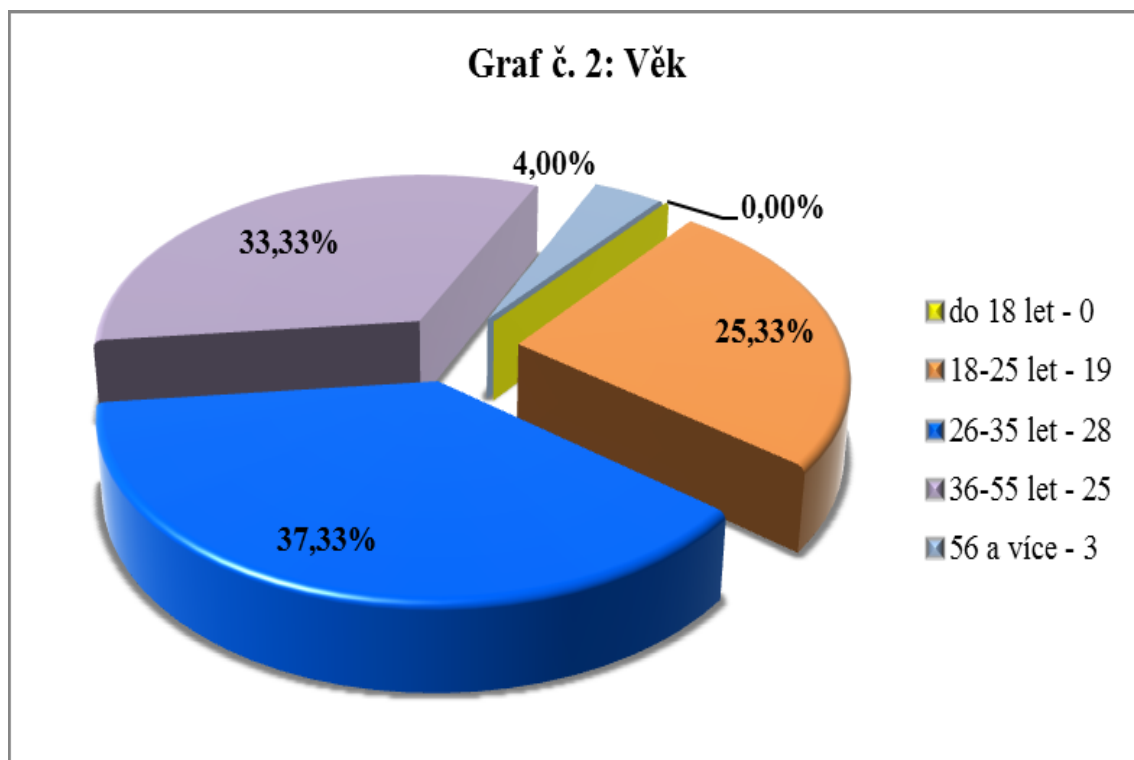
Na tuto otázku odpovědělo všech 75 (100%) osob, které vyhověly žádosti účastnit se výzkumného šetření. Řízeného rozhovoru se účastnilo celkem 68 (90,67%) mužů a 7 (9,33%) žen, omezených na svobodě umístěním do policejní cely pro vícehodinové umístění osob.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 2: Věk

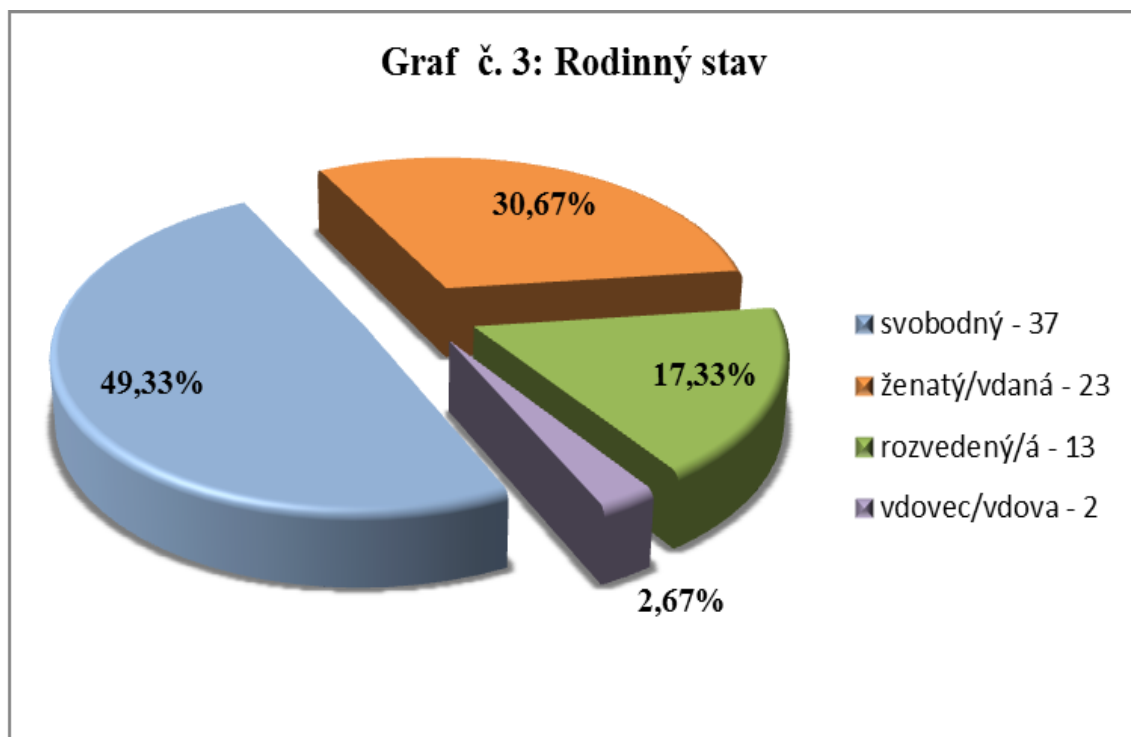
Na otázku „do jaké věkové kategorie patříte?“ odpovědělo všech 75 (100%) respondentů. Žádný z dotazovaných neuvedl věk do 18 let (0,00%). Do věkové kategorie 18 až 25 let se zařadilo celkem 19 (25,33%) účastníků výzkumu. Kategorie 26 až 35 let tvořila největší skupinu odpovídajících. Do této kategorie se zařadilo celkem 28 (37,33%) dotazovaných. Druhá nejpočetnější skupina byla tvořena osobami ve věku 36 až 55 let, do které se zařadilo celkem 25 (33,33%) respondentů. Poslední věkovou kategorii v rozmezí 56 a více let uvedly celkem 3 (4,00%) osoby.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 3: Rodinný stav

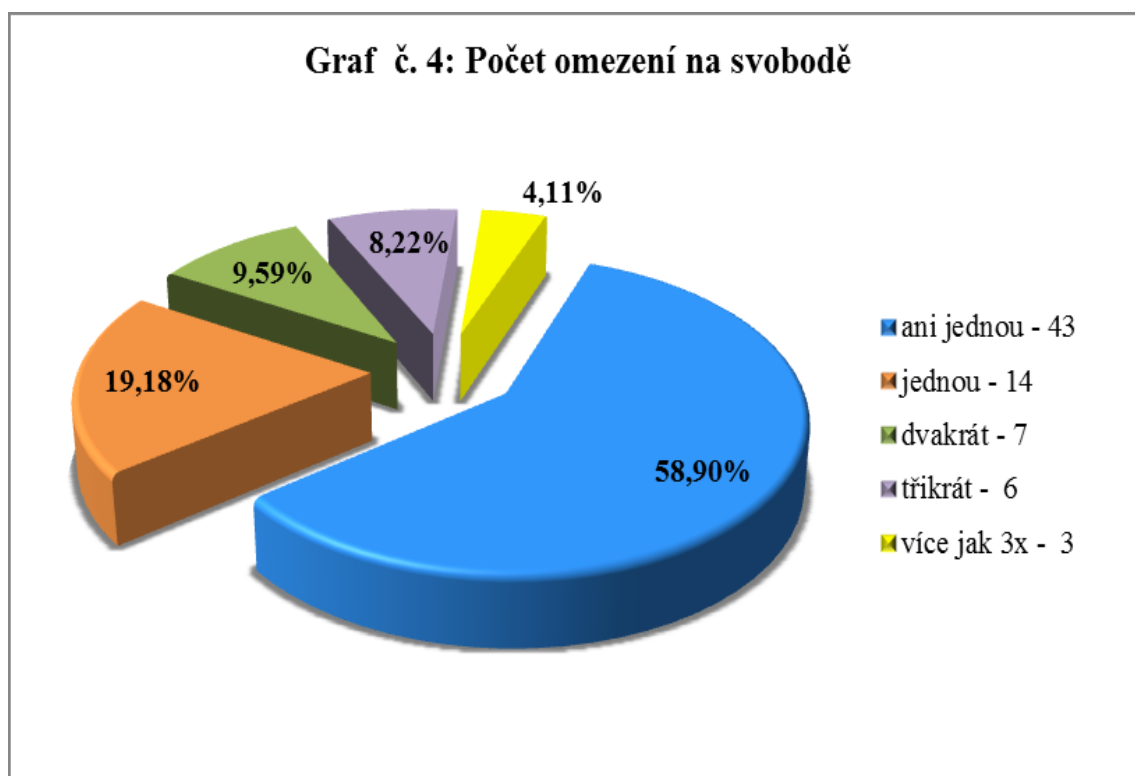
Na otázku „jaký je váš rodinný stav?“ odpovědělo všech 75 (100%) dotazovaných. Největší část výzkumného souboru tvořily osoby, které uvedly svůj rodinný stav jako svobodný - svobodná. Do této kategorie se zařadilo celkem 37 (49,33%) respondentů. Kategorie ženatý – vdaná, tvořilo 23 (30,67%) osob a byla to tak druhá nejpočetnější skupina odpovídajících. Odpověď rozvedený – rozvedená využilo jako svou celkem 13 (17,33%) osob. Početně nejslabší skupina byla se svými 2 (2,67%) členy z kategorie vdovec – vdova.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 4: Počet omezení na svobodě

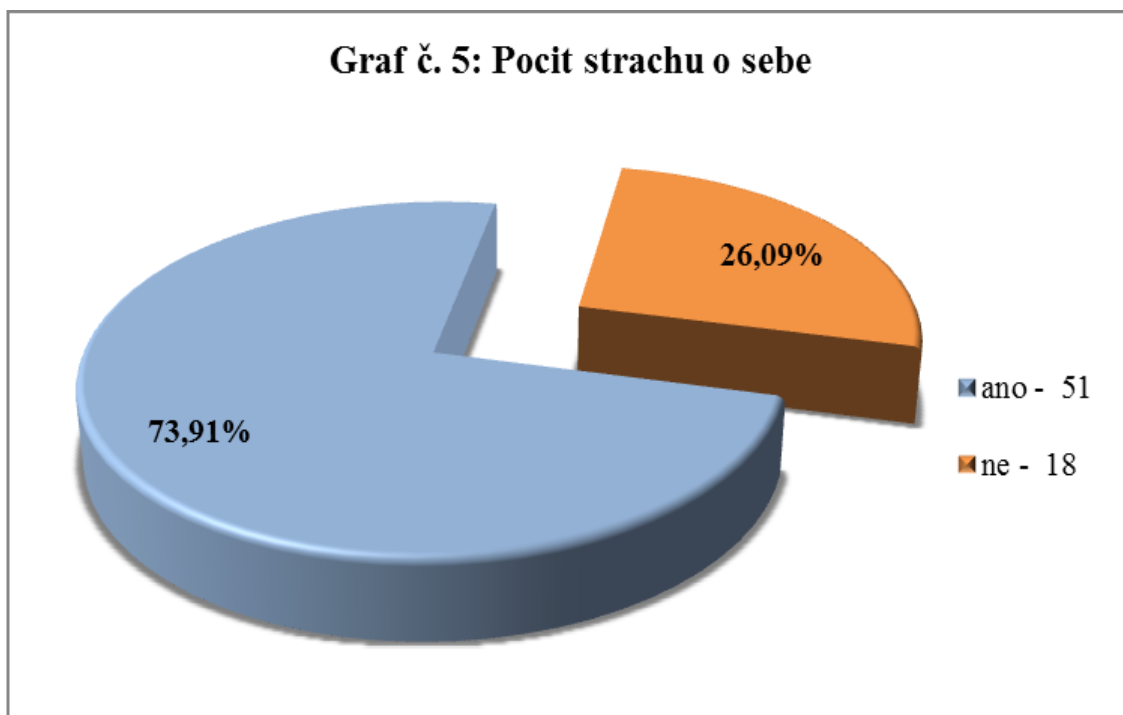
Na otázku „kolikrát jste byl/a v minulosti omezen/a na svobodě v policejní cele, vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody?“ odpovědělo celkem 73 (97%) osob. Početně největší odpověď byla „ani jednou,“ kterou uvedlo celkem více jak polovina (58,90%) odpovídajících. Jednou omezených na svobodě podle své odpovědi na tuto otázku bylo celkem 14 (19,18%) dotazovaných. Sedm (9,59%) odpovídajících uvedlo počet omezení v minulosti „dvakrát“. Do kategorie třech omezení na svobodě se zařadilo celkem 6 (8,22%) osob a více jak třikrát omezen na svobodě v minulosti ve své odpovědi uvedli 3 (4,11%) respondenti.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 5: Pocit strachu o sebe

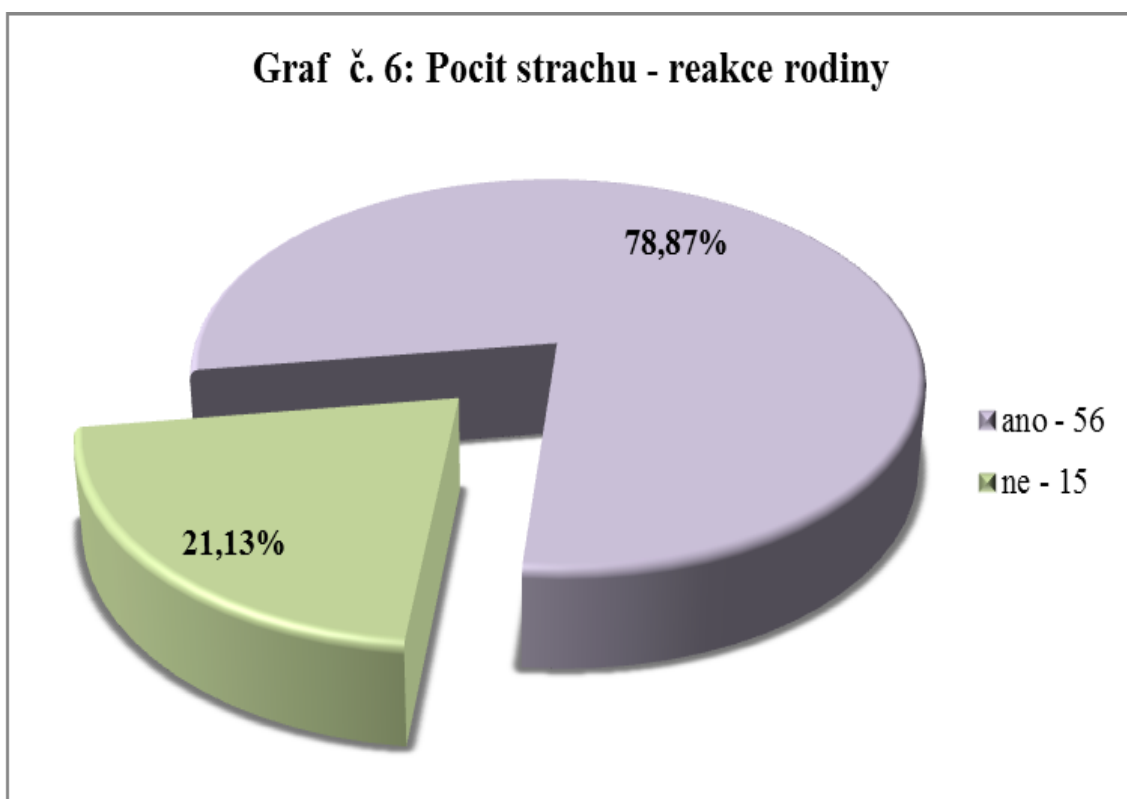
Dotazovaní odpovídali na otázku „*máte v tuto chvíli o sebe strach? (například jak vaše omezení na svobodě zvládnete, jak bude omezení v policejní cele probíhat)*.“ Na tuto otázku byla tazatelem žádaná odpověď pouze ano nebo ne. 69 (73,91%) osob na tuto otázku odpovědělo. Zbývajících 6 (8,00%) dotazovaných nechtělo odpovídat, nebo si nebylo odpovědi jisto. Pocit strachu v aktuální chvíli strukturovaného rozhovoru pociťovala většina odpovídajících. Celkem tuto variantu uvedlo 51 (73,91%) odpovídajících respondentů a aktuálně nepociťovalo strach o sebe 15 (21,13%) osob.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 6: Pocit strachu – reakce rodiny

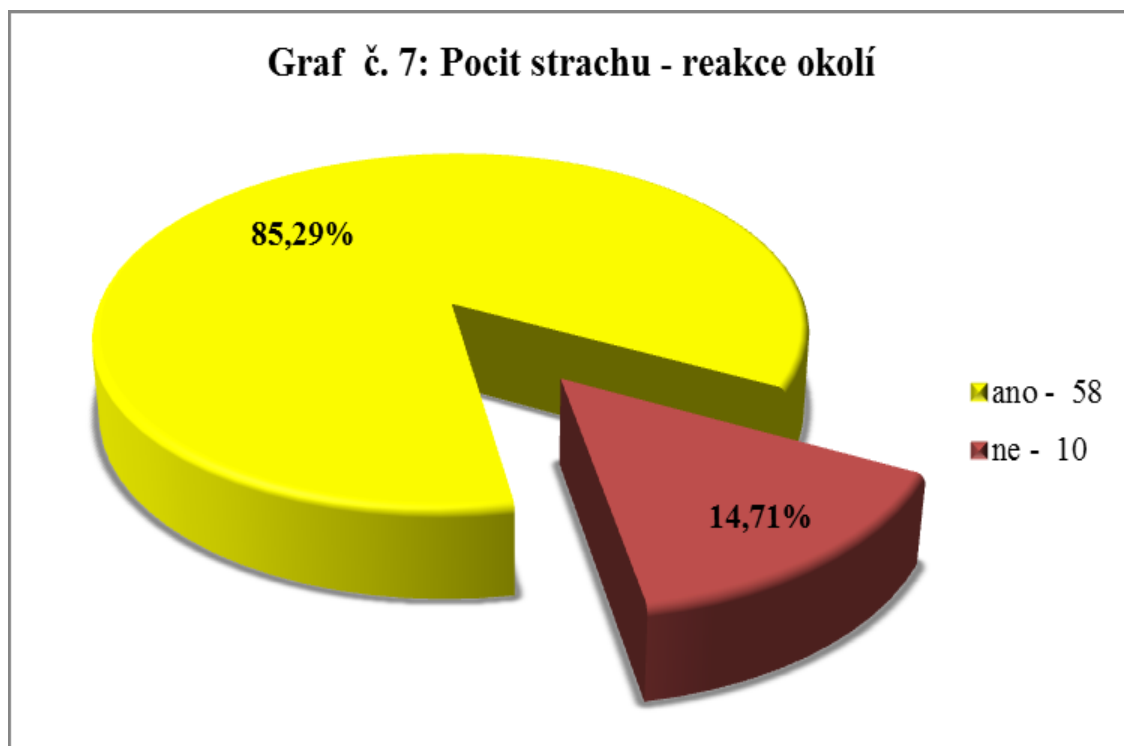
4 (5,33%) dotazované osoby nechtěly nebo neuměly odpovědět na otázku „*máte aktuálně strach z toho, jak bude reagovat vaše rodina na vaše omezení v policejní cele?*“ Na tuto otázku byla tazatelem žadaná odpověď pouze ano nebo ne. Z celkového počtu 71 odpovídajících jich většina (78,87%) uvedla aktuální pocit strachu z reakce rodinných příslušníků. 15 (21,13%) odpovídajících nemělo obavy z toho, jak bude rodina reagovat na jejich omezení na svobodě umístěním do policejní cely.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 7: Pocit strachu – reakce okolí

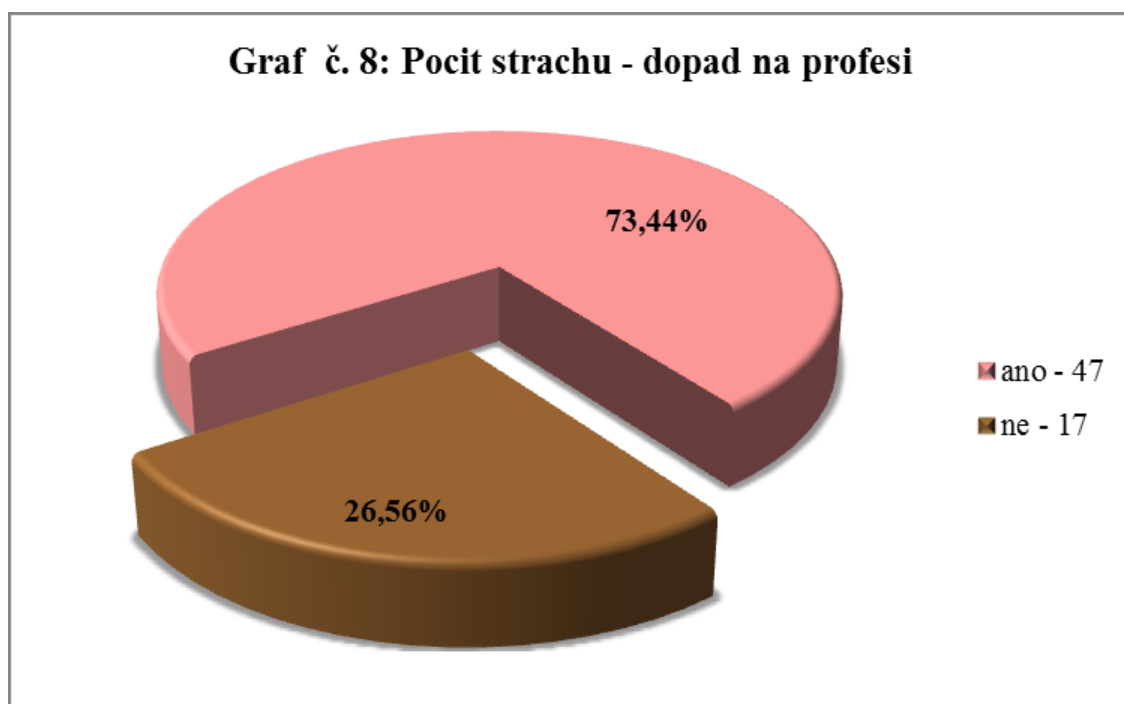
Na otázku „*máte strach z toho, jak bude reagovat vaše okolí (bydliště, práce, známí) na vaše omezení v policejní cely?*“ se rozhodlo neodpovídat celkem 7 (9,33%) dotazovaných. Strach z reakce okolí na vlastní umístění do policejní cely vyjádřila svou odpovědí významná většina odpovídajících. Kladnou variantu odpovědi využilo celkem 58 (85,29%) osob. Pocit strachu z možné reakce lidí v místě bydliště, v zaměstnání nebo u známých se neobávalo celkem 10 (14,71%) osob z celkového počtu 68 odpovídajících.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 8: Pocit strachu – dopad na profesi

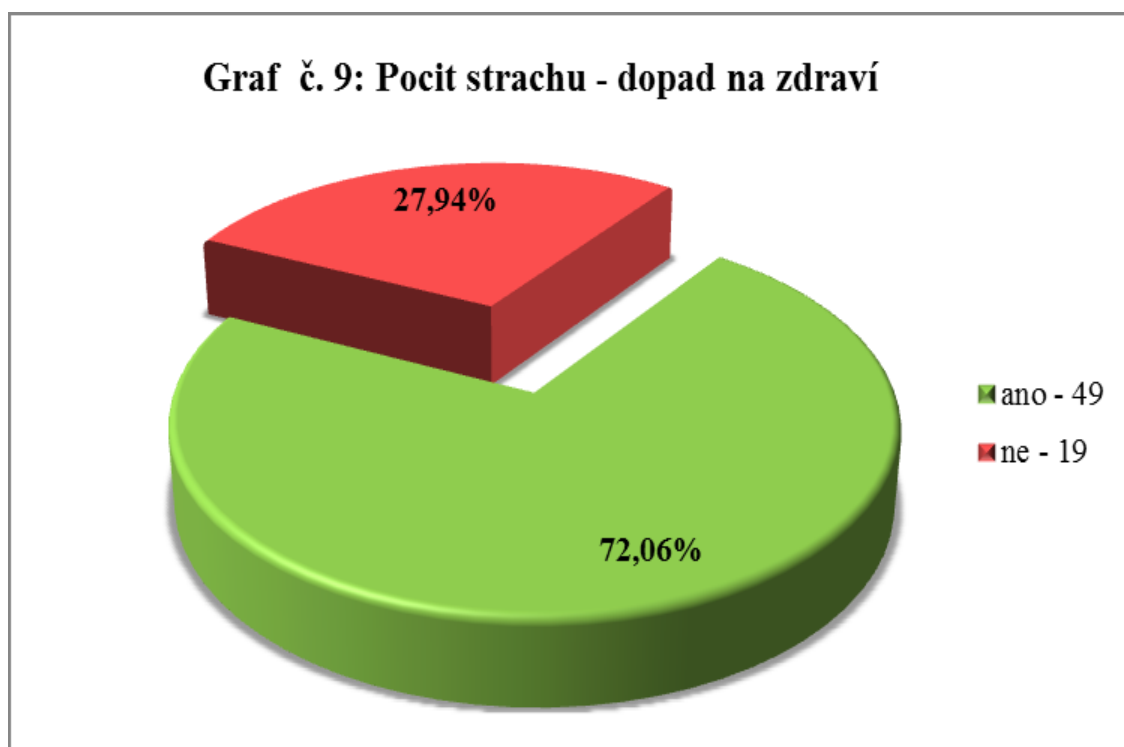
Na osmou otázku v pořadí řízeného rozhovoru „*máte strach z možného dopadu vašeho omezení na svobodě na váš profesní život?*“ odpovědělo celkem 64 (85,33%) osob z celkového počtu 75 respondentů, ochotných se podílet na výzkumném šetření. 47 (73,44%) dotázaných vyjádřilo obavu z možného negativního dopadu na vlastní profesi, který by mohlo způsobit právě probíhající omezení na svobodě v policejní cele pro vícehodinové umístění. Skupina respondentů, kteří takovou obavu naopak nepociťovali, čítala celkem 17 (26,56%) členů.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 9: Pocit strachu – dopad na zdraví

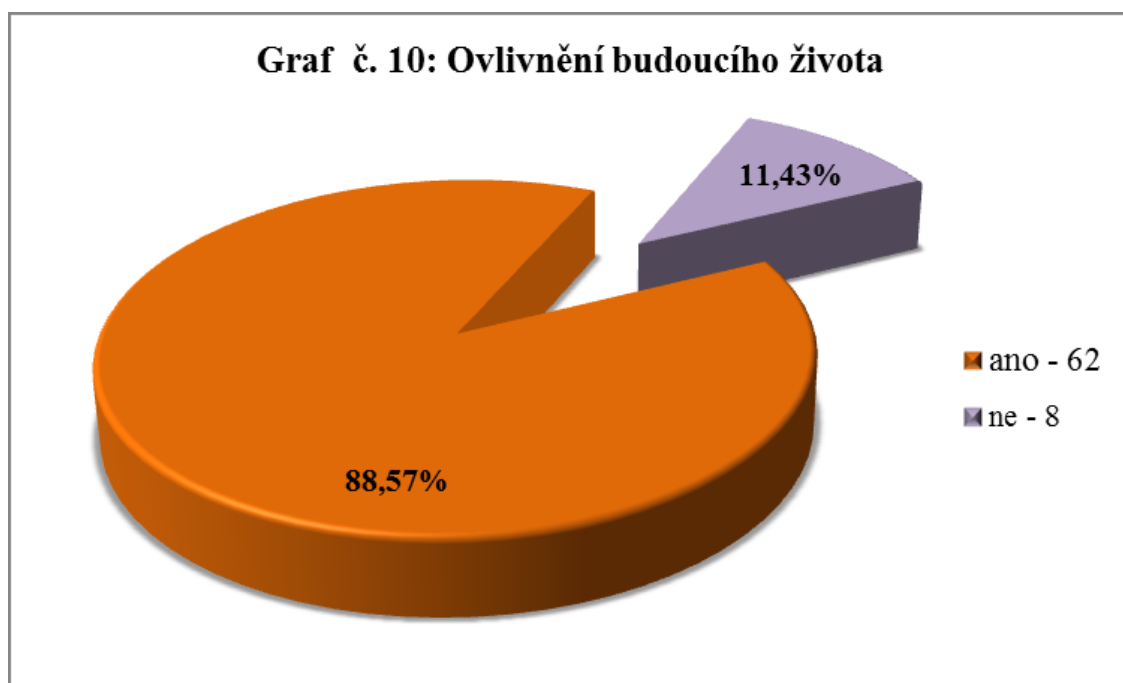
Devátým dotazem řízeného rozhovoru s osobami umístěnými v policejní cele byla otázka „*máte strach z možných zdravotních komplikací způsobených vaším omezením na svobodě (například nespavost nebo deprese)?*“ 68 (90,67%) osob na tuto otázku odpovědělo. Zbývajících 7 (9,33%) dotazovaných nechtělo odpovídat, nebo si nebylo odpovědi jisto a žádnou odpověď neuvedlo. Výrazná většina (72,06%) odpovídajících vyjádřila obavy z možného negativního dopadu na jejich zdraví, který může pobyt v policejní cele do budoucna přivodit. Takové obavy naopak nesdílí 19 (27,94%) odpovídajících respondentů.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 10: Ovlivnění budoucího života

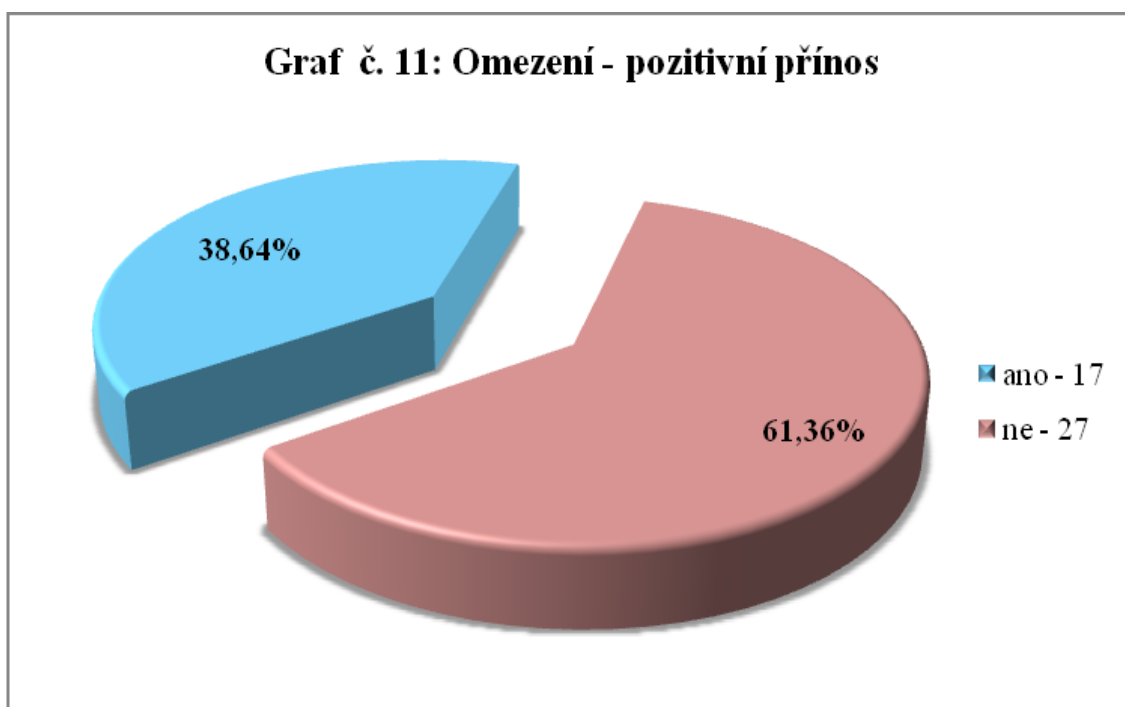
Respondentům byla položena otázka „domníváte se, že vaše omezení na svobodě umístěním do policejní cely ovlivní váš budoucí život? Odpovídajících bylo v případě této otázky celkem 70 (93,33%) a výrazná většina (88,57%) z nich uvedlo kladnou odpověď, tedy že jejich omezení na osobní svobodě umístěním do cely může ovlivnit jejich budoucí život. Zápornou odpověď uvedlo na tuto otázku 8 (11,43%) osob. 5 (6,67%) dotazovaných osob na tuto otázku neodpovědělo.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 11: Pozitivní přínos omezení

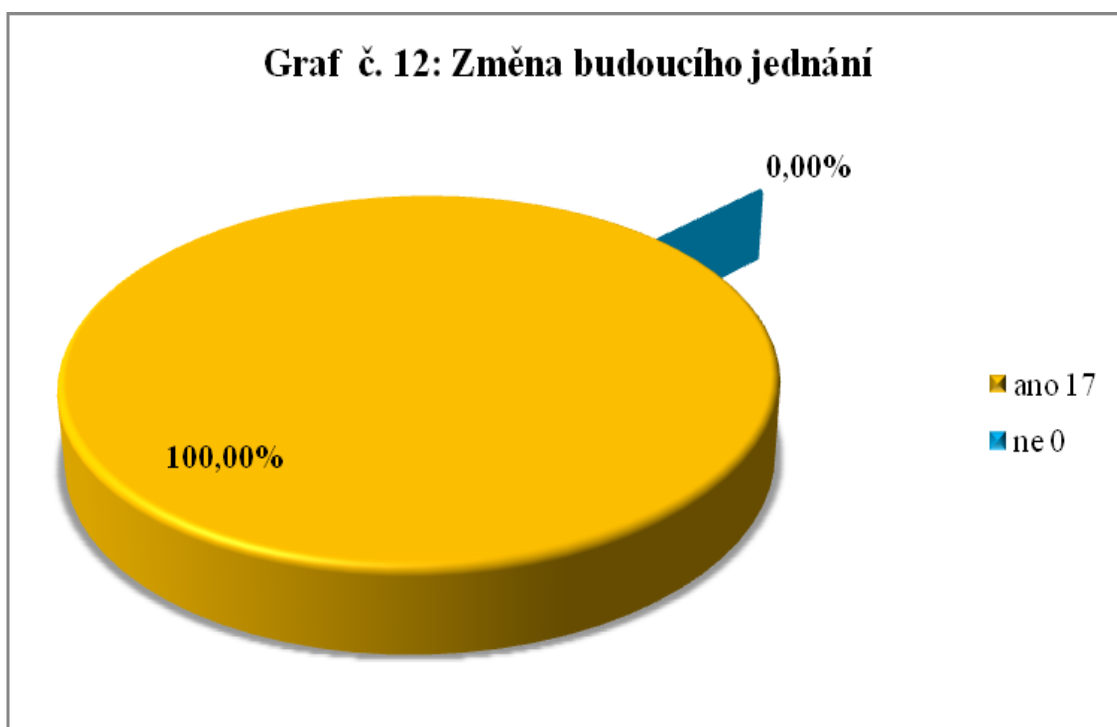
Kladná odpověď na otázku číslo 11, „*myslíte si, že pro vás bude mít toto omezení na svobodě v policejní cele i pozitivní přínos do budoucna?*“, byla předpokladem pro položení následujících otázek číslo 12 a 13. Na tuto otázku chtělo nebo umělo odpovědět pouze 44 (58,67%) osob, které projevíly ochotu se na výzkumném šetření podílet. Záporná odpověď byla zvolena 27 (61,36%) respondenty, kteří si nemyslí, že by mohlo mít jejich omezení v policejní cele v budoucnu nějaký pozitivní dopad. 17 (38,64%) odpovídajících naopak svou odpovědí považuje za možné, že omezení svobody v cele může pro ně samotné znamenat pozitivní přínos.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 12: Změna budoucího jednání

Otázka číslo 12 byla vázána na kladnou odpověď na předchozí otázku číslo 11. Všem 17 (38,64%) kladně odpovídajícím osobám byla položena otázka „*vnímáte pozitivní přínos vašeho omezení na svobodě umístěním v policejní cele v tom, že v budoucnu změníte způsob jednání, které vedlo k důvodu vašeho omezení na svobodě ze strany Policie ČR?*“ Na takto položenou otázku odpovědělo všech 17 (100%) dotazovaných kladně. Žádný (0,00%) z dotazovaných neodmítl odpovídat, nebo neznal odpověď na položenou otázku.

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 13: Jiný pozitivní přínos

Otázka číslo 13 byla první volná otázka, kde si odpovídající nemusel vybírat z různých variant odpovědí, ale mohl vyjádřit své pocity a domněnky. Tato otázka byla pokládána pouze těm respondentům, kteří na otázku číslo 11 odpovídali kladně, tedy že se domnívají, že jejich omezení může přinést i pozitivní dopad. Na otázku „*myslíte si, že vaše omezení na svobodě umístěním do policejní cely bude mít jiný pozitivní dopad na vaši osobě? (mimo dopadu uvedeného v otázce číslo 12). Pokud ano, uveďte jaký,*“ odpovědělo všech 17 (100%) dotazovaných. Nejčastější odpovědí bylo v 10 (58,82%) případech vyjádření, které se dalo souhrnně nazvat jako opatrnější budoucí konání. 9 (52,94%) odpovídajících vnímá pozitivní dopad v podobě své budoucí opatrnější důvěry k druhým lidem a 8 (47,06%) osob vidí pozitivní přínos ve svém budoucím přehodnocení dosavadního způsobu života. 3 (17,65%) respondenti uvedli ve své odpovědi omezení konzumace alkoholu a dvě (11,76%) odpovědi se týkali změny vztahu k rodičům.

Tabulka č. 1: Jiný pozitivní přínos omezení na svobodě

Druh pozitivního dopadu	Počet osob (uvádějících tento stav)	procenta (z celkového počtu odpovídajících)
opatrnější konání	10	58,82%
důvěra k druhým lidem	9	52,94%
přehodnocení života	8	47,06%
konzumace alkoholu	3	17,65%
vztah k rodičům	2	11,76%

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 14: aktuální pocit

Poslední otázka řízeného rozhovoru za účelem sběru potřebných dat pro výzkumné šetření byla „*popište, jak se v tuto chvíli cítíte.*“ Jednalo se o v pořadí druhou volně koncipovanou otázku, na kterou měl dotazovaný možnost libovolného vyjádření svých pocitů, které aktuálně prožíval při svém omezení na osobní svobodě. Otázka byla pokládána všem osobám, které vyjádřily ochotu, účastnit se řízeného rozhovoru. Nadpoloviční většina dotazovaných (64,00%) na otázku nechtěla, nebo neuměla odpovědět. 27 (36%) respondentů vyjádřilo jeden a více emočních pocitů a stavů, které aktuálně při svém omezení v policejní cele prožívali. Obecně charakterizovalo svůj aktuální pocit jako špatný 16 (59,26%) odpovídajících. 15 (55,56%) osob pociťovalo bezmocnost a 13 (48,15%) vztek a zlost. Pocit smutku a zmateku uvedlo shodně celkem 11 (40,74%) odpovídajících. Depresivní stavy uvedlo ve své odpovědi celkem 9 (33,33%) odpovídajících a poslední skupinou odpovědí bylo vyjádření touhy opustit policejní celu, kterou uvedlo 8 (29,63%) odpovídajících.

Tabulka č. 2: Aktuální pocit

duševní stav, emoce	počet osob	procenta (z celkového počtu odpovídajících)
špatný pocit (nespecifikováno)	16	59,26%
bezmocnost	15	55,56%
vztek - zlost	13	48,15%
smutek	11	40,74%
zmatek	11	40,74%
depresivní stav	9	33,33%
touha odejít	8	29,63%

Zdroj: vlastní výzkum

VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Člověk, kterému byla omezena základní práva, například na svobodu pohybu, prožívá značnou zátěžovou situaci. Omezení na svobodě představuje zážitek, který vybočuje z běžné lidské zkušenosti. Jankovský uvádí svobodu jako „*možnost rozhodovat se na základě znalosti věci*“, nebo jako „*stav ducha*.“¹⁹⁹ V případě umístění do policejní cely, zejména pak do policejní cely pro vícehodinové umístění, kde může být člověk zavřen až na 72 hodin, lze svobodu vnímat jako nenaplněnou možnost volného pohybu, nebo plánování režimu vlastního dne. Každý má jiné fyzické a zvláště pak psychické předpoklady se s takovou zátěží vyrovnat. Opakované výzkumné šetření prokázalo, že strach je velmi často prožívaný emoční stav v případě omezení na svobodě. Strach je vrozený obranný mechanismus a má pro člověka několik zásadních funkcí. V případě ohrožení dokáže strachová reakce organismu pomoc udržet jedince ve stavu připravenosti k řešení nastalých konfliktních a zátěžových situací, na druhou stranu dokáže strach ochromit člověka natolik, že je neschopen adekvátně reagovat. Místo akčního projevu je u něj útlum, odevzdanost situaci nebo apatie.²⁰⁰ Strach má pro nás jak pozitivní, tak i negativní dopad. To, jaký dopad na nás nakonec prožívaný strach bude mít, záleží vedle našich psychických a fyzických dispozic na mnoha faktorech a dalších okolnostech.

Každý člověk zásah do svých práv prožívá pro sebe specifickým způsobem. Při rozhovorech jsem měl možnost pozorovat, že každý dotazovaný svůj prožitek formuloval s různou intenzitou. Pro někoho je omezení na svobodě jen další životní zkušeností, i když ne zcela standardní. Pro dalšího je to velmi nepříjemný, ale podle všech okolností závažné následky nezanechávající prožitek a pro jiné zase značný zásah do jejich celkové psychosociální integrity.

Právě poslední skupina osob byla v celé mé práci tím hlavním cílem, který podněcuje mou myšlenku a potřebu zviditelnit prožívání osob omezovaných na základních právech umístěním do policejních cel pro vícehodinové umístění a možná tak i v některých případech donutit přehodnotit přístup ze strany orgánů činných v trestním řízení. Základní premisou v případě umístění osob do policejní cely je fakt,

¹⁹⁹) JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 37.

²⁰⁰) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 9-11.

že se jedná o předběžný institut, jehož účelem není umístěvanou osobu "potrestat," ale umožnit její dosažitelnost (například v případě podezření ze spáchání přestupku nebo trestného činu), nebo použitelnost (například v případě ovlivnění alkoholem a nemožnost tak vypovídat) pro orgány činné v trestním řízení. Nelze z morálního lidského hlediska souhlasit s běžně veřejně zaznamenaným názorem, že pokud je osoba Policií ČR na základě nějakého podezření omezována na svobodě, je pro to nějaký podstatný důvod a tak si tato osoba tuto určitou formu "potrestání" zaslouží. Z hlediska humánnosti a naplňování smyslu ochrany lidských práv a svobod je potřeba na každý jednotlivý případ nahlížet ve smyslu presumpce nevinny. „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*“²⁰¹ Institut umístění do policejní cely má své nepopíratelné místo a opodstatnění. Rozhodně nezpochybňuji jeho důležitost v celkovém právním, respektive trestně právním prostředí, jen si díky mnoholeté zkušenosti s prací v tomto typu režimového zařízení stále více uvědomuji důležitost individuálního přístupu a nutnost posuzování jednotlivých případů. Každý jednotlivý prvek celého trestně právního "soukolí" by měl podle mého názoru v co nejvíce možné míře odpovědně, individuálně a velmi kriticky posuzovat nutnost a rozsah použité represe. Ochránce veřejných práv, jehož jednou z náplní a podstatou práce je kontrola zařízení, kde jsou na základě soudního nebo jiného rozhodnutí orgánu veřejné moci umístěny osoby omezené na svobodě, zjišťuje mnohé nedostatky při zachování maximální možné míry lidské důstojnosti a ochrany práv osob umístěvaných do policejních cel. Ombudsman eviduje řadu „*špatných zacházení.*“²⁰² Takové jednání může mít podobu od neplnění různých pokynů a nařízení, až po porušování práv garantovaných mezinárodními úmluvami nebo Listinou základních práv a svobod. Z doporučení Ombudsmana, který vydává pravidelně tiskové zprávy z kontrol těchto zařízení, vyplývá jasně požadavek individuálního přístupu ke každé osobě zvlášť. Je důležité co nejvíce se vyvarovat sklonu ke stigmatizaci a paušalizaci osob, se kterými musí v rámci své profese ostražiti cel, obecně policisté a další pracovníci podílející se na celém trestně právním procesu jednat.

²⁰¹) Ústavní zákon č.1/1993Sb. *Ústava České republiky*, článek č. 90.

²⁰²) Srov. Kancelář veřejného ochránce práv. Ochránce.cz. *Doporučení veřejného ochránce práv týkající se organizace režimu a provozu policejních cel ze dne 28. března 2011: ochrana osob omezených na svobodě* [online].

Za své praxe jsem zažil mnohé případy, kdy pozdější okolnosti a další šetření orgánů činných v trestním řízení ukázalo fakt, že se osoba původně podezřelá ze spáchání nějakého protizákonného jednání ničeho nedopustila, naopak se mohla sama tato osoba stát obětí jiného protiprávního jednání (například křivého obvinění). Otázkou tedy zůstává, jestli všichni, kdo jsou policií omezeni na svobodě a tím na svých právech, se skutečně dopustili nějakého protiprávního jednání či zásahu do cizích práv a svobod a je to pak zasloužený důsledek jejich jednání, nebo nikoliv. Ztráta svobody často způsobuje změnu chování. Nejsou mi známy žádné odborné komplexní studie vlivu krátkodobého prvotního omezení na svobodě na lidskou psychiku a zdraví organismu, ale například psychologka z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci Šárka Blatníková zmiňuje dlouhodobý ruský výzkum provedený na věznicích, který prokázal, že dlouhodobé omezení na svobodě způsobuje nepředvídatelné chování. Dochází k neadekvátním, agresivním reakcím a často nejsou tyto lidé schopni řešit vniklé problémy a konflikty nějakou konstruktivní cestou, ale mají sklon obviňovat druhé a jednájí impulsivně bez ohledu na následky svého jednání.²⁰³ Také krátkodobé omezení, které má svá specifika, může mít negativní vliv na jedince dlouhodobé, nebo i trvalé povahy.

Prvotní omezení na svobodě má svá specifika. Především pak pro osoby, které jsou omezeny na svobodě poprvé. Omezení provází značná psychická zátěž, pocity nejistoty a strachu z blízké budoucnosti. Myslím si, že stejně jako já sám, tak i nejspíše každý můj kolega má své vlastní zkušenosti se situací, kdy nejistota, strach z toho, „co bude následovat“ a zoufalost klienta, tedy osoby omezené na svobodě umístěním do policejní cely pro vícehodinové umístění, byla tak veliká, že vnější fyzické projevy nebylo možné i při sebevětší vůli schopné skrýt. Velká část lidí, kteří jsou „zavřeni“ v policejní cele poprvé, vykazuje zejména v prvních okamžicích při umístění do cely shodné fyzické projevy, třes celého těla, pláč, agrese a jiné znaky hlubokého rozrušení. Strach, obava z toho, co bude následovat a nejistota dalších okamžiků dělá z prvotního omezení velmi zátěžovou zkušenost. Ti, kteří již v policejní cele byli, nebo mají za sebou pobytu v policejní cele podobnou zkušenost, jako je pobyt ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, mnohdy na sobě nedávají navenek znát výrazné emoce. Pocit nejistoty lze podle mého názoru označit za jednu z hlavních přítěží při pobytu

²⁰³) Srov. BLATNÍKOVÁ, Š. *Psychologické aspekty uvěznění*, s. 18-20.

v policejní cele. Při výkonu trestu odnětí svobody má většinou dotyčná osoba poměrně jasno o své nejbližší budoucnosti. Klient v policejní cele, kde může být ze zákona až 72 hodin zavřený bez nároku na pobyt na čerstvém vzduchu, je často navíc v situaci, kdy vůbec neví, co bude za několik hodin. Neví, jakým směrem se bude ubírat jeho další život alespoň pro několik následujících dní, měsíců a možná i let.

Provádět výzkumné šetření v takovém typu zařízení a s tak specifickým vzorkem respondentů je velice obtížné a do jisté míry dost omezující. Dostatečně validnímu výzkumu brání nejenom značné normativní omezení, ale i celková podstata a průběh prvotního omezení na svobodě umístěním do policejní cely. Pro sběr dostatečného množství informací, na jejichž základě by bylo možné výsledky generalizovat, by byla potřeba zkombinovat několik výzkumných metod, provádět pozorování a opakované rozhovory. Potíží v takovém způsobu šetření je pak samotný objekt výzkumu. Ochotu podílet se na výzkumu měli převážně lidé, kteří neprojevovali výraznou agresi nebo přílišné rozrušení z nastalé situace, což značně zkresluje získaná data, pokud se výzkumu neúčastní i lidé, kteří jsou velmi rozrušení nebo agresivní. Dalším omezením je časová náročnost výzkumu. Omezení na svobodě umístěním v policejní cele pro vícehodinové umístění sice může trvat v hypotetickém rozmezí 0-72 hodin a počet osob umístěných v tomto konkrétním zařízení je měsíčně v řádech několika desítek, ale i v případě několika desítek hodin dlouhého pobytu je z toho pouze velmi malá část vhodná k realizaci některé výzkumné metody, například rozhovoru. U značné části potencionálních respondentů je vylučujícím elementem jejich ovlivnění alkoholem, nebo omamnou a psychotropní látkou. Přestože výzkumné šetření probíhalo po dobu téměř 13 měsíců, podařilo se mi „získat“ odpovědi na řízený rozhovor pouze od 75 osob. Limitujícím faktorem byla také zvolená metoda výzkumu. Strukturovaný rozhovor jsem v rámci zachování objektivity a snahy eliminace subjektivních vstupů tazatelů vedl pouze sám. V případě dotazníkového šetření by mohl teoreticky každý pracovník ostrahy policejní cely sbírat data. Bohužel tato metoda sběru dat není v takovém typu režimového zařízení příliš vhodná a z hlediska bezpečnosti a dodržování legislativních norem i umožněna.

Po zvážení všech výše uvedených omezení a s přihlédnutím k dalším okolnostem bylo pro potřeby výzkumu za výzkumné období říjen 2012 až listopad 2013 osloveno celkem 138 osob. Ochotu podílet se na výzkumu projevilo celkem 75 osob. Přestože bylo z výzkumného vzorku více jak 90 % mužů, je zajímavým ukazatelem, že

z 9 oslovených žen se rozhodlo odpovídat na otázky řízeného rozhovoru celkem sedm (77,78 %) z nich. Naproti tomu téměř polovina oslovených mužů (47,29 %) účast na výzkumném šetření odmítla, někdy i velmi vulgárním verbálním projevem. Počet oslovených žen v poměru k mužům koresponduje s faktem, že jsou ve značné menšině, co se pobytu v policejní cele týká. Věkové rozmezí odpovídajících osob bylo nejčastěji mezi 26-35 lety a pak mezi 36-55 lety. Varovným ukazatelem je skutečnost, že navzdory poměrně nízkému věku řady dotazovaných bylo hodně z nich recidivisty. Téměř polovina dotazovaných byla svobodných. Otázka číslo 4. počet omezení na svobodě potvrdila výsledek předešlého výzkumu. Opět se řízeného rozhovoru účastnily převážně osoby, pro které bylo aktuální omezení prvním nebo druhým v životě. Tyto dvě skupiny tvořilo celkem 57 odpovídajících. Vzhledem k mnohaletým pracovním zkušenostem v takovém typu zařízení spatřuji důvod v možnosti rozptýlit se při „nekonečném“ čekání na výsledek omezení na svobodě umístěním do cely. Většina těch, co již mají několik zkušeností s pobytem za mřížemi, tráví čas izolace v policejní cele spánkem, odpočinkem a nicneděláním. Pro tuto skupinu navíc není pobyt v policejní cele obvykle příliš stresujícím zážitkem. Naproti tomu lidé, kteří jsou omezení na svobodě poprvé, popřípadě podruhé, vykazují většinou značnou dávku nervozity, nejistoty a strachu a možnost účastnit se jakéhokoliv sociálního kontaktu, byť s ostrahou cely, bývá pro ně vítaným zpestřením.

Další otázky řízeného rozhovoru již směřovaly k hlavnímu zájmu výzkumu, strachu. Pátou otázkou jsem se jako tazatel snažil získat přehled o prožívaném pocitu strachu o vlastní osobu dotazovaných. Velmi často jsem musel tuto otázku opakovat, nebo odpovědi usměrňovat v tom smyslu, že řada odpovědí udávala strach o rodinu, o své blízké. Strach o sebe může být za jistých okolností potlačen jiným strachem, například o rodinu nebo blízké. Navzdory síle pudu sebezáchovy nemusí být strach o sebe vždy zaujímat nejvyšší příčku v hierarchii strachu.²⁰⁴ Po té, co jsem položil otázku znovu a nechal dotazovaného přemýšlet, většina dotazovaných uvedla pozitivní odpověď, tedy že má v aktuální chvíli strach také o sebe. Celkově na tuto otázku odpovědělo kladně téměř 74 %. Šest dotazovaných na tuto otázku neodpovědělo. Zatímco u většiny záporných odpovědí nevyvstalo žádné podezření na neupřímnost, zbylé negativní odpovědi a také minimálně u poloviny neuvedených odpovědí byla

²⁰⁴) Srov. PROKOPIUS, V. - ŠULISTA, P. *Tvořivá síla strachu*, s. 13.

patrna řada verbálních i nonverbálních projevů, které v kombinaci s pozorovaným celkovým průběhem omezení na svobodě u dotazovaného nepůsobily v přílišné harmonii. V některých případech se mohlo jednat spíše o zastírání pravého pocitu, ať už z důvodu studu nebo neochoty přiznat strach o vlastní osobu. Strach je v určité životní situaci normálním přirozeným pocitem a je obvykle spouštěn nejistými a ohrožujícími situacemi.²⁰⁵ Následující otázka (č. 6) měla za úkol zjistit, kolik dotazovaných má strach z reakce vlastního rodinného okolí. Opět výrazná většina uvedla obavu o reakci rodiny na jejich omezení na svobodě. Ve dvou případech tato otázka dokonce vedla k silnému rozrušení dotazovaného, z toho u jednoho dokonce k pláči. Někteří dotazovaní prokázali, navzdory sebejistému vystupování v průběhu některých úkonů souvisejících s režimem pobytu v policejní cele, potřebu při této otázce více komunikovat a nestačila jim pouhá taxativní odpověď ano či ne. V podobném stylu vypadal rozhovor také u otázky číslo 7. Především pak obavy z reakce lidí v místě bydliště. U mnohých osob to bylo navíc podpořeno faktem, že k jejich omezení na svobodě Policií ČR nedošlo někde na ulici, ale v místě jejich bydliště nebo přímo v zaměstnání. Strach z dopadu na vlastní profesi nemělo 17 dotazovaných a 11 na tuto otázku nechtělo, nebo neumělo odpovědět. Oproti předchozím otázkám jsou to vyšší počty. Důvodem může být fakt, že řada dotazovaných byla nezaměstnaných a také okolnosti jejich omezení na svobodě. Například v případě omezení na svobodě umístěním v policejní cele na základě právního institutu zajištění, kdy je zákonem umožněna lhůta maximálně 24 hodin. Pokud k takovému omezení došlo během víkendu, nemá to obvykle dopad na zaměstnání.

Strach z možného dopadu na vlastní zdraví uvedlo více jak 70 % z 68 odpovídajících na tuto otázku. Zvláště pak tuto možnost volili lidé staršího data narození a pak zejména ti, kteří již nějaké zdravotní potíže aktuálně měli. Negativní odpověď uváděli především ti, kteří byli v podobném typu zařízení již po několikáté a také velmi mladí dotazovaní. Desátá otázka řízeného rozhovoru nebyla postavena kladně či záporně. Přesto jí většina odpovídajících negativně brala a také tak na ní odpovídala. Možné ovlivnění budoucnosti vlivem prožitého omezení na svobodě umístěním do policejní cely uvedlo celkem 62 (88,57%) ze 70 odpovídajících. Kladná odpověď přitom podle dalších doprovodných vyjádření nebyla myšlena v pozitivním

²⁰⁵) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 112.

pólu ovlivnění. Naopak negativní ovlivnění budoucnosti tu vnímal téměř každý odpovídající. 8 lidí uvedlo, že omezení nebude mít vliv na budoucnost a 5 neodpovídalo. Během dotazování na aktuální pocity strachu byl pozorován jeden fakt. Většina dotazovaných se držela své odpovědi ve všech otázkách. Pokud uvedl respondent „ano“ na otázku, jestli pociťuje aktuálně strach o sebe, uvedl tuto odpověď i u následujících otázek. To samé platilo často i v případě negativních odpovědí. Důvodem může být určité vlastní zjednodušení prožívání vnitřních pocitů, kdy člověk prostě cítí strach a nechce se ponořit příliš hluboko do sebe, aby rozkódoval, čeho konkrétně se opravdu jeho pocit strachu týká, a tak odpovídá na všechny otázky ano.

Otázkou číslo 11 měl výzkum zjistit vnímání možného pozitivního přínosu tak značně negativně naladěného zážitku, jakým bezpochyby omezení na základních právech umístěním do cely je. Dotazovaným byl dán prostor pro promyšlení položené otázky a taky byla otázka v případě potřeby několikrát znovu položena, aby si dotazovaný mohl uvědomit všechny aspekty jeho omezení, zvláště pak dopad pobytu v cele na budoucí jednání. Přesto na tuto otázku chtělo nebo umělo odpovědět pouze necelých 59 % dotazovaných. Z odpovídajících osob si jich nedokázalo pozitivní přínos představit celkem 27. Tak nízký počet kladně odpovídajících (17 osob) ukazuje na celkový negativní vjem omezení na svobodě. Jednání policejních složek při výkonu své pravomoci vůči občanům, lze z psychologického hlediska považovat za frustrující, i přestože je z právního hlediska počínání policistů srozumitelné, psychologické vnímání zúčastněných osob je negativní.²⁰⁶

Následující otázka (č. 12) byla položena pouze osobám, které na předchozí otázku odpovídali kladně. Dotazovaným byl přímo předestřen možný pozitivní způsob ovlivnění jejich budoucnosti. Všichni dotázaní shodně odpověděli, že jejich aktuální omezení v podobě umístění do policejní cely může mít v budoucnosti pozitivní přínos v podobě změny jednání, které vedlo k jejich aktuálnímu omezení na svobodě. Na tuto otázku přímo navazovala otázka číslo 13, která byla opět položena pouze kladně odpovídajícím na otázku č. 11. Pro dotázaného zde byl vymezen prostor k vyjádření se o dalším možném pozitivním následku a přínosu, který může pro něj jeho pobyt v policejní cele přinést. Každý uvedl alespoň jeden možný pozitivní dopad na další budoucí život. Více jak polovina vyjádřila pozitivní přínos v tom, že bude v budoucnu

²⁰⁶) Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, s. 228.

konat mnohem opatrněji. S tím korespondovala další velmi častá odpověď, a sice že bude dotyčný opatrněji důvěřovat druhým lidem. U řady z dotázaných jsem kromě odpovědi na položenou otázku vyslechl celý příběh, jenž vedl k jejich omezení na svobodě. Protože to byl pouze jednostranný úhel pohledu, bylo to celkem logicky z převážné většiny vinou někoho jiného a odpovídající tedy cítil potřebu v budoucnu jednat opatrněji. Tři odpovídající udali odpověď přehodnocení množství konzumace alkoholu. Zajímavým faktem je to, že shodně u všech bylo důvodem jejich omezení právě opakované porušení zákona pod vlivem alkoholu. Poslední otázka rozhovoru byla položena všem osobám, které projevíli ochotu podílet se na výzkumném šetření. Jednalo se o otázku otevřenou, kde každý mohl uvést libovolně svůj aktuální pocit, který prožívá při svém omezení na svobodě pobyt v policejní cele. Na tuto otázku odmítlo odpovědět celkem 64 % dotázaných. Celkově byla pozorována rostoucí nechuť přemýšlet nad odpověďmi u mnohých respondentů. Z toho důvodu nejspíše mnozí volili nejjednodušší cestu, tedy neodpovědět na položenou otázku, nebo říct jako odpověď „nevím“. Více jak polovina odpovídajících uvedla bezmocnost jako nejvíce prožívaný vnitřní stav. Dále pak pokračovali odpovědi jako zlost, vztek a smutek. Celkem 16 lidí z 27 odpovídajících uvedlo zjednodušenou odpověď „špatně.“ Tato odpověď sice vyjadřovala celkový negativní postoj k celému probíhajícímu zážitku, přesto byl každý takto odpovídající podněcován k hlubšímu zamyšlení se a k popsání dalších emočních stavů.

Zajímavá je skutečnost, že navzdory výsledku předešlého výzkumu, nikdo z odpovídajících během rozhovoru neuvedl suicidální úvahy. Takové uvažování přitom nemusí být až tak neobvyklé, pokud si člověk po přístupu k potřebným informacím zkusí představit, co takový člověk při prvotním omezení na osobní svobodě umístěním do policejní cely zažívá. Především pak nejistota z budoucího postupu. Mnozí si také nepřipouští možné následky svého závadného jednání až do doby, kdy jsou z takového jednání podezřelí, nebo obviněni. Výzkumy prováděné ve věznicích, kde se jedná o osoby omezené na delší dobu (vazba, trest odnětí svobody) ukazují, že suicidální jednání nepředstavuje příliš zmiňovaný problém.²⁰⁷ Omezení v policejní cele je však svou podstatou něco jiného, protože na rozdíl od omezení ve věznici z důvodu výkonu vazby, nebo trestu odnětí svobody, nemá člověk v policejní cele jasno o své nejbližší

²⁰⁷) Srov. BLATNÍKOVÁ, Š. *Psychologické aspekty uvěznění*, s. 19-20.

budoucnosti. Z praxe mohu potvrdit, že není neobvyklý případ, kdy je dokonce osoba omezena na svobodě Policií ČR v takovém stavu (pod vlivem alkoholu nebo drog), že si jednak nic určitého nevybavuje, například spáchání nějakého přestupku či trestného činu, nebo vlastní omezení ze strany policie a ani netuší, kde se právě nachází. Takový člověk po probuzení zjistí, že uplynul třeba celý den nebo noc a nikdo z jeho příbuzných či blízkých nemá o něm žádné zprávy, nebo by měl být v zaměstnání a podobně. Zvláště v současné době, kdy je těžké získat, nebo si udržet vhodné zaměstnání velmi složitě, způsobuje nechtěná absence v práci velmi zásadní problém.

Strach o práci, o úctu či respekt okolí, nebo ztrátu dobré pověsti v sousedství, není ve výčtu podnětů zesilujících zátěž samotného omezení na svobodě rozhodně úplné. Na většinu osob umístěných do policejní cely působí negativně především aktuální naprostá izolace od okolního světa. V hraničním případě je ostraha cely jediným kontaktem po dobu až tří dní. Obavy a pocit bezmocnosti zesiluje i samotný fakt, že při tak přísném režimu, který je v policejních celách, nemůže člověk naplňovat vlastní potřeby tak, jak je zvyklý. Už Abraham Maslow (1954) ve své hierarchii potřeb situoval do základních lidských potřeb potřebu se najíst, když mám hlad. V policejní cele je však osoba převážně odkázána na dobu obvyklou pro vydávání stravy, tak jak určuje závazný pokyn policejního prezidenta číslo 159 z roku 2009, tedy 3x denně.²⁰⁸ Právní úprava pamatuje na mimořádné případy, kdy není možné poskytnout stravu v obvyklý čas a umožňuje podání stravy upravit úměrně okolnostem. Přesto si osoba umístěná do policejní cely nemůže pokaždé sama libovolně určit, kdy bude, a co bude jíst a tím dochází k jejímu určitému diskomfortu a neuspokojování základních potřeb. Dále při pobytu v policejní cele může některé osoby frustrovat a psychicky zatěžovat nemožnost naplňovat potřebu sociálního kontaktu s rodinou a přáteli, nebo absence nějaké činnosti a zábavy. Výzkum provedený ve věznicích ukázal pocit prázdnoty, absenci sociálního kontaktu, sexuální frustraci anebo ztrátu blízké osoby, jako nejzásadnější faktory zvyšující psychickou zátěž při dlouhodobém, ale i krátkodobém omezení na svobodě.²⁰⁹

Cílem výzkumu nebylo pouze zjistit, jaký typ strachu zažívá osoba v policejní cele pro dlouhodobé umístění. Výsledky nelze z takto provedeného výzkumu

²⁰⁸) Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. prosince 2009, článek č. 19 odst. 3.

²⁰⁹) Srov. BLATNÍKOVÁ, Š. *Psychologické aspekty uvěznění*, s. 20.

generalizovat a vyvozovat tak z toho zásadní závěry. Pro tuto možnost by bylo zapotřebí daleko komplexnější studie. Přinejmenším by bylo vhodné zapojit mnohem více zařízení provozujících policejní cely pro dlouhodobé umístění osob, zvýšit časovou dotaci a najít právní a bezpečnostní oporu pro další metody výzkumného šetření. Bohužel dosavadní zkušenost ukazuje na určitou simplifikaci a nedostatečné vnímání prožívaných pocitů osob, které Policie České republiky omezuje na svobodě na základě různých právních institutů a následně je umisťuje do policejních cel. Proces prvotního omezení na svobodě orgány Policie ČR postrádá nějaké komplexní studie a rozsáhlé výzkumy, jako jsou v případě výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu vazby. Cílem výzkumného šetření byla, vedle zjištění polarity a druhu strachu u osob zavřených v policejní cele, především snaha zviditelnit problém paušalizace přístupu a uplatnění represivní moci vůči osobám omezovaných na základních právech umístěním do policejní cely.

ZÁVĚR

Pobyt v policejní cele znamená mimořádný emoční prožitek a určité stigma pro osobu, která byla v policejní cele zavřena. Vzhledem k tomuto faktu je žádoucí postupovat při umisťování osob do policejní cely nejen v souladu se zákony, ale také k naplnění nutnosti represe ze strany výkonné moci přistupovat z humánního hlediska. Pobyt v policejní cele je pro většinu osob značně zátěžová a nestandardní situace, především pak pro osoby, které jsou takto omezeny na svobodě poprvé. Každá situace, ve které se člověk ocitá nedobrovolně, nese značné riziko budoucích negativních následků. Opakované výzkumy ukazují, že během omezení na svobodě prožívá téměř každá osoba značnou psychickou zátěž, pocit nejistoty a především strachu z mnoha skutečností, například strach o svou osobu, strach ze zdravotních následků, strach z reakce rodiny a okolí, nebo strach ze ztráty zaměstnání. To jaký dopad na nás nakonec pobyt v policejní cele bude mít, nezáleží jen na našich psychických a fyzických dispozicích, ale na mnoha dalších faktorech a okolnostech. Velmi důležitou roli hraje znalost vlastních práv a povinností v případě prvotního mezení na svobodě policií a také znalost povinností a oprávnění orgánů, kteří výkon pravomoci vůči mé osobě realizují.

Problematika prvotního omezování osob na osobní svobodě vyžaduje vzhledem k povaze a druhu možných negativních následků opakovanou odbornou diskuzi a zkoumání všech aspektů prvotního omezení policií, jak z hlediska práva, zákonných lhůt, oprávněnosti zásahu státní moci apod., tak i z aspektu psychologického, etického a sociálního. Základní premisou v případě umístění osob do policejní cely by měl být neustále fakt, že se jedná o předběžný institut, jehož účelem není umístěnou osobu "potrestat," ale umožnit její dosažitelnost, nebo použitelnost pro orgány činné v trestním řízení.

Nutná určitá míra sebereflexe a zvažování důsledků svého jednání je nezbytná také u lidí, kteří se v rámci výkonu svého povolání účastní v nějaké podobě prvotního omezení na svobodě umístěním do policejní cely. Zatímco některé orgány činné v trestním řízení, například soudní orgán, mohou svým konáním ovlivnit spíše samotnou existenci aktu umístění konkrétní osoby do cely, může každý příslušník Policie České republiky ovlivnit především průběh takového omezení. Každý policista je povinen postupovat v souladu se zákony, nařízeními a etickými kodexy, ale i přesto všechno je především na každém, aby si uvědomoval všechny možné dopady svého jednání. Svým přístupem může policista do určité míry ovlivnit to, jak intenzivní pocit strachu, nejistoty a dalších negativních emocí bude osoba v policejní cele prožívat. Výkon povolání policisty je nesmírně náročný na psychickou odolnost, odbornou připravenost a morální vyspělost. Je zde velké riziko, že pravidelným kontaktem s problémovou částí občanů může docházet ke stigmatizaci určitých skupin, k paušalizování vlastního jednání v určitých situacích a k nedostatečnému individuálnímu přístupu. Právě individuální přístup s komplexním posouzením nutnosti úkonů a rozsahu použité represe je podle mého názoru klíčem ke snížení počtů případů nepřiměřeně použité moci ze strany státu a z toho pramenících negativních následků pro dotčené osoby. Každý by měl Listinou základních práv a svobod garantovanou presumpci nevinoty cítit, a to nejen, protože mu to nařizuje právo nebo etické kodexy, ale také protože to vnímá vnitřně jako morálně správné.

Seznam použitých zdrojů:

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. Vydání. Praha: Zvon, 1994. 292 s. ISBN 80-7113-111-3.
- ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 4. vydání. Praha: Petr Rezek, 2013. 291 s. ISBN 978-80-86207-35-3.
- Bahýlová, Lenka et. al. *Ústava České republiky*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s. ISBN 978-80-7201-814-7.
- BLATNÍKOVÁ, Šárka. Psychologické aspekty uvěznění. *Psychologie dnes*, 2004, ročník 10, č. 9, s. 18-20.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot – přehled pro humanitní obory*. Praha: Votobia, 2004. 427 s. ISBN 80-7220-195-6.
- ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv - I. část - Úmluva*. Praha: Linde, 2010. 887 s. ISBN 978-80-7201-789-4.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. 1. vydání. Praha: Eurounion s.r.o., 1998. 254 s. ISBN 80-85858-70-3.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. 431 s. ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 3. vydání. Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-475-3.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Třetí vydání. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- DELUMEAU, Jean. *Strach na Západě ve 14. - 18. Století 1. Díl*. Praha: Argo, 1999. 288 s. ISBN 80-7203-156-2.
- FLEGL, Vladimír. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*. Praha: C. H. Beck, 1997. 237 s. ISBN 80-7179-149-0.
- FRYŠTÁK, Marek a kol. *Trestní právo procesní*. Druhé vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009. 265 s. ISBN 978-80-7418-041-5.
- FRYŠTÁK, Marek a kol. *Trestní právo hmotné - obecná část*. Druhé vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009. 157 s. ISBN 978-80-7418-039-2.
- HANOVSÁ, Lenka a kol. *Člověk a strach. Strach v antropologických perspektivách*. 1. vydání. Praha: Togga s.r.o., 2013. 216 s. ISBN 978-80-7476-018-1.
- HARTL, Pavel – HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. 4. vydání. Praha: Portál, 2010. 800 s. ISBN 978-80-7367-686-6.
- Holländer, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2. vydání. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk 2009, 364 s. ISBN 9788073801786.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. První vydání. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost: Stručný úvod do studia medií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003. 208 s. ISBN 80-7178-697-7.

Kancelář veřejného ochránce práv. *Ochrance.cz: Doporučení veřejného ochránce práv týkající se organizace režimu a provozu policejních cel ze dne 28. března 2011*. [on line]. [cit.2013-11-17]. Dostupné z www: <http://www.ochrance.cz>.

KERN, Hans a kol. *Přehled psychologie*. 4. vydání. Praha: Portál, 2012. 287 s. ISBN 978-80-262-0105-2.

KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní zřízení České republiky*. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1997. 46 s. ISBN 80-7021-192-X.

LIPOVETSKY, Gilles. *Soumrak povinnosti – Bezbolestná etika nových demokratických časů*. 2. Vydání. Praha: Prostor, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7260-237.

MATES, Pavel. et al. *Nové policejní právo: právní předpisy s komentářem podle stavu k 1. 1. 2009*. Praha: Linde, 2009. 338 s. ISBN 978-80-7201-743-0.

MENDEL, R. A. *Méně slov a více pomoci: Účinné a neúčinné metody při snižování kriminality mládeže*. První vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 142 s. ISBN 80-7338-002-1.

MIKULE, Vladimír – SLÁDEČEK, Vladimír. *Zákon o Ústavním soudu: komentář a judikatura k Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 460 s. ISBN 80-86432-10-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce*. 1. vydání. Praha: Academia, 2000. 335 s. ISBN 80-200-0763-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1997. 270 s. ISBN 80-200-0592-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. rozšířené vydání. Praha: Academia, 2009. 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie - přehled základních oborů*. 1. vydání. Praha: Triton, 2011. 863 s. ISBN 978-80-7387-443-8.

NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. 1. vydání. Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.

NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vydání. Praha: Academia, 1998. 590 s. ISBN 80-200-0689-3.

NESVADBA, Petr. *Policejní etika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7380-195-3.

NEVŘALA, Jan. *Forenzní psychologie – vybraná témata*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. 84 s. ISBN 80-7042-260-2.

- NOLEN-HOEKSEMA, Susan a kol. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. 3. vydání. Praha: Portál, 2012. 888 s. ISBN 978-80-262-0083-3.
- OHLER, N. *Umírání a smrt ve středověku*. 1. Vydání. Jihlava: Nakladatelství H&H, 2001. s. 409. ISBN 80-86022-69-2.
- PAVLOVSKÝ, Pavel. et al. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2004. 204 s. ISBN 80-247-0542-7.
- PINKER, Steven. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. London: Penquin Books Ltd. 2011. 832 s. ISBN 978-1-101-54464-8.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. 472 s. ISBN 978-80-200-1499-3.
- PROKOPIUS, Václav. - ŠULISTA, Petr. *Tvořivá síla strachu*. Praha: Triton, 2007. 119 s. ISBN 978-80-7254-982-5.
- PROKOPIUS, Václav. *Základy etiky*. Praha: Akademie J. A. Komenského, 1994. 38 s. ISBN 80-7048-077-7.
- RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995. 361 s. ISBN 80-85605-89-9.
- RIEMANN, Fritz. *Základní formy strachu*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 199 s. ISBN 978-80-7367-345-1.
- SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
- SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti – Člověk v zrcadlení vědomí a jednání*. 3. Opravené vydání. Brno: Barrister & Principal o. s., 2009. 517 s. ISBN 978-80-87029-62-6.
- SLÁDEČEK, Vladimír - MIKULE, Vladimír - SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 949 s. ISBN 978-80-7179-869-9.
- SLÁDEČEK, Vladimír. *Zákon o Veřejném ochránci práv. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 216 s. ISBN 978-80-7400-158-1.
- STRÍŽ, Igor. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou 1. díl - Trestní řád*. Praha: LINDE a.s., 2010. 1317 s.
- STRÍŽ, Igor. a kol. *Trestní zákoník a Trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou 2. díl - Trestní řád*. Praha: LINDE a.s., 2010. 1184 s.
- SWIFT, Adam. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2005. 200 s. ISBN 80-7178-859-7.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 820 s. ISBN 978-80-7400-116-1.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 1920 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád III. § 315 až 471. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 936 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění novel.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění novel.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck 2009, 458 s. ISBN 978-80-7400-142-0.

VÁNĚ, Jan. *Proměny spravedlnosti. Pokus o typologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 174 s. ISBN 978-80-7383-053-6.

VOTRUBA, Martin. *Omezení na svobodě jako mezní životní zkušenost – prožívání osob zadržovaných a zatčených*. České Budějovice, 2010. 86 s. Bakalářská práce (Bc.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Václav Šnorek.

WÁGNEROVÁ, Eliška et. al. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2012, 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 135 s. ISBN 978-80-7367-236-2.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění novel.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění novel.

Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění novel.

Zákon č. 141/1961Sb., Trestní řád, ve znění novel.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění novel.

zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění novel.

Zákon č 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působených tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění novel.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 ze dne 2. Prosince 2009, o eskortách, střežení osob a o policejních celách, ve znění změn.

Příloha

Otázky řízeného rozhovoru

Dobrý den.

Jmenuji se Martin Votruba a jsem student Teologické fakulty v Českých Budějovicích. Žádám Vás o odpovědi na následující otázky. Data z odpovědí budou použita pro mou diplomovou práci, zabývající se problematikou strachu při omezení na svobodě v policejní cele. Veškeré informace budou použity jako zcela **anonymní**.

Děkuji za Vaši spolupráci.

1. Jste: A) muž B) žena
2. Věková kategorie: a) do 18 let b) 18 – 25 c) 26 – 35 d) 36 – 55
 e) 56 a více
3. Rodinný stav: a) svobodný / á b) ženatý / vdaná
 c) rozvedený / á d) vdovec/ vdova
4. Kolikrát jste byl/a v minulosti omezen/a na svobodě v policejní cele, vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody? (uveďte celkový počet):
5. Máte v tuto chvíli o sebe strach? (například jak Vaše omezení na svobodě zvládnete, jak bude omezení v policejní cele probíhat)
 a) ano b) ne
6. Máte aktuálně strach z toho, jak bude reagovat Vaše rodina na Vaše omezení v policejní cele?
 a) ano b) ne
7. Máte strach z toho, jak bude reagovat Vaše okolí (bydliště, práce, známí) na Vaše omezení v policejní cele?
 a) ano b) ne
8. Máte strach z možného dopadu Vašeho omezení na svobodě na Váš profesní život?
 a) ano b) ne

9. Máte strach z možných zdravotních komplikací způsobených omezením na svobodě? (např. nespavost, deprese aj.)

a) ano

b) ne

10. Domníváte se, že Vaše omezení na svobodě umístěním do policejní cely ovlivní Váš budoucí život?

a) ano

b) ne

11. Myslíte si, že bude pro Vás mít toto omezení na svobodě v policejní cele i pozitivní přínos do budoucna?

a) ano

b) ne

12. Odpověď pouze, pokud na otázku č. 11 byla odpověď ano.

Vnímáte pozitivní přínos Vašeho omezení na svobodě umístěním v policejní cele v tom, že v budoucnu změníte způsob jednání, které vedlo k důvodu Vašeho omezení na svobodě ze strany Policie ČR?

a) ano

b) ne

13. Pouze, pokud byla na otázku č. 11 odpověď ano.

Myslíte si, že toto omezení na svobodě umístěním do policejní cely bude mít jiný pozitivní dopad (mimo uvedený v otázce č. 12) na Vaší osobě? Pokud ano uveďte jaký.

.....
.....

14. Popište, jak se v tuto chvíli cítíte

.....
.....
.....

Abstrakt

VOTRUBA, M. *Strach jako hlavní emoce u osob omezených na svobodě ve vícehodinové policejní cele*. České Budějovice 2014. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce R. Míčka.

Klíčová slova: emoce, kriminální jednání, osobnost pachatele, policejní cela, psychická zátěž, strach, ústavní a jiné zákony, základní lidská práva a svobody

Práce se zabývá strachem jako hlavní emocí při prvotním krátkodobém omezení na osobní svobodě umístěním do policejní cely. Teoretická část je rozdělena na právní a psychologickou a etickou část. Právní část popisuje jednotlivá práva a povinnosti osob, které jsou Policii České republiky omezovány na základních právech a svobodách. Dále jsou zde rozebírána jednotlivá oprávnění státu na základě právních norem vstupovat občanům do jejich práv a svobod. V další části je problematika rozebírána z psychologického a etického aspektu. V praktické části je vyhodnoceno provedené výzkumné šetření pomocí řízeného rozhovoru s osobami, které byly aktuálně v policejní cele zavřeny. Výzkum byl zaměřen na aktuálně prožívaný pocit strachu při umístění do policejní cely.

Abstract

Fear as the primary emotion in people with limited freedom by several hours of incarceration

Key words: emotions, criminal behavior, offender character, police cell, psychological stress, fear, constitution and other laws, fundamental human rights and freedoms.

This study analyzes how fear is the main emotion after personal freedom is restricted in an initial short-term incarceration in a holding cell. The theoretical part is divided into legal, psychological and ethical parts. The legal section describes the particular rights and responsibilities of individuals who are limited in their fundamental rights and freedoms after being detained by the Law Enforcement of the Czech Republic. Secondly the individual state rights based on legislative standards are also reviewed in this section, in respect to effects on a citizen's rights and freedoms. The following section discusses the possible psychological and ethical effects. The field investigation part was conducted by a controlled research investigation using interviews with individuals currently in police custody. The research focuses on the actual emotional experience of fear incarceration.